

OLAVSTANKEN

FRA STIKLESTAD TIL STIKLESTAD

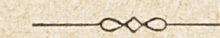
CENTRALFÖRLAGET

OLAVSTANKEN
FRA STIKLESTAD TIL STIKLESTAD

OLAVSTANKEN

FRA STIKLESTAD TIL STIKLESTAD

Av professor dr. phil. Eyvind Mehle

STIKLESTAD, VALPLASS OG SYMBOL

Av fylkesmann Torbjørn Eggen og fylkeskontorsjef Torleif Vik

CENTRALFORLAGET, OSLO 1944

NASJONAL SAMLINGS RIKSTRYKKERI — OSLO 1944

INNHOLD

Første del.

Annen del.

Tredje del.

FØRSTE DEL

OLAVSTANKEN
FRA STIKLESTAD TIL STIKLESTAD

FORORD

Mange slektledd av nordmenn har gjennom skiftende tider påkalt Olav. Han har alltid gitt dem svar. For det var seg selv de fant i ham. Ganske som de stolt ukrenkelige rettsreglene som ble kalt Hellig Olavs lov i et halvt tusen år og mer, var sprunget fram av folkets eget sinn og livskår lenge før Olavs tid og i hovedsaken var de gamle lovene fra Gulating, Frostating og Eidsivating, slik søkte folket når det løftet blikket mot Olavsskikkelsen, etter livslinjen i sitt eget vesen.

En slik livslinje har også denne framstillingen søkt å ha for øye, skrevet som den er i noen blodige, smussbestenkte, heroiske måneder, da våpenmakt fra fire verdensdeler søker mot den femte verdensdels hjerte. I dette truede Europa hører nordmennene heime.

Mot tidens urolige himmel, mot den brannrøde synsranden stiger Stiklestad fram i kjølig og tidløs ro. Det er ideer som seirer til slutt. Det er ikke massen, men derimot et tenkende mindretall som bærer en nasjon. Ikke ringeakt for opphav og egen rase gjør et folk aktet blant andre folk. Ikke mangel på fortid skaper framtid. Ikke hån mot livslovene fører livet videre.

Alt dette visste de store historieforskere som i siste halvdel av forrige århundre søkte å bringe fram i lyset linjen og sammenhengen i det norske folks liv. Alt dette fornektet på sin side de vitenskapsmennene som ut fra en materialistisk historieoppfatning har søkt å endre folkets syn på seg selv og på sin fortid.

I denne framstillingen vil det flere ganger bli pekt på dette. Det får heller virke som gjentagelse, bare det ikke blir glemt. Tidens historieoppfatning er til en viss grad tiden selv.

I et tidsskille da vår rett eller mangel på rett til å leve videre som nasjon vil bli prøvd, da historien har kastet kappen

og vist oss sitt sverd og sitt timeglass, må enhver yte det han kan. Kanskje tør det også være tillatt for en som ikke har hørt til faghistorikernes krets, å vende tilbake til sin første ungdoms studier og seinere års interesse. Sitt syn på vitenskap har forfatteren av denne framstillingen gitt i en artikkelrekke i Tidens Tegn for ti år siden, i 1934, og seinere i et oppsett i Samtiden. Meget som den gang bare var tenkt, er seinere med smerte opplevd. Vi står no midt i Ragnarok, og vårt folk har ikke behov for bleik bedreviten, men for en vitenskapelig kritikk som ut fra et helhetssyn, fra sansen for sammenheng, fra fornemmelsen av tingenes ubrytelige indre logikk kan veie og verdsette detaljene, og la det spredte føye seg sammen og finne sin plass i forskingens store enhet. Med lidenskapelig inntrengen i problemene, med vårt folks bankende pulsslag i hånden som fører pennen, skal historie skrives.

Denne korte framstillingen av Olavstanken i norsk historie har holdt seg til de kjente kildene og støtter seg til foreliggende forskingsresultater. Som noe stridsskrift er arbeidet ikke tenkt. Det er fylt av forvissningen om at de synsmåtene som her blir gjort gjeldende, er naturlige for alle nasjonalbevisste nordmenn. Selvsagt er ingen erkjennelse avsluttet og endelig. Det som for eksempel i denne framstillingen blir sagt om eddakvadene, kan minne om nasjonalromantikk og grundtvigianisme og folkehøgskole, og skulde i vitenskapens historie være motbevist ved Sophus Bugges berømte foredrag i Vitenskapsselskapet i Oslo i oktober 1879. Men nye vitenskapelige teorier og nye forskingsresultater har i vår tid hvelvet en bredere og høyere himmel over problemet, slik at svunne motsetninger kan forenes.

Dette er også en historiens lære: Alle ilder brenner ned, men ulykke blir det først når selve ilden går tapt. På Stiklestad var stort og smått med på å tyne Olav. Men hans sønn ble hentet heim med «mikla sveit manna ok it besta mannval».

Måtte dette lille verket kunne virke som en ærbødig og beskjeden hyldest til de store forskere og tenkere som har gitt norsk historie evighetspreg og latt folket se sammenhengen i sitt liv.

Oslo, juni 1944.

EYVIND MEHLE

I.

Et moderne hverdagsmenneske er tilbøyelig til å betrakte som hensiktsløs romantikk sysling med de tusen årene som har gått foran øyeblikkets hverdag. Ja, alle tiders hverdagsmennesker har sett det slik. Trangen til historisk erkjennelse er en aristokratisk egenskap. Men finnes i et folk ikke lenger noen slik trang, betyr det at folket i historiens neste storm står i fare for å bli blåst vekk.

Hele vårt liv, selv vårt mest beskjedne hverdagsproblem, har rot i fortiden. Mister vi taket der, er vi ferdige.

Takket være rasemessige egenskaper som individene selv ikke rår over, er nordmennene fra naturens hånd i sin nasjonale kjerne et utpreget aristokratisk folk. Det er derfor rimelig at så langt tilbake som vi har noen overlevering og fram til moderne tid har interessen for historie vært mer utbredt enn i de fleste andre folk, og i sagaene eier vi en historisk litteratur som i sin art er enestående i verden.

Når visse nedgangsfenomener hos det norske folk i det tyvende århundre blir drøftet, er det en faktor av

stor symptomatisk betydning, at den historiske interessen hos folkets brede lag ikke er forsvunnet, at det ikke lyktes å gjøre nordmennene til et fortidsløst folk. De vil da også i et Europa av samvirkende nasjoner kunne finne sin egen, klart opptrukne plass.

Det er nordmennenes stolthet og grunnlaget for deres nasjonalbevissthet at et land som naturen hadde sprengt og splittet mer enn noe annet land der en nasjonalstat er blitt skapt, dette forrevne landet var allikevel et av de første i Europa som ble samlet til ett rike, og har siden holdt seg samlet gjennom århundrers uvær og andre århundrers mangel på storhendinger og ytre dåd. Kunde noe annet gjøre dette mulig enn en statsskapende og statsbevarende evne i folkets eget vesen, en evne hvis bestandighet viste at den var rasebetinget. Så å si eksperimentelt ble dette bevist ved vikingetogene. Vikingene kom som røvere. De ble boende blant fremmede folk som statsbyggere og reisere av rettssamfunn. Det var de som skapte den hvite manns verden. Som et naturmuseum til minne om norske vikingers statsbyggende evne ligger i Irskesjøen den enno halvt selvstyrte engelske øya Man, der en har søkt å bevare minnene fra over et kvart tusen års norsketid. I øyas forfatning er Court of Tynwald også i navnet bare en fortsettelse av den norske tingvollen.

Hva er statsbyggende evne? Uten tvil er det noe ganske annet enn å kunne hamre et rike sammen ved våpenmakt eller ved list. Slike maktbetingede riker uten rettssbakgrunn har ikke vist seg holdbare. Norges samling og norske utflytteres nye riksdannelser begynte på tingvollene, der frie menn under en konges, en høv-

Romersk bronsestatuett av germaner.

dings eller en herses ledelse vedtok lover og avgjorde tretter.

I historiens første lys da Norge bestod av en rekke småkongeriker, møter vi et høvdingesamfunn hvis samlende imperativ var rettferdighet, ære og troskap, og hvis ubrytelige forutsetning var rasemessig renhet. Det var kulturgrunnlaget for den norske riksdannelsen og gjennom århundrer betingelsen for rikets beståen. Staten steg fram av ætten. Og ingen ætt ble godtatt, dersom den ikke i selvfølgelig rasemessig renhet kunde føres mange ledd tilbake.

Fra vikingetiden da mennesker av annen rase kom til landet, mest som krigsbytte eller som gisler, vitner sagaene om at selv den fornemste fremmede byrd ikke gav likerett med nordisk ætt. To konkrete eksempler fra nøyaktig samme tidsrom vil klarlegge absoluttheten i det rasemessige kravet, og dets upåvirkelighet av ytre omstendigheter. Magnus den gode er sønn av Olav Haraldsson og en tjenestegjente. Sagaen forteller meget inngående om fødselen og om hvordan ved guttens dåp uten kongens viten og mot hans vilje det unorske navnet Magnus, et latinsk tilleggsord, kom inn i den norske kongerekken. Sagaen framholder at Alvhild bare var en tjenestegjente, men godtar henne som kongsmor med disse ordene: «Men hun var kommet av god ætt». Et engelsk sagn lar Alvhild være av fornem engelsk slekt. Selv om det var riktig, forutsetter jo også det at hun var av nordisk rase. Sagaen understreker under enhver omstendighet sterkt Magnus's nordiske rasepreg. Det ble aldri siden til noen hindring for ham at han var frillesønn. I naboriket Sverige var en tronarving i en liknende

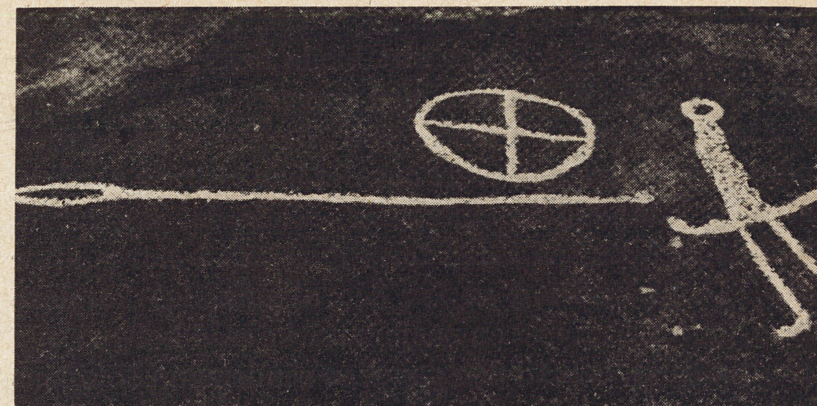
Bronsealderens nordiske kultursamfunn har kunnet rekonstrueres på grunnlag av funn først og fremst i danske myrer. Den danske tegner Karl Jensen har søkt å anskueliggjøre funnene ved et hverdagsbilde fra bronsealderen. Se skipene i bukta! Også i det landområdet som seinere ble kalt Norge, var det rik skipsfart.

situasjon, men med den forskjellen at moren hadde fremmed blod. Bøndene nektet på avgjørende måte å godta denne kongesønn fordi han, som det heter i sagaen, var «til halvten ættet fra Vendland». Han var altså halvt slavisk. Han oppnådde aldri å bli konge.

Denne rasebevisstheten som ikke bøyer seg for annet enn blodets renhet, har, som vi vet, i mange norske bondeslekter holdt seg fram til vår egen tid. I andre bondeslekter har pengemessig tankemåte og da vel mest ønsket om rike eller fornemme inngifter, overdøvet instinktets stemme. I de fleste embetsslekter, som for det meste bestod av innflyttere, og i brede lag av bybefolkningen manglet av naturlige grunner ethvert slikt instinkt. Ofte gjenfinner vi det derimot i forskjellige former hos arbeidere som ikke har løst alle bånd med sin opprinnelse i bondeætter.

At det norske rike så uomtvistelig ble skapt på rasemessige grunnlag bidrog, som enhver vil forstå, sterkt til å gi det indre holdbarhet. Ja, formodentlig finner vi her kjernen i folkets statsdannende evne. Alle andre samfunnsmessige verdimål, enten det er rikdom, fyrstelige utmerkelser eller andre ervervede personlige fortrin, er jo ytterst relative og lett forgjengelige sammenliknet med rasekravets naturgitte absolutthet.

Stort sett har det norske folk fram til moderne tid bevart sitt rasepreg. Tallet på rasefremmede treller kan knapt ha vært så stort at deres oppgåen i folket har betydd noe avgjørende. I utseende kan det for eksempel ikke være stor forskjell på sagatidens nordmenn og de som lever i landet no, bortsett kanskje fra enkelte endringer i legemshøyden. At bevisstheten om rasepre-

Øverst: Solkors i forbindelse med mannsfigur og spyd på helleristning fra Hegra i Stjørdalen. Nederst: Gravstein fra Vågå.

get er borte hos store deler av folket, hindrer ikke at individene ubevisst følger sitt blods lover, ofte i strid med synsmåter de hevder med tungen.

Åndstrømninger utenfra har derfor ikke kunnet endre folkets egenart, tvert om, det har vist seg at egenarten preget åndstrømningene. Dette lot seg iaktta allerede med kirken i den form den fikk i Norge etter Olav. Den skilte seg ut fra den alminnelige katolske kirke, og var nærmest en nasjonalkirke med kongen som egentlig leder, helt til den pavelige sendemann Nikolaus Brekespeare i 1152 fikk opprettet erkebispestolen i Nidaros. At norske prester frimodig giftet seg tross pavelig påbud om det motsatte, ble av folket under praktisk talt hele den katolske tiden oppfattet som en selvfølgelig ting.

I moderne tid har vi kunnet iaktta hvordan en fullstendig artsfremmed retning som marxismen virket i Norge. I sitt moderland Tyskland ble marxismen aldri mer enn en brutalt og hensynsløst maktstrebende partibevegelse mellom andre partier. I sitt gjennombruddsland Russland utviklet den seg til et despotisk system med fullstendig mekanisering av de brede massers tilværelse som mål. I Norge kom den overhodet ingen veg med de i Europa anerkjente metoder. Det prinsipielle program ble derfor pakket inn og forseglet. Bevegelsen søkte å suge næring til seg med røtter som trengte ned i selve det rasepregede norske folkesamfunn. Det er om slike røtter det heter at de kan trenge så dypt inn i sprekkene i fjellet at de får det til å revne. Marxismen hentet i Norge styrke fra det som skulde sprenges fra hverandre, smuldres opp og tilintetgjøres.

Chr. Krohgs fantasitegning til Snorreutgaven av Snorre med seg selv som modell.

Internasjonalismen ble nasjonal. Materialismen ble idealistisk. Metoden framtrådte som livsanskuelse.

I motsetning til for eksempel det jødiske folket har nordmenn hatt liten glede av abstraksjoner. De hadde aldri villet la seg fange inn av marxistiske teser og teorier. Nordmenn vil ha kjensgjerninger.

Vi skal stanse litt ved denne avgjørende egenska-

pen hos nordmennene, — deres virkelighetssans. Allerede i sagaene møter vi det nordiske menneskes søken mot det som i og for seg er uoppnåelig, — den absolutte erkjennelse. Ned gjennom tidene har folket alltid lagt for dagen uvilje mot usannferdig og uredelig framstilling. Marxismen i Norge la da også megen vekt på å framstille sine motstandere nettopp som usannferdige og uredelige.

En skikkelse som Snorre Sturlasson eier som forfatter i høy grad ønsket om eksakthet. Med betydelig tekstkritisk evne og vilje har Snorre skrevet sine kongesagaer. Allerede ved inngangen til det tolvte århundre var det blitt forfattet et verk som spilte en vesentlig rolle for Snorre. Det var Are Frodes beretninger om historiske hendinger og personligheter i Norge og på Island, hans heimland. Også Are var fylt av ønsket om eksakthet. Han vilde ha alle data riktig, og fram for alt tidspunktet for historiske hendinger. Hundre år seinere, omkring 1230, altså to hundre år etter slaget på Stiklestad, skriver Snorre i Olav den Helliges saga disse karakteristiske linjene: «Om utregningen av Olavs kongedømme skrev først Are prest Torgilsson den frode, som både var sanndru og hadde godt minne, og var så gammel at han mintes menn som var så gamle at de for alderens skyld kunde minnes disse tidene. Så har han selv fortalt i sine bøker og nevnt de menn som han har lært kunnskap av.»

Når det gjaldt Olav, hadde Snorre også andre kilder. En hel flom av helgenlegender, både på latin og på norsk, tjente til å utdype troen på Olav. Snorre omgikkes dette materiale med meget stor forsiktighet.

Forminsket gjengivelse av det eldste kjente håndskrift fra omkring år 1260, av Snorres Olav den Helliges saga.

Dessuten hadde han skaldekvadene. Av dem søkte han bare å bruke dem som var diktet samtidig med hendingene de skildret, og deres ofte reportasjemessige karakter bidrog til å kaste liv over framstillingen.

For å kunne måle Snorres kjærlighet til kjensgjerningene slik som den møter oss i kongesagaene hans, må vi huske at hans stolt uavhengige verk ble skrevet i skolastikkens tidsalder da tidens altoverskyggende åndsmakt, den katolske kirken, hevdet at all vitenskapelig forsking måtte ha som mål å bevise den kirkelige læres ukrenkelige sannhet. Naturligvis er ikke alt det som Snorre forteller, absolutt sannhet. Men det har også, når det er diktning, den indre og levende sannhet. Det er i hans framstilling en mandig medopplevelse, en rolig varme som alltid vil gripe nordiske mennesker.

Nøkternhet og virkelighetssans behøver nemlig ikke å være forent med kulde eller ha den til forutsetning. I fattige tider og i fattige sinn kan det riktignok føre til interesseløshet og kaldflir. Men så lenge mulighetene er der, ser vi hos det nordiske menneske at virkelighetssansen bare gir øket styrke til ønsket om å tro på noe og viljen til å kjempe for det en tror på. Ja, det sitter kanskje alltid to kongebrødre på tronen hos nordmennene, — en Øystein som rydder landet, bygger veger, reiser fjellstuer, anlegger havner, sørger for hverdagens daglige brød, og en Sigurd som helst drar på korstog med gullskodde hester.

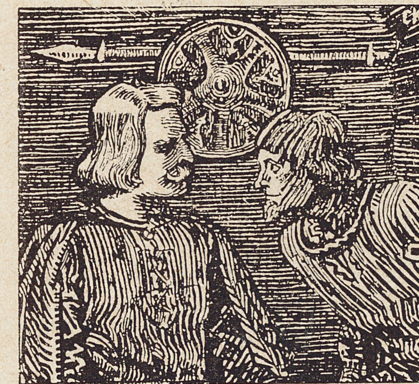
Denne spennvidden i sinnet har folket formodentlig hatt allerede i den grå oldtid da Tor tok opp kampen mot mer raggete og konturløse naturguddommer. Slik

Gerhard Munthes oppfatning av den unge Olav i tegning i Snorre-utgaven.

vet vi at det var da Tor måtte senke hammeren for den seirende Kristus, og så lenge folket har sitt rasepreg i behold, vil det bli ved med å være slik.

Så uendret har folkesinnet holdt seg gjennom århundrene at det uten tvil lot seg gjøre å rådføre seg med sagaene om enkelte dagsaktuelle problemer og få svar. Vi kan nevne Olav Haraldsson eller Sverre. Sosialister, slik som vi bruker ordet, var ikke noen av disse kongene. Men interessant er det å følge dem i

Chr. Krohgs framstilling av den unge kong Olav i tegning i Snorre-utgaven.

deres forsøk på å endre også den sosiale struktur i landet. Med undring ser vi at grupper av folket som ikke kunde få annet enn fordel av at de seiret, mistrodde dem, ja, hatet dem, og til dels var med på å jage dem fra landsende til landsende, — for siden, når de var borte, å løfte minnet om dem opp til den høyeste plassen i landets samlede historie.

Disse beretningene og andre fra det norske folks historie kan være til lærdom for alle som kjemper for nye tider i et folk som ut fra trofasthetens innstinkt er konservativt og ut fra et rettferdighetens innstinkt er revolusjonært.

Gustav Lærums statue av Hellig Olav, oppstilt i Sarpsborg.

II.

Ingen som følger brytningene i den norske historie ned gjennom tidene kan unngå å legge merke til hvordan også i det norske folket ideene har fulgt sin suverene veg mot målet. Det som lå i tiden, ble også fullbyrdet. Som på usynlig bud trådte mennene fram som skulde fullbyrde det, og gjorde sitt verk i en sammenheng som hverken de selv eller deres samtidige kunde overskue, men som ettertiden så desto klarere.

Olav Haraldsson var en av disse fullbyrdere. Makten og sikkerheten i hans personlighet hvis glans vi enno har gjenskinnet av i beretningene om ham, skyldtes uten tvil kjenslen av å arbeide med i en høyere sammenheng enn hans eget liv. Noe av denne kjenslen må ha funnet uttrykk i kongens ord da han red ned vestsiden av fjellet på veg til Stiklestad: «Da fikk jeg et syn. Jeg så ut over Trondheimen og dernest over hele Norge, og jo lenger dette synet var for øynene mine, dess videre så jeg, helt til jeg så ut over hele verden, både over land og sjø.» Ytringens form og innhold gjør det rimelig at den bygger på ord som Olav virkelig lot falle ved denne anledning.

Under enhver omstendighet er det ikke tvil om at Olav gjennom siste halvdelen av sitt liv stadig klarere og dypere fikk kjenslen av en større sammenheng, der han bare var et ledd. Han var landets herre, men dets lagnads tjener.

Menneskets kamp om ledelsen av det samfunnet de har heime i, lar mange av deres egenskaper, både gode og dårlige, tre klarere fram enn ellers i livet. Ofte kan det se ut som om ideen blir borte i den politiske kamps mylder av kryssende personlige eller gruppemessige interesser. Når dette allikevel ikke kan inntreffe, men ideen tvert om alltid igjen må stige fram, skyldes det at det ikke finnes noen vesensforskjell mellom ideen og de menneskelige interesser. Ideen svever ikke fritt over dagens aktuelle strid, men står i inderlig samband med interessene og viser dem retning mot et felles mål, ja, ideen kunde kanskje kalles interessenes fellesnevner. Andre ideer forutsetter andre sammenknytninger av praktiske interesser, og i idékampen avgjøres i virkeligheten selv meget elementære ting i de kommende tiders praktiske liv.

Det er alltid vanskelig å få folk flest til å oppfatte den indre sammenheng mellom idé og ytre virkelighet. Også de som kjemper for en idé, glemmer undertiden dens tilknytning til menneskelivets daglige interesser, og blir fantaster.

De som i samfunnskampen har evnen til å se ut over øyeblikkets kryssende stier og alltid gå foran på ideens veg, kaller vi førere i den egentlige meningen av dette ordet.

Disse få hvis blikk rekker lenger, har også andre

Til høyre: Chr. Kroghs oppfatning av den eldre Olav i landflyktighet.
Nedenfor: Halfdan Egedius' oppfatning av Olavs fall på Stiklestad i tegning til Snorre-utgaven.

mål på tilværelsen, de må stille andre krav til seg selv og til sine medkjempere, og de må finne seg i å bli dømt etter en annen og strengere kodex. I Olav den Helliges saga merker vi hvordan kongen bevisst har følt denne

sin unntaksstilling, — både båndene ved den, og ansvaret og høyheten. «Vil Du tro på meg, da skal Du tro på det som jeg lærer Deg,» lar sagaen kongen si til Arnljot Gelline.

Kristendommens idé behøvde et kvart tusen år for å vinne fram i Norge. Jo dyperegående en idé er og jo varigere dens virkninger kommer til å bli, desto lenger tid tar det før den gjennomtrenger et folk. En overflatebevegelse kan feie som en politisk moteretning over landet. Hvor mange kamper, hvor mange seirer, hvor mange tilbakeslag det behøves før den norske sosialistiske folkestat har vunnet selvfølgelighetens plass i alle norske sinn, tør vel ingen spå om. Noe kriterium på en idés riktighet og framtidsmuligheter er iallfall ikke en hurtig og bred tilslutning. Få nordmenn har vært så ensomme som Olav i Tafjord.

Mange problemer stiller tusen års norsk historie den kjempende norske nasjonalsosialisme overfor. Ideer er ikke noe dødt skall i hvis konkylieform et folk kan presses inn.

Vi snakker om den norske selvrådigheten, og stundom hører vi tale om småkongeånden hos norske bønder. Kanskje er det også arv fra høvdingers og haulders tid. Hvordan skal den, og hvordan skal framfor alt fornemmelsen av landets store rom, og den uavhengige bevegelsesfriheten som følger med det, kunne gjøres fruktbar for et folkefellesskap? Må ikke ganske som ved rikets samling skjulte krefter bli brakt i virksomhet for åndelig å komme forbi de eiendommelighetene som Olav Sveakonge uttrykte slik: «Norge er lite bygd og dessuten spredt.»

Eventyrtegneren Th. Kittelsens oppfatning av Olav. Ill. til en roman om Olav.

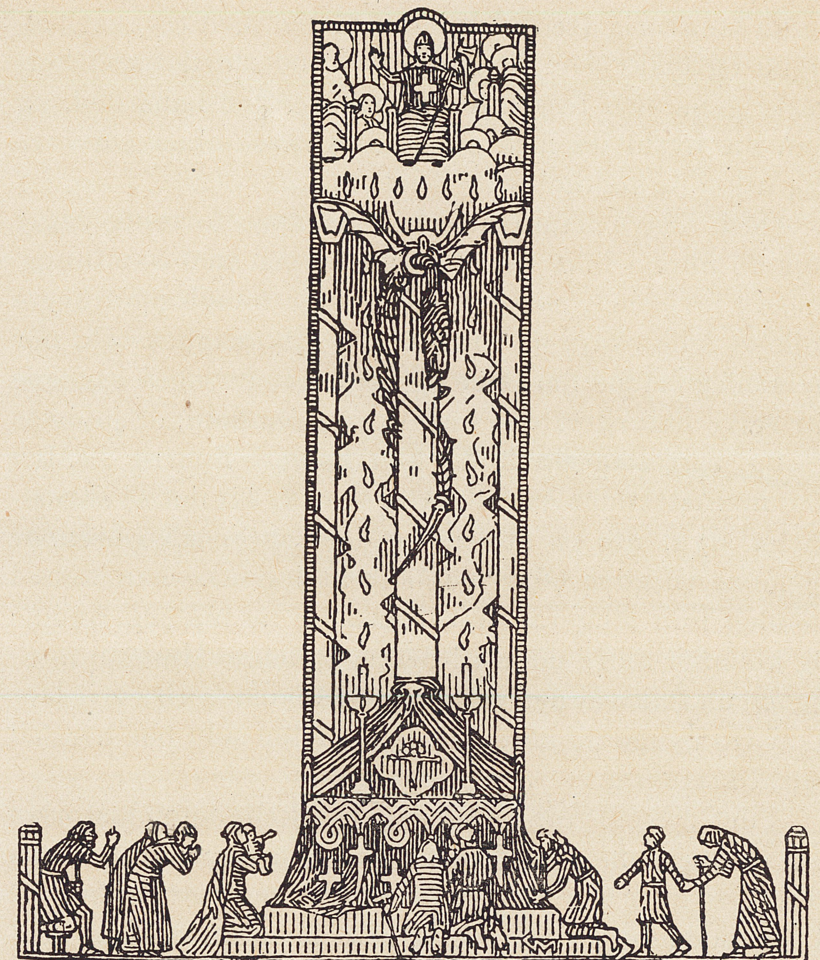
Kan den heroiske livsholdningen som enhver nasjonalsosialisme forutsetter, en bevisst fasthet og sinnslikevekt overfor tilværelsens truende ginungagap falle naturlig hos en nasjon som i så mange århundrer har sluppet å holde sin nasjonale eksistens på sin egen sverdspiss? Eller skal vi stole på at slik holdning først og fremst er rasemessig betinget? Og at vi har tusen vitnesbyrd om at nordmenn i det siste avgjørelsens øyeblikk er som de alltid har vært? Kan vi minnes Tormod Kolbrunarskalds avskjedsord til livet: «Godt har kongen fødd oss, jeg er enno feit om hjerterøttene,» og her se et slags svar på vårt spørsmål om norsk heroisk holdning.

Men hvordan skal selve bevisstheten om rasemessig egenart kunne gjøres fruktbar hos en nasjon så rasemessig ren at det her knapt finnes gnidningspunkter, og der selv motkreftene i sin kamp mot det rasepregede må betjene seg av mennesker av nordisk rase?

Å reise spørsmålene er ikke å gi svar på dem. Hvert nytt spørsmål avler ti andre.

Olav var noe meget mer enn bare Norges helgenkonge. Ingen kirkelig kanonisering kunde alene ha formådd å gi hans personlighet den makt over norske sinn som den bevarte lenge etter at reformasjonen hadde gjort det til en brøde å betrakte ham som helgen.

Fra århundre til århundre gikk Olav levende omkring i folkets hverdag. Det søkte råd i Hellig-Olavs lov, lenge etter at den var satt ut av kraft. Olav vilde sørge for at det gikk riktig til. «Kongen lot mektige og ringe ha samme dom,» heter det i Fagrskinna, som er navnet på håndskriftet til en sagaberetning som for-

Gerh. Munthes oppfatning av Olav som Norges evige konge. Tegning til Snorre-utgaven.

modentlig er skrevet i Norge, og ikke på Island. Olav ble betraktet som målsmann for det dypeste i norsk kultursinn, — rettferdighetssansen. Minnet om at med ham kom etter lange og forvirrede kamper indre orden

og en langvarig fred i landet, sammen med trygget velstand og makt overfor andre land overlevde også borgerkrigene som begynte hundre år etter hans død, og som ble avsluttet med seier for Olavstanken i Sverre Sigurdssons skikkelse.

Også Olavs kamp mot hedenskapet fortonte seg i folkets minne ikke minst som kampen mot samfunnsmessig lovløshet, mot gruppemessige forsøk på å bryte folkets fellesskap, mot råskap og vilkårlighet. Ja, når helgenlegendene om Olav og noen ganger også sagaene lar selve naturkreftene underkaste seg ham, er jo dette riktig, sett som sinnbilde. Det heter i Snorre: «Men ved midnattstider da folk lå og sov, da låt det så skremmelig stygt ute på stølen, og det ropte: «No brenner bøndene til kong Olav meg slik at jeg ikke kan være i heimen min lenger,» sa vetten,» og no må jeg rømme og kommer aldri siden til denne stølen.» Men om morgenen da folk våknet, sa kongen til bonden Bruse: «Her skal Du bygge en gård, og den bonden som bor her, vil alltid klare seg.»

I dette eventyret fortelles jo i virkeligheten historien om menneskene som fordriver fjellets og viddenes vetter og bygger seg heimer og skaper seg rett og kultur. I legendene om Olav ser vi ofte hvordan de bare omskriver hans samfunnsbyggende innsats. For at kultur skal bli til, er det jo nettopp vettene, de uhemmede og ukontrollerte maktene i naturen og menneskesinnene som må bringes inn under en åndsmakts autoritet.

Det er her ikke hensikten å trekke historiske paralleller som aldri kan bli riktige, fordi ingen hendinger gjentar seg og ingen mennesker kommer tilbake på

jorden, og framfor alt fordi det som kommer seinere atskiller seg fra det som gikk foran ved å bære i seg noe av det som har vært.

Men til tross for at linjene altså møtes når de forlenges tilstrekkelig meget, finnes det uten tvil en tilnærmelsesvis parallellitet mellom Olavs tid og vår egen, og da tenker vi ikke bare på forholdene i Norge, men på oppbruddsstemningen i hele den kulturverden som tankemessig og følelsesmessig sett enno eksisterer på romerrikets grunn, men som holdt på å løse de åndelige båndene med imperium romanum, og gå inn i et nytt, sterkt germanskpreget Europa. Lensmonarkiet som i denne tiden tok form i mange europeiske land, hadde uavhengig av romersk statsskikk rot i germanske stammers tradisjoner. Ikke alt som skjedde i denne politiske nyordningstiden, var like heldig, sett med seinere tiders øyne. Men ingen vil nekte at Karl den store, Carolusmagnus eller Karlamagnus som han enno kaltes da Olavs sønn ble oppkalt etter ham, ved sin samling av alle germanske stammer i Mellom-Europa hadde latt en germaner tre fram som de romerske keiseres uomtvistede etterfølger. Ikke bare Harald Hårfagre som hersket i samme århundre som Karl, men også Olav Haraldsson som i Normandi hadde kommet tradisjonen om Karl nærmere, har i ham sett rikssamlingsideen legemliggjort. Vi må imidlertid ikke glemme at i kampen mot den mest uavhengige av Mellom-Europas germanske stammer, sakserne, forente Karl sitt politiske mål med et religiøst, og for den nærmeste ettertiden har det vel sett ut som om hovedsaken var å få døpt de fanatisk hedenske saksere. Da Karl juledagen året 800

ble kronet til keiser i Peterskirken i Roma, påtok han seg å være den kristne tros beskytter og utbreder, og til å bevare fred og ordnede forhold i verden.

Den materialistiske historieoppfatning har i Norge hevdet det synet at Olav Haraldsson betraktet kristendommen hovedsakelig som et høvelig redskap for sine maktplaner. Forkynnelsen vilde gi ham anledning til å blande seg inn i forholdene i strøk av landet der stormannsveldet enno satt sterkt, framfor alt i Trøndelagen og på Opplandene, og tvangsdåpen betydde også maktmessig underkastelse fra deres side som ble døpt.

En behøver selvsagt ikke å ta den materialistiske historieoppfatnings teorier mer alvorlig enn denne perspektivløse metoden fortjener. Det er tilstrekkelig å nevne at i moderne tid ser den samme metoden i den nasjonalsosialistiske ideologi oftest bare en rekke med kynisk beregning oppstilte læresetninger som tar sikte på folket og som førerne ikke tror på og aldri har trodd på. At Olav regnet med Kristus som støtte også i sin politiske kamp, framgår tydelig nok av alle kilder. Noen av dem er riktignok tilbøyelig til å trekke et skille mellom Olavs åndelige og verdslige kamp. Snorre sammenfatter det slik: «Det er fortalt at kong Olav var from og bad trutt til Gud i alle sine levedager. Men etter at han merket at hans makt minket, men hans motstandere vokste i styrke, la han all hug på å gjøre Guds tjeneste, og no heftet annen omsorg eller det strev han før hadde hatt under hendene, ham ikke i det. For i den tid han satt i kongedømmet, hadde han strevd med det som han syntes det var mest nytte i, først å frede og fri landet fra trelldom under utenlandske høvdinger, men siden

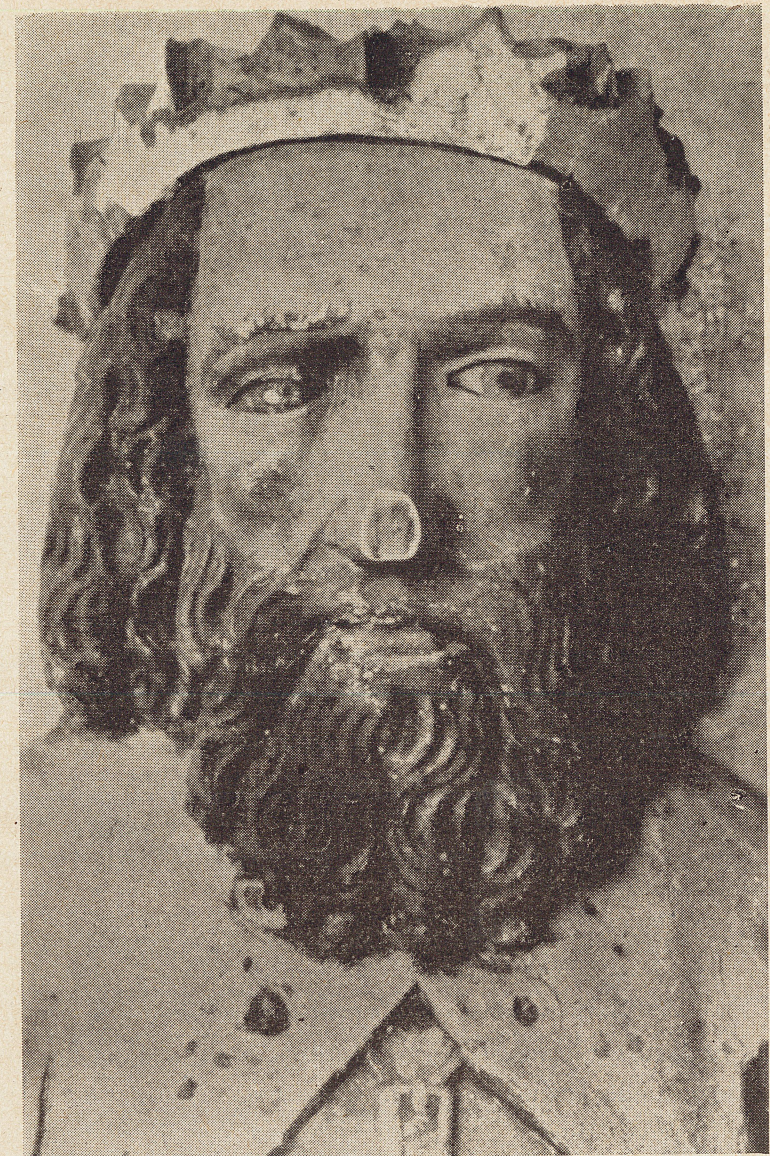
Middelalderoppfatning av Olav: Olavs-ansikt fra Austervoll.

å vende landsfolket til den rette tro og dermed sette lov og landsrett, og det gjorde han for rettferdighets skyld og for å tukte dem som vilde urett.»

Det er meget som taler for at Snorre har sett riktig, og at først ulykken gav Olav en dypere trosoverbevisning. Men han eide sikkert, enten han ble døpt allerede som liten gutt hos Sigurd Syr eller først som voksen mann, den tunge, enkle trosevnen hos det ellevte århundres menneske, dets mystiske age for det hellige, og vi må regne med at jo mer han følte seg som fullbyrderen av en høyere vilje, desto naturligere måtte det bli for ham å tilskrive Kristus denne viljen. Vi kan være overbevist om at framgangen i de første ti årene av hans kongedømme har fått ham til å stole tryggere og tryggere på makten hos Hvite Krist, og her forener det som var igjen i Olavs sinn av den gamle tro, seg med kristendommen. Men det hadde vært en ungdommens tid da Olav ikke hadde påkalt noen guddommer, men stolt på sin egen lykke.

Også sagaen regner med at Olav var det som kaltes en lykkemann. Om reisen hans fra England til Norge i 1014 for å ta riket heter det: «Han seilte nord i havet om høsten. De fikk overhendig vær på sjøen, så det stod om livet, men de hadde godt mannskap og kongens lykke med. Derfor gikk det godt.» Da Olav har tatt unge Håkon jarl til fange, sier han: «Det er ikke løyet om Deg og frendene Dine at Dere er fagre menn å se til, men no er det ute med lykken Deres.»

Helt ut hedensk i den egentlige meningen av ordet er trass i Olavs henvisning til Gud beretningen om Olavs terningkasting med svenskekongen om en grense-

Olavs typisk nordiske preg. Middelaldersk treskulptur fra Nesna.

bygd på Hisingen: «Da kastet sveakongen to seksere og sa at no trengte kong Olav ikke å kaste. Men han ristet terningene i hånden og sa: ‚Enda er det to seksere på terningene, og for Gud, herren min, er det en lett sak å la dem falle opp.' Han kastet og slo opp to seksere. Da kastet sveakongen, og på ny kom det to seksere. Så kastet Olav Norgeskonge, og det var seks på den ene terningen, men den andre røk i sund, så det ble syv på den. Han vant da bygden.»

I beretningene om Olavs lykke møter vi minnene om vikingekongen, og vi forstår at brytningene ikke bare gikk voldsomt i tiden, men også må ha gjort det i Olavs eget sinn. Han får en nyanserthet som mange andre av sagaenes skikkelser mangler, og han kommer moderne mennesker nærmere enn dem.

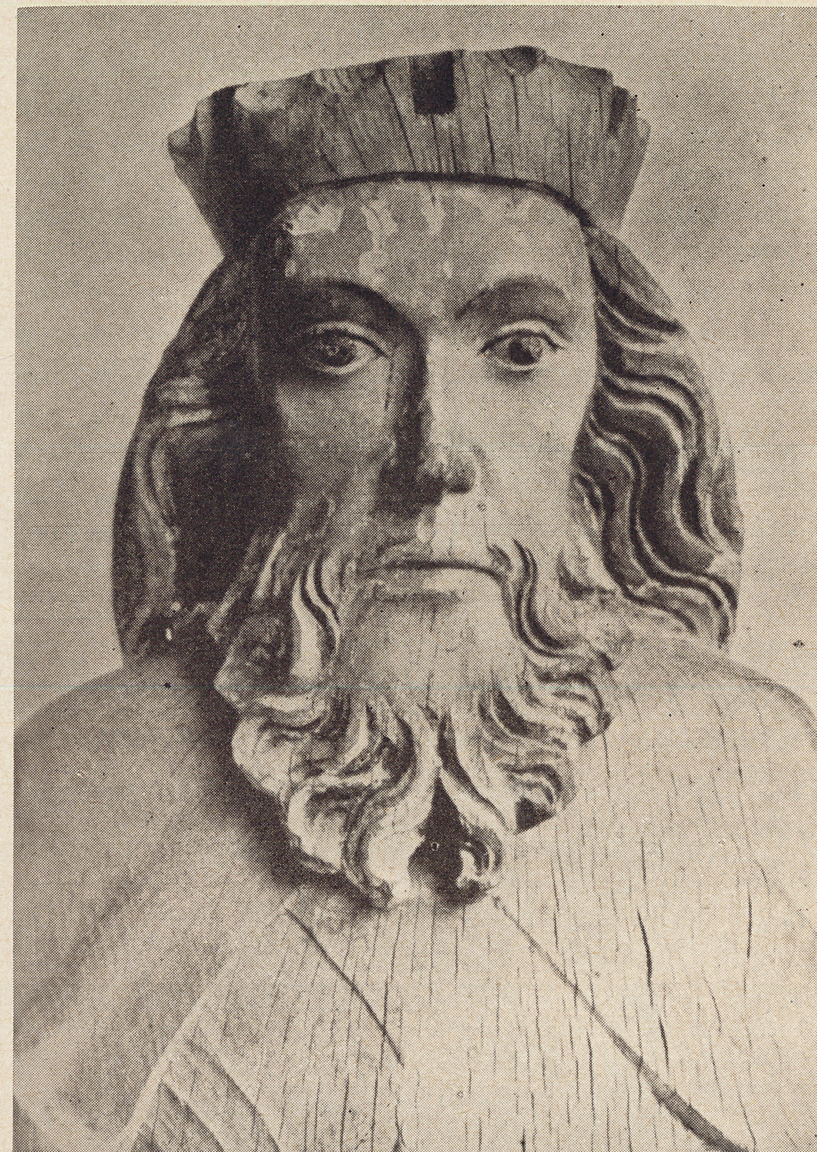
Vi forstår den plassen han fikk i nordmenns bevissthet i et halvt tusen år og mer. Få helgener har hatt lykken å bli skildret så menneskelig som det skjedde med Olav i sagaene. I Olavsskikkelsen forener seg i enkle og klare trekk det som nordmenn mener er norsk.

Men over hele hans virke kom i folkets bevissthet til å stå Snorres ord: «Han gjorde det for rettferdighets skyld.»

Tre goder vilde han gi sitt folk, og disse tre goder var orden, rettferd og fred.

Her finner vi uttrykt Olavstanken i Norges historie.

Det kan hende at Olavs helgenry som jo ikke lenger kunde ha noe religiøst innhold etter at folket var blitt protestantisk, har gjort ham til offer for en særlig art av nasjonalromantisk dyrkelse som må forstås ut fra den overveldende betydning som Olav i sin egenskap

Middelalderens norske bonde så sitt eget rasepreg i Olav. Detalj fra Olavs-skulptur i Hasvik kirke.

av helgen gjennom middelalderen hadde for Norge, og det også utenfor landets grenser. Det som kan virke ekte i det lille katolske kapellet oppe i bakkeheldet på Stiklestad, lar seg imidlertid vanskelig stemme sammen med et annet syn på Olav enn den katolske kirkes.

Det faller derimot umiddelbart naturlig å forene aktelse for Olavs innsats for kristendommens sak og hans uredde, urokkelige idealisme med synet på ham som en av de mest særpregede målsmenn for nordisk rase, for rasens statsbyggende evne, dens rettskjensle og dens dådskraft, ja, oppfatningen av ham som det han virkelig var i det norske folks historie, — fullbyrderen av den norske nasjonale enhetsstats idé. Når nordmenn som faller i kampen for sitt land, får navnet sitt hogd inn i granitt på Stiklestad i nærheten av Olavs store navn, føler vi at meget igjen finner sammen som har vært søkt holdt splittet.

Den seirende Olav i Fjell.

III.

Uriktig vilde det selvsagt være å betrakte Olav med de mål vi legger på et moderne menneske, og i hans tid se vår egen tid i en tidligere form, riktignok mer tungvint, mindre folkerik og ikke med så gode kunnskaper i mange vekslende fag.

Enda mindre er det tillatt for oss å gi Olavs syn på folk og rike samme innhold som vårt syn. Det er det samme, og allikevel noe annet. Kanskje kunde vi se Olavstanken i norsk historie mer som Lågen på dens veg ned gjennom Gudbrandsdalen. Den skifter ikke bare omfang, men også farge etter som nye elver fra sidedalførene strømmer ut i den. Men ingen tviler på at det like fullt er samme elva.

Ved at den katolske kirken gjorde kampplassen på Stiklestad til et symbol, og lot den bli et strengt skille i folkets syn på sin egen fortid, kom kirken til å gjøre et kunstig inngrep i strømmen og sammenhengen i norsk historie, der folk og land er så inderlig knyttet sammen at P. A. Munch kan uttrykke det på denne enkle og opphøyede måten: «Norge har ingen historisk tilværelse uten ved nordmennene, og nordmennene ingen uten ved

Olav i Kvefjord.

Norge.» Det folkelige synet i den katolske tiden og lenge etter, ble at før Stiklestad hadde hedensk mørke og villskap hersket i landet, mens etter Stiklestad en norsk kultur blomstret fram.

Men mørket før Stiklestad lot Olav bli stående uten noen kulturbakgrunn. Eller man innskrenket seg til påstander om at han hadde tilegnet seg vesterlandsk kultur da han fòr i viking, og oppholdt seg i kristne land.

Kirken hadde bruk for dette synet i sin langvarige og merkelige kamp for i strid med selve Olavstanken å gjøre Olav til Rex perpetuus Norvegiae, den evige himmelske kongen som ved kirkens formidling gav riket i len til de skiftende jordiske kongene i Norge. Mot dette bispenes og lendermennenes forsøk på i prinsippet å berøve kongemaktens idé dens norske innhold, ættetanken og odelstanken, og gjøre Norge til et valgrike, var det jo at Sverre reiste seg i all sin velde, og førte Olavstanken videre.

Men i folket gav det selvsagt etter Stiklestad kongemakten større politisk tyngde og fasthet at den kunde regne med evighetens autoritet. Som nesten alltid i livet er heller ikke her linjene skjematisk opptrukket, men går stundom inn i hverandre eller krysses.

Sikkert er det under enhver omstendighet at den meget bevisste katolske kirkepolitikk som ikke må forveksles med kristendommens sak, meget lenge etter Stiklestad, ja, like fram til moderne tid i folkesinnet fikk sperret den fri vegen til de livskildene der folkets opphav som nasjon er å søke, og der forutsetningene finnes for rikets tilblivelse.

Det usedvanlige Olavs-ansiktet fra Leka.

Stiklestads betydning i den nasjonale sammenhengen gikk i glemme, fordi sammenhengen var blitt brutt med vilje.

For Olav Haraldsson var Norges rike hans odel. Sagaene lar ham ofte tale om sin odelsrett til landet. Tankegangen som jo er fremmed for moderne statsskikk, lar seg formodentlig oppfatte best dersom en tar den helt bokstavelig. Enhver odelsbonde vil også i moderne tid, dersom han har bevart sine instinkter, ut fra sine begrensede forhold kunne tenke seg inn i en tankegang som Olavs. Odelsretten til jord er jo medfødt. Den er arv fra forfedrene. Den kan etter gammel norsk rett ikke gjøres gjeldende utenfor ætten. Ætten oppfattes blodsmessig. Helt til moderne tid har adopsjon ikke kunnet gi den adopterte odelsrett. Det har derimot barn født utenfor ekteskap kunnet få.

Odelsretten ble altså ikke oppfattet og blir enno ikke oppfattet utelukkende i forbindelse med eiendomsrett. Det hviler særlige forpliktelser på den som har odelen. Han representerer innenfor et begrenset antall leveår ættens varige liv. Han er ansvarlig både overfor forfedrene og overfor dem som kommer etter. I odelen slik som den gjennom århundrene har vært bevart i Norge, manifesterer folkets nordiske rase seg.

Men i enda høyere grad enn man i moderne tid kan forstå, representerte Olav fedrene. Det enkelte menneskes individualisme og selvhevdelse var på Olavs tid i langt høyere grad enn seinere knyttet til ætten. Innenfor ættens ramme og i forhold til den var individene på mange måter bundet. Vi ser jo under de ættestrider som sagaene forteller om, hvordan medlemmene av

Olav med kronen fra Helgøy.

ætten var uløselig og kategorisk forpliktet til å stå sammen, og hvordan enkeltindividet stundom oppfattes bare som et sinnbilde på ætten.

Samhørigheten med ætten gjaldt også de døde medlemmene, ledd etter ledd tilbake i tiden. Blodets mysterium var hos de gamle nordmenn en realitet i dagens liv som de helt instinktivt lot øve innflytelse på sine handlinger. Ofte trer rasekjenslen bevisst inn over tankens terskel, og forener seg med odelstanken.

Når Olav hevdet sin odelsrett til riket, var han i tungt følge med mange slekter som var gått foran ham. Og når han vernet riksområdet og søkte å skape gode forhold innenfor det, så han langt ut over sitt eget personlige liv.

Det finnes menn som i moderne tid i Norge har fornektet rasebegrepet og avvist rasetankens realitet i det norske folks historie. På enhver som søker tilbake til det som det overhodet er mulig for oss å erkjenne, kan slik tale bare virke som forsøk på å fortelle eventyr.

For de gamle nordmennene, og da også for Olav Haraldsson, var det nettopp på grunn av den rasekjenslen som uløselig måtte knytte seg til ættekjenslen, meget vanskelig å oppfatte, enn si godta kristendommens lære om at alle mennesker var brødre og fødte likemenn. Daglig liv i Norge fortalte jo hvert levende menneske det motsatte. En behøvde bare å kaste et blikk på en trell. Selv om trellene alltid ble behandlet godt, og sagaen heller ikke har noe å innvende mot Olavs måte å sørge for sine treller på, og deres daglige kår ofte ikke skilte seg stort ut fra mange frie menns, kunde en som regel straks slå fast hvem som var trell. De så

Germansk tragedie eviggjort i romersk relieff på Markussøylen i Roma: Fangne germanere halshogges.

annerledes ut. De var bygd på en annen måte. Eddadiktet Rigstula, som formodentlig er skrevet i Olav Haraldssons barndom, gir en skildring av de mørkhudede trellene som stadfester det vi vet og det vi kan slutte oss til om de gamle nordmenns åpne øye for rase og rasepreg.

I det hele tatt er det i eddadiktene at en finner den dypeste viten om norsk liv og tenkesett i denne tiden.

Særlig gjelder det de mektige skjebnekvadene. De tunge rytmene som er diktet av nordmenn heime i Norge og ikke noe annet sted, kan, frigjort fra filologiske forklaringer, ha en betagende makt. Ja, de kan lokke fram den tvilende tanken om det ikke er her, i disse eldgamle verkene at en finner det edleste, mest sammentrengte uttrykket for norsk ånd som overhodet eksisterer.

«Solen ser atter
jorden stige
opp av havet
atter grønnkledd.
Fallende fosser,
ørn over dem
jager fra fjell
fisk i vatnet.»

Hvor må ikke linjer som disse fra Voluspå, fylt på samme tid av skapelsesmystikk og dagklar norsk naturkjensle, ha lydt, lest i det målføret de ble skrevet i! Olav Haraldsson har sikkert tidlig hørt dem, og sammen med dem mottatt tusen andre kulturinntrykk som stammet fra førkristelig tid, og satte sitt åndelige preg på ham.

Hvor opprinnelig norsk er ikke den mandig resignerte humor i linjer som disse fra Håvamål:

«Tru ikkje åker
som tidlig er sådd,
og ikkje son for snart.
For åkeren råder ver,
og for sonen vet.
Det uvisst med båe er.»

Gammelnorsk dyreornamentikk.

Hvor suverent makter ikke den norske kultur fra vikingetiden å smelte om i fullgyldig nasjonal form også fremmed stoff! Må ikke på en eller annen måte også moderne norsk åndskultur søke med røttene sine ned i en jord som er så meget dypere? Vil ikke den våknende sansen for rasemessig realiteter, for den naturgitte sammenhengen kunne føre til det? Kan ikke den nye kulturholdning som før eller siden vil oppstå innenfor rammen av den sosialistiske norske folkestaten, også bringe med seg en renessanse, en gjenfødelse av de verdiskapende mulighetene i norsk folkesinn som foldet seg ut i de siste fire-fem hundre årene før Stiklestad?

Må vi da ikke også se Olav Haraldsson mot bakgrunn av denne stolte og edle kulturen som gav seg uttrykk også på annen måte enn i noen av verdenslitteraturens udødelige verker? Det var denne kulturelle bakgrunnen som kirkepolitikken med hell søkte lagt i skygge. Det er ingen grunn for oss til ikke å la lyset strømme inn over den. Og la oss ikke tro at den plutselig svant bort fra folkets sinn. Det siste kjente eddakvadet, som selvsagt er en slags etterdikting, mener man ble forfattet på Island kanskje så seint som i det syttende århundre.

Men eddakvadet gir også en annen lære. De forteller om avstand fra oss i tenkesett og følemåte, i selve livskjenslen. Meget i menneskenes sinn på Olav Haraldssons tid er, dersom en kommer langt nok inn på det, vanskelig, ja, kanskje umulig å forstå for moderne mennesker. Det kan øyensynlig bare skje ved intuisjon. En epiker som Olav Duun har med genial evne forsøkt

Osebergskipet stiger fram av jorda etter tusen års gravstillhet.

det, og en lyriker som Kåre Bjørgen har nådd fram til noe av eddakvadenes rytme og tette kraft.

Selve virkeligheten var annerledes for tusen år siden,

fordi menneskenes erkjennelse av den var en annen. De stod tingene nærmere, de hadde ikke løst seg ut fra sammenhengen, de oppfattet mer umiddelbart uavvendeligheten i det som skjedde, de tok livets gleder som gave og livet selv som lagnad, de trodde på lykken, men stolte ikke på den. I sin ættekjensle hadde de en sterkere og sikrere ramme omkring den personlige tilværelse og en jordisk visshet om udødelighet. Menneskelige mangler hadde de i fullt mål, og det er ikke fritt for at en mellom linjene i sagaene kan finne noen av dem også hos Olav Haraldsson. Mange lider av så utpreget havesyke at den ikke er forståelig uten en hel ætts trang til gods. Gullet ble tidlig en fare for nordiske mennesker, og det er et trekk ved nordisk rase at den ser gullet som fiende. Det var jo i virkeligheten ved hjelp av engelsk gull at kong Knut kjøpte de norske stormennene mot Olav, og uten dette gullet hadde det neppe blitt noe Stiklestad. I Voluspå symboliseres gullets udødelige ondskap og evne til å egge folk til strid i Gullveig som de brente gang etter gang, men som alltid levde videre.

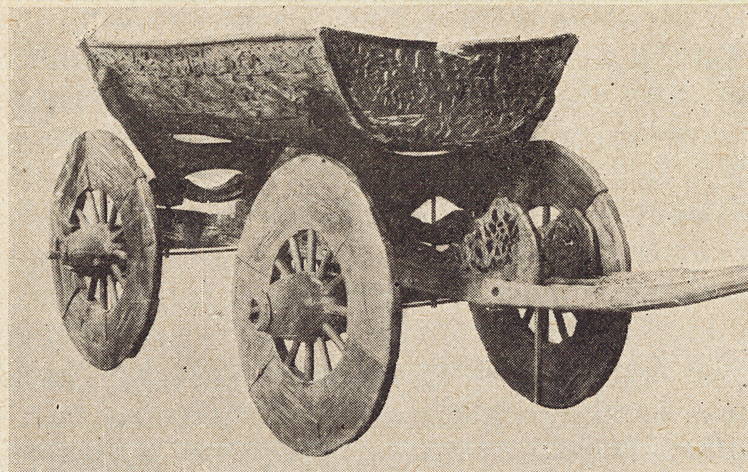
Når et moderne menneske av nordisk rase nærmer seg minnene om folkets første store, iallfall for ettertiden tilgjengelige, kulturoppblomstring, vil han, dersom han er noe verd som menneske, ikke kunne unngå å gripes av det patetiske i at denne utfoldelse av ånd og kunst og viten fant sted i det smale, forrevne og splittede fjell-landet som først i midten av kulturperioden fikk et samlet navn og ble kalt Norge.

Og selv om tiden har satt skiller mellom forfedrene og ettertiden som han ikke kan komme over, kan han allikevel i et åpenbaringens glimt, når han i et dikt

møter et knapt og dristig bilde, eller når han ser en utskjæring i en skipsstavn, eller han oppfatter en subtil tankesammenheng i et av den svunne tids verker oppleve noe av eddaenes hemmelighet, av det som er blitt kalt rasens sjel.

Hans måte å reagere på, hans eget blod forteller ham at her står han overfor noe av det helligste i livet, naturens egen levende sammenheng, og i den er han en del. Da først blir fedrelandet det som selve ordet sier, det blir fedrenes land, ættens og rasens heim. Tom blir da en fedrelandskjærlighet som innskrenker seg til landskapsdyrkelse og som i nasjonen bare ser individer som har hatt opplevelser felles og nye slektledd av enkeltindivider som samler opplevelsene og kaller dem historie. Det gis ingen sann fedrelandskjærlighet uten rasekjensle, enten denne kjensle trer bevisst fram eller virker ubevisst, og ingen annen virkelig nasjonal samhørighet enn den som bygger på naturens orden. Alt annet er til støtte for undergangskrefter, det er ragnarokmakter, og i kampen mot dem har det nordiske mennesket de mange slektleds styrke bak seg. Ja, Ragnarok kan aldri seire til slutt, og Stiklestad aldri bli noe endelig, og dette er nordisk rases medfødte seiersvisdom.

Olav Haraldsson trer da inn i den sammenhengen der han hører heime, og det gjør ham ikke ringere hverken som kristen troskjemper eller helgen at han har rot i sitt folk. Det blir kommende historikeres oppgave å rydde vekk det villniset av vankundighet, misforståelser og falsk vitenskapelighet som har fått vokse opp omkring Olavsskikkelsen.

Fra Osebergfunnet.

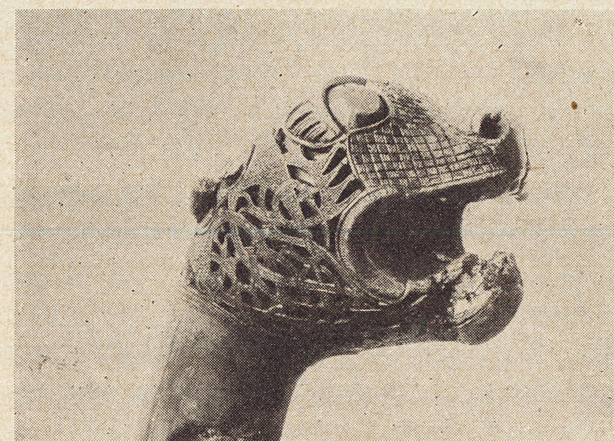
I denne forholdsvis knappe framstillingen er det ikke meningen å gi noen sammenhengende skildring av Olavs liv. Det meste vi vet om det, har vi fra Snorre, og det vil aldri framstå noen som kan skildre det bedre.

Derimot finnes det uten tvil visse forutsetninger og forhold ved troskampen og den politiske kamp på Olavs tid som riktignok har vært kjent og godtatt, men like fullt ikke passet inn i det fastslåtte helhetsbildet, og hadde lett for å bli oversett.

Denne framstillingen vil ha fylt sin oppgave dersom den kan bidra til å fremme ønsket om et bredere og sannere syn på Olav Haraldsson, og gjøre det lettere å se ham også i hans egenskap av riksbyggeren, skaperen av en ny og mer varig orden i samfunnet, bæreren av folkets kanskje enno primitive, men levende og voksende sans for rettferdighet, grunnleggeren av den fred med utenverdenen som hviler på indre styrke.

Slik erkjennelse gjør det lettere å verdsette Olavs betydning også for det moderne Norge, og se den linjen som vi kaller Olavstanken i norsk historie, og som går fra Stiklestad til Stiklestad.

At det ble Trøndelagen, disse brede historiebygdene i Norge som dannet rammen omkring en ny og kjempende tids oppmarsj, virket ikke som noen tilfeldighet. Meget har rot her som kom til å bre sin krone ut over Norge.

Fra Osebergfunnet.

IV.

I omtalen av Olavs personlige forhold til kristendommen, slik som Snorre ser utviklingen av det i linjene om at etter som «hans motstandere vokste i styrke, la han all hug på å gjøre Guds tjeneste», streifet vi samtidig den materialistiske historieoppfatnings syn.

Når vi skal søke å gi et riss av åndslivets og det religiøse livs alminnelige stilling i tiden før og under troskampen på Olavs tid, skal vi først stanse et øyeblikk og kaste et blikk på norsk historieforsking i moderne tid. Denne forskingen har også beskjeftiget seg med Olav, og til dels kommet til resultater som gjennom avisartikler og på annen måte har fått bre seg i folket.

I moderne norsk åndsliv kan året 1905 betraktes som det avgjørende skillet. Det samme som vi flere ganger før har opplevd i det norske folks historie, hendte igjen. Den lange idékampen og politiske kampen for landets utenrikspolitiske selvstendighet som fikk hele folkets åndsliv til å slå gnister, — i litteratur, i kunst, til dels også i vitenskap, viste seg å ha brukt opp ressursene. Den åndelige høyspenningen som på

Norges to store historikere, P. A. Munch og Ernst Sars, som så sammenhengen i folkets liv og dets rasemessige egenart, og hvis verker en ny nasjonal historieskrivning må bygge videre på.

enkelte områder gjorde et lite folk på mellom to og tre millioner mennesker til det ledende i verden, og som så sterkt bidrog til å gi frigjøringskravet selvfølgelighetens rett, hadde krevd for meget. I stedet for den nasjonale åndsreisingen som var ventet etter 1905, inntraff det motsatte. Men det følger gjerne en bølge av materiell framgang etter et stort åndelig oppbud i et folk. Den er det håndgripelige resultat av den forutgående åndelige aktiviseringen. Slik også etter 1905.

Landets historiske vitenskap begynte noen år etter 1905 å endre karakter. Det ytret seg som opprør mot de store, nasjonale historikere som til dels hadde skapt grunnlaget både for frigjøringen i 1905 og for den samlede samfunnsmessige og politiske utviklingen i det moderne Norge. Det genetiske synet på folkets fortid

som hadde frambrakt mektige, i seg selv historieskapende verker som dem av P. A. Munch og seinere de av Ernst Sars og andre, vek plassen for ringeakt for det historiske helhetssyn, og forakt for «det nittende århundres tillit til kildene».

En nesten hysterisk form for kildekritikk satte inn. Den indre sammenheng som tingenes egen logikk gav til kjenne, ble forkastet i overmodig detaljviten.

Det ble mote å trevle opp det norske folks historie. Hvem kunde bevise at Harald Hårfagre i det hele tatt hadde levd? Hvem kunde si at Island ble bygd av nordmenn som forlot landet av uvilje mot et nytt styre? Hvem våget lenger å hevde at Amerika var blitt oppdaget før Columbus? Drøm og dikt var det, sagn og eventyrkretser.

Meget vidt gikk professor Halvdan Koht som i 1913 erklærte at Snorres beretninger om de indre kampene i Norge fra Harald Hårfagre til Sverre Sigurdsson var diktet opp av Snorre selv som en gjenspeiling av hans egen tids opplevelser med Sverre. Med full rett kunde professor Oscar Albert Johnsen uttale: «En dristigere hypotese enn denne er vel neppe framsatt i norsk historieforsking.» Johnsen sier videre: «Tiden fra Harald Hårfagre til Sverre vilde bli et eneste tomrom eller kaotisk masse av enkeltheter uten indre sammenheng.»

Formodentlig uten å ha det til hensikt gir professor Albert Johnsen i disse siste ordene en gyldig definisjon av den materialistiske historieforskings resultater i sin alminnelighet. At selv Fridtjof Nansen, så norsk i sinn som han var og så positiv, et øyeblikk lot seg

rive med av denne glitrende negative vitenskapen som var preget av en i alle deler fremmed rases spaltede holdning til livet, vitner om styrken i strømmen. Slik som P. A. Munch, Sars og andre sammenhengssøkende historikere hadde gitt folket nasjonal holdning i kampen fram mot 1905, betydde det meget for marxismens framgang i Norge at Karl Marx' syn på historie kom til å prege så mange norske historikere. At det fantes andre som ikke lot seg rive med, og som i stille vitenskapelig arbeid har gitt oss betydelige forskingsresultater, må selvsagt nevnes.

Som vitenskapelig moteretning hadde forøvrig den negativt sensasjonssøkende kildekritikk allerede kulminert i slutten av 1920-årene. Men dens virkninger i et godtroende folkesinn kan først slettes ut av en ny historieskrivning som tar opp igjen linjen fra P. A. Munch, og fører den videre ut fra et nytt syn og med bedre vitenskapelig hjelpemidler. Stilt overfor de resultater som den materialistiske historieskrivning kunde bringe, minte det norske folket om en mann som først merker hvor rik han har vært når eiendelene hans ropes opp på konkursauksjonen.

Den nye historieforskingen vil gi folket den trygge besittelse av fortiden tilbake. Det blir en vitenskap som ut fra sitt livsnære syn kommer til å arbeide på sikker grunn. Den skal hvile på trygg erkjennelse, og derfor har den heller ikke noen grunn til å slå vrak på mange detaljer som materialistene skaffet fram i lyset. La oss si at det kanskje ikke er avgjørende å vite når eksporten av klippfisk tok til fra Norge. Men når vi erfarer at det skjedde i den lange og lykkelige freds-

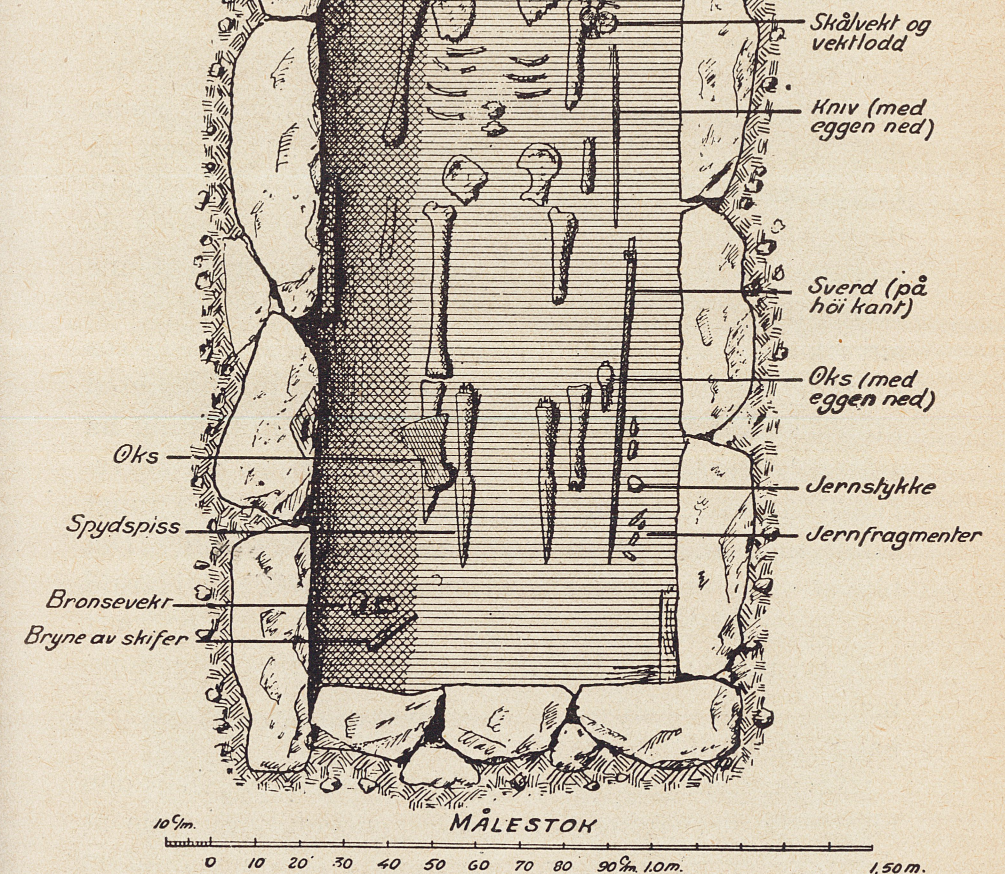
perioden etter Stiklestad, har det sin interesse, uten at vi vil la oss forlede til den formodning at klippfiske-eksporten forårsaket freden. Økonomisk-historiske synspunkter vil alltid ha verdi for forståelsen av historisk sammenheng, men de må finne seg i å ta sin underordnede plass i sammenhengen. Tekstkritikk vil også alltid være nødvendig, men den må ikke få karakteren av vitenskapelig sport eller av lærd hysteri.

Hva de gamle norske kildene angår, er de i virkeligheten forbausende gode. I denne framstillingen viser vi dem skyldig aktelse. Hvor sterkt den materialistiske kildekritikken i sin holdning til dem kom til å gå i ring, stadfestes på en pussig måte i en bokanmeldelse i Historisk Tidsskrift av professor Edvard Bull der han klandrer en for øvrig begavet elev fordi han stoler altfor blindt på Fagrskinna!

Stor betydning for den nye nasjonale linjen i norsk historieforsking får arkeologiens utvikling. Ikke bare kan skjelettfunn i graver ha avgjørende innflytelse på den rasemessige vurdering, men det tyvende århundres arkeologer har vist økende evne til å få gravfunnene til å tale om en svunnen tids forhold.

Gravskikkene i de forskjellige strøk av landet har for eksempel gitt nye holdepunkter for tidspunktet for kristendommens seier. Det må, som også sagaene forutsetter, ha skjedd betydelig tidligere i Viken og på Vestlandet enn i Trøndelagen og på Opplandene. Det blir forståelig også ut fra de forskjellige landsdelers deltagelse i vikingeferdene som jo åpnet mulighet for direkte berøring med den nye tro.

Men hvor langt var utviklingen nådd på Olavs tid?

Dr. Engelstads forsøk på rekonstruksjon etter Nicolaysens innberetning av 1881 om gravfunnet på Engelhaug i Løten, der skjelett i en hedensk grav lå i kristen gravskikks stilling.

Hvordan skal Stiklestad oppfattes? Betydde slaget grenselinjen mellom gammel tro og kristen tro i Norge, eller ble Stiklestad bare til det symbolske Golgata som skulde gjøre tanke og følelse stemt for en analogi som av tiden ble betraktet som for hellig til å kunne trekkes direkte?

I de siste hundre årene før Stiklestad hadde samtlige Norges konger og landsstyrere vært kristne. En av dem, Håkon jarl, gikk sant nok igjen over til den gamle tro. Så tidlig som i slaget i Havsfjord tok kristne menn del. Ja, P. A. Munch mener at kristendommen på Harald Hårfagres tid kan ha funnet en utbredelse blant de høyere klasser som til og med var større enn i de nærmest følgende slektledd. Vi har tidligere i denne framstillingen nevnt hvordan Karl den store knyttet sin rikssamling sammen med en kamp for den nye tros utbredelse blant germanske stammer som inntil da stod utenfor riket. Vilde Harald Hårfagres rikssamling ha stått tryggere i de halvannet hundre årene fra Havsfjord til Stiklestad dersom også Harald hadde kunnet samle med andre midler enn bare makt og vold? Det blir jo bare et tanke-eksperiment, for selv om Harald som enno levde i skyggen av Karls ry, kunde ha vært inne på tanken å la seg kristne og innføre kristendommen i Norge, vilde han jo ha manglet enhver innenriksk basis for et slikt tiltak.

Vi må imidlertid når vi skal søke å verdsette den historiske betydningen av Stiklestad, aldri glemme at det ikke er misjonærer, men konger som har innført kristendommen i Norge. Både i Sverige og i Danmark var forholdet annerledes, for ikke å tale om de to gan-

Karl den store etter et mosaikkbilde i Lateranpalasset i Roma.

gene kristendommen ble innført i England. Men betydde da religionen, både den gamle tro og den nye, så meget for maktforholdene i Norge? Er det ikke en seinere fortolkning av Snorre heller enn han selv som vil ha det til det?

Vi har all grunn til å mene det. Snorre beskjeftiget seg i virkeligheten langt mer med sakens politiske og militære side enn dens religiøse. Og heller ikke han var upåvirket av den offisielle kirkelære om Stiklestads betydning for troen i landet. Men kanskje har kirkepolitikken på Snorres egen tid gitt ham et skarpt blikk for realiteten bak dogmene. Han lar iallfall Olavs mest veltalende motstander på Stiklestad, den danske biskop Sigurd, få komme til orde.

Det er ikke noe som Snorre har funnet på, at det var bondehæren, og ikke Olavs hær, som hadde en kristen biskop med seg. Olavs hær var sørgelig blottet for prester. Mens bondehæren før slaget fikk kirkens velsignelse, måtte Olavs hær nøye seg med å få kvedet det hedenske Bjarkemålet, som Snorre bare har et bruddstykke av men som Saxo Grammaticus skrev om på latin, slik at vi enda kjenner kvadet. Bjarkemålet handler om troskap mot føreren og plikt til å følge ham i døden.

Hvem var biskop Sigurd? Vi vet lite om ham, siden han etter Olavs hellig-gjørelse ble fjernet fra den norske bisperekken. Desto mer vet vi om hans fyrstelige herre, den dansk-engelske kong Knud den mektige. Kong Knud var jo Olavs egentlige motstander på Stiklestad, og det vilde ha vært utrolig om hans hirdbiskop ikke hadde begitt seg fra Nidaros inn til Stiklestad sammen med

bondehæren. Vi må ikke glemme tidsforholdene. Kong Knud var ikke bare en mektig, han var også en meget kristen fyrste. Av naturlige grunner måtte denne egenskapen ved Olavs store motstander komme i skyggen seinere. Men den danske dikteren Adam Oehlenschläger har skrevet et dikt som han kalte «Knud den Store». Her heter det:

«Kong Knud sad stor og mægtig på sin Trone,
en Herre drabelig og stærk og huld.
Den danske, britiske, den norske Krone
var sammensmeltet i hans Krones Guld.

— — — —

Da rejste Kongen sig, saa til hver Side
og brød med Taarer højt saaledes ud:
«I Sandhed! hver en Kristen burde vide
at der er ingen mægtig uden Gud.»
Med disse Ord han af sin Krone spændte
og ydmygt Kronen hen i Kirken bar.
Der Knælte han og hver en Synd bekendte,
mens Angertaaren trilled hed og klar.
Paa den Korsfæstede med Martyrkviden
han Kronen satte, bar den aldrig siden.»

Oehlenschlägers dikt gir i ypperlig sammentrengt form et syn på kong Knud som er mer i pakt med samtidens enn det som Snorre gir oss. Kong Knud ventet selv å bli erklært hellig, og innta stillingen som nasjonalhelgen ikke bare i Danmark, men kanskje også i England og Norge. Sikkert har han ikke tenkt at Olav skulde komme foran ham i denne siste striden. Olav var en forræder. Det var kong Knud, og ikke Olav som i 1030 var Norges rettmessige konge, hyldet på Øreting. Og

sett med kirkens øyne var kong Knuds og bondehærens sak også kirkens sak. Selv om Snorre ikke hadde fortalt så inngående om biskop Sigurd, vilde en ha kunnet slutte seg til at en slik personlighet måtte ha opptrådt. Og med jernhard historisk nødvendighet måtte han komme til å si omtrent det som Snorre legger ham i munnen, og som igjen bygger på tradisjonen.

Sigurd var på dette tidspunktet formodentlig den eneste fungerende biskopen i Norge, altså kirkens høyeste representant i landet. Da folket etter Olavs fall våknet til nasjonal selverkjennelse, og vilde ha tak i de falske profeter, flyktet Sigurd til England, og seinere hører vi aldri noe mer til ham.

Like før Stiklestad lar Snorre bispen fra Nidaros si til ledende menn i bondehæren: «Her er no kommet sammen en så stor mengde folk at det i dette fattige landet knapt blir råd å se en større innenlandsk hær. Styrken av denne folkemengde skal no komme dere vel til nytte, for no kan den nok trengs om denne Olav enda ikke tenker å holde opp med å herje på dere. Han har hatt for vane helt fra ungdommen av å røve og drepe folk, og derfor fòr han vidt om i landene. Men til slutt tok han vegen hit til landet, og det første han gjorde, var å gjøre seg til uvenn med dem som var de beste og mektigste, først og fremst kong Knut.»

I den merkelige talen som jo ved selve sin forekomst i bondehæren umiddelbart før Stiklestad forvirrer den seinere så populære problemstillingen at kampen gjaldt hedenskapet mot kristendommen, hammeren mot korset, lar Snorre Nidarosbispen si videre:

«Jarlene Svein og Håkon drev han bort fra ætte-

Chr. Krohgs tegning i Snorre-utgaven av den danske biskop Sigurd, da han taler til bøndene umiddelbart før slaget på Stiklestad.

arven deres. Men sine egne frender var Olav likevel hardest mot. For han jaget alle kongene bort fra Opplandene. Dette var no ellers til pass for dem, for de hadde forut brutt sin tro og sine eder til kong Knut, og fulgte denne Olaven i hvert uråd han fant på. No ble det slutt på vennskapen deres, og det hadde de fortjent. Han skamhogg dem og tok under seg deres rike og ryddet på den vis ut alle fyrstelige menn i landet. Men siden vet dere nok hvorledes han har faret fram mot lendmennene. De beste er drept, men mange er blitt landflyktige for ham. Han har også faret vidt omkring i dette land med røverflokker og brent byg-

dene, men drept og røvet folket. No farer han med en utenlandsk hær, og de fleste i den er skogmenn eller stimenn eller andre ransmenn.»

Alt det bispen sier, er jo ikke helt uten forbindelse med sannheten, men fordreid i det agitasjonens trollspeil som alle de som har villet gjennomføre Olavstanken i Norge, fra Sverre helt fram til moderne tid, har fått se seg i ganske som Olav selv.

Meget inntrengende anmoder bispen i slutten av talen bondehæren om ikke å vanhellige kirkene ved å la noen av de falne fra Olavs hær bli begravd i kristen jord:

«No er det ikke annen råd enn å fare mot dem og slå ned disse umenneskene for ørn og ulv og la hver ligge der hvor han blir hogd ned, om dere ikke heller vil dra likene deres ut i holt eller røyser. Ingen må være så djerv at han fører dem til kirkene, for de er alle vikinger og ugjerningsmenn.»

Det heter hos Snorre at alle ropte og gav bispen medhold og lovet å gjøre som han sa. Det var med andre ord kirkens høyeste offisielle representant i Norge på det tidspunktet som erklærte at Olav og alle hans menn skulde behandles verre enn det etter tidens gravskikk ble ilanddrevne lik til del, så sant disse hadde «håret skåret etter norsk vis». Olavs menn ble ikke engang godtatt som nordmenn. De var utenfor all rett og lov.

Hvor mange ganger seinere har ikke Olavstankens bærere i Norge måttet høre unorske menn forklare nordmenn hva som var norsk! Hvor ofte har ikke en eller annen biskop Sigurd ned gjennom tidene erklært

at de som hevder Olavstanken, ikke skal betraktes som nordmenn! Og hvor ofte har ikke en tankeløs masse «ropt og gitt medhold» ganske som foran Stiklestad! Men hvor har ikke folkets rettferdighetssans også alltid vunnet seier til slutt! I dette ville og forrevne landet ligger det på vegen til ideers fullbyrdelse nesten alltid et Stiklestad.

Når biskop Sigurd med så stort hell kunde rette en kristelig appell til bondehæren, og seinere kanskje personlig, slik som Snorre forteller, oppfylte sin del av programmet ved å senke kisten med det formodede lik av Olav i fjorden utenfor Nidaros, kan dette vanskelig la seg forene med noen offisiell Tors-dyrkelse i bondehæren. Hæren stammet ikke bare fra det seint kristnede Trøndelagen, men også fra kyststrøkene på Vestlandet der kristendommen satt dypt i sinnene. Det er mulig at denne delen av bondehæren har følt seg som de egentlig kristne under slaget. Hvor var Olavs egen biskop, den kloke og trofaste Grimkjel, i denne tiden? Han holdt til på Opplandene, der Olav lot ham søke ly og skjul da han selv flyktet til Russland. Seinere kom Grimkjel igjen til å få stor betydning da han etter samtalen med Einar Tambarskjelve erklærte Olav for hellig bare et år etter Stiklestad.

Men ved Stiklestad var det altså bare bondehæren som førte med seg en kristen biskop. Den talen som Snorre lar Olav holde foran slaget og som skulde motsvare biskop Sigurds, inneholder for øvrig mer praktiske råd for den kommende kamp og løfter om belønning i land og løsøre enn henvisning til kampens religiøse bakgrunn. Olav innskrenker seg i denne

forbindelse til å si: «Vi får trøste oss til at vi har bedre sak enn bøndene.» Mer behøves heller ikke. De usedvanlige scenene under hærmønstringen på Stavmyrene to dager før hadde gitt mennene i Olavs hær håndgripelig bevis på at det var alvorlig ment med Olavs kamp for kristendommen. At en hærfører i den ytterste fare og med altfor få tropper til rådighet var villig til av trosmessige grunner å gi avkall på tredjeparten av den lille hæren sin, måtte gjøre inntrykk. Sant nok lot omtrent halvparten av de tusen hedningene seg døpe. Men Olav mistet av ideologiske grunner, som det vilde hete i moderne språkbruk, omtrent et halvt tusen mann. Disse mennene som ikke vilde la seg kristne, jaget Olav bokstavelig talt bort fra hæren sin.

At dette forholder seg riktig, kan vi regne med som sikkert. For det første oppfattet Olav Kristus som sin forbundsfelle i slaget, og forbundsfellen hadde jo rett til å svikte dersom Olav innlot seg med hans fiender. Det er ikke første og heller ikke siste gangen at vi ser den nordiske rases troskapsideer og æresbegreper bli gjort gjeldende i en åndskamp. For det annet har Olav uten tvil hatt i blodet vikingelivets prøvde sannhet at det er bedre i kampen å ha en liten, hardt sammensveiset flokk enn en uhåndterlig masse som ikke vet hvorfor den slåss. Det var både religiøs overbevisning, politisk klokskap og militær innsikt som fikk Olav til å skille ut de tvilsomme elementene i god tid før kampen.

Bøndene hadde gått den motsatte vegen. De hadde skrapt sammen alt det mannskapet de kunde komme over, like ned til treller. Aldri hadde det i Norge vært sett tilnærmelsesvis så stor en hær. Troverdige kilder reg-

Snorre-utgavens illustrasjon av bondehærens masse på Stiklestad.

ner med at den talte mellom fjorten tusen og femten tusen mann. Mot dem hadde Olav tre og et halvt tusen. Hver mann i Olavs hær kunde altså regne med å ha fire bønder mot seg.

Allikevel gjorde overmakten seg ikke sterkere gjeldende enn at det er tenkelig at Olav hadde seiret om Dag Ringsson hadde nådd fram i tide. Da Dagsriden begynte, var Olav allerede falt, og det usedvanlige i tidens krigshistorie hendte at hæren kjempet videre uten sin øverste leder, et bevis på ånden i Olavs hær.

Denne tapperheten og mannstukten må allerede under selve slaget ha gjort virkning på de beste i bondehæren. Og framfor alt må Olavs lysende skikkelse ha brent seg inn i minnet. «De trønderske menn torde ikke se ham i øynene,» forteller Sigvat skald. «Hersers herre syntes dem skremmelig.»

At bøndene overhodet ikke tenkte på Olav i egenskap av konge, hva han da heller ikke kunde sies å være, idet hele folket hadde antatt en ny konge, framgår av den forvirringen som oppstod hos bøndene da Olavs menn i sitt stridsrop brukte ordet kongsmenn. Men at bøndene i Olav så førerskikkelsen, er sikkert.

«Vondt, vet jeg, var det
visst for de kjempende
i den kampglade kongens
kvasse øyne å skue.»

Slik skildrer Sigvat skald bøndenes reaksjon.

Biskop Sigurd hadde kalt Olavs hær for utenlandsk. Og det er riktig at hæren sikkert var mer svensk enn norsk, især hvis en regner de mennene med som kom fra svenske grenselandskaper som først seinere ble lagt inn under Norges krone, og i dansketiden igjen gikk tapt. Men rasemessig sett stod Olavs hær over bondehæren som hadde mange treller og frigitte med seg.

På Stiklestad var det de få som kjempet mot de mange, en bevisst elite mot alle tiders grå masse som igjen og igjen ned gjennom århundrene lar seg by opp til kamp for det som de er vant til mot det nye som vil komme med fullbyrdelsens rett.

Etter Stiklestad var det da heller ikke massen som reagerte, men de innenfor bondehæren som hadde raseinstinktet mest utviklet, representantene for de gamle ættene. Formodentlig ble den seinere utviklingen, rent bortsett fra praktisk-politisk interessene som knyttet seg til den fra bondeførernes side, bestemt av to konkrete kjensgjerninger. Den ene var at bøndene i ønsket om størst mulig materiell overlegenhet hadde latt seg

Apostelskikkelser fra en tysk middelaldersk altertavle. Det nordiske rasepreget er uomtvistelig og ansiktene minner sterkt om enkelte norske Olavsavbildninger.

forlede til å la rasefremmede treller få ta del i kampen, og den annen var at Olav før slaget hadde skilt ut alle elementer som kunde ha fratatt hans strid preget av å være en idékamp. Det kom da til å bety mindre at mange av dem som i slaget kjempet med de kristne konfirmasjonsbåndene enno flagrende om seg, hadde vært opplagte illgjerningsmenn.

Når det er spørsmål om trellene som Snorre forteller ble tatt med i bøndenes hær, kan de ikke ha vært så mange i forhold til hovedmassen. Det må allikevel ha virket forstemmende på mange bønder å skulle kjempe sammen med treller, frigitte og løysinger. Fornemmelsen av det rasefremmede hos trellen, den instinktive avstandtagen fra denne lavt bygde, svartsmuskede og plattfotete mennesketypen må ha vært påtrengende levende i en landsdel der mange personlig en mannsalder tidligere hadde opplevd de hendingene som Olav Tryggvessons saga så foraktfullt knytter til trellen Karks skikkelse. I eddadiktet Rigstula heter det:

«Et barn fødte Edda.
Aust det ble med vatn.
Svartsmusket av hud,
det het Trell.
Fingrene digre,
fælt hans ansikt,
ryggen lutende,
lange hans hæler.»

Om herretypen sier Rigstula:

«Jarl ble han kalt.
Blondt var håret.
lyse kinner,
kvasse hans øyne.»

Bildet forestiller Hellig Olavs fall på Stiklestad. Torstein Knarresmed hogger kongen i kneet. Krigerne bærer ringbrynje, flat hjelm og spisse skjold. Framstilling antagelig fra midten av 1200-årene på antemensale fra Kaupanger kirke i Sogn.

Vi tar kanskje ikke feil når vi hevder at bøndenes sak var fortapt i samme øyeblikket de ikke lenger aktet på det rasemessige imperativet som like siden de germanske stammers grå fortid hadde gitt deres samfunn styrke og indre sammenheng.

Den uhyggesvangre stillhet og ro som ruget over slagmarken ved Stiklestad da kampen var slutt, skyldtes ikke bare biskop Sigurds anvisning på å la enhver bli liggende der han var hogd ned, men også en skremt erkjennelse hos seierherrene av at de på mer enn en måte hadde vært med på å seire på den gale siden. Det gikk ikke lang tiden før vreden samlet seg mot biskop Sigurd, og han måtte flykte over til kong Knut i England.

Religiøs fanatisme merket en lite til fra bøndenes side. Det er selvsagt mulig at noen inntrønderske stormenn i mangelen av en konstruktiv politisk idé har søkt å ta den gamle tro i sin tjeneste. Men selve sammensetningen av bondehæren på Stiklestad vilde ha gjort det absolutt umulig å tre fram med åpent program i denne retningen. Det var i virkeligheten to, i allfall formelt sett, kristne hærer som stod mot hverandre på Stiklestad. Når Olav seiret, var det fordi han var den mest konsekvente bærer både av kristendommens seiersvilje og av rikstankens og rettsamfunnets idé, og fordi han i sin personlighet legemliggjorde rasens både åndelige og fysiske trekk i en så sjelden grad at han ned gjennom århundrene ble oppfattet som selve det norske mennesket. Det røper også overleverte middelalderbilder av ham, og selv helgenlegendene vitnet om det i sine skildringer av hans fysiske utseende, slik som han lå uskadd i kisten

som selv løftet seg opp av jorden i mælen ved Nidaros. Rødblondt skjegg hadde Hellige Olav og lynende blå øyne, og når han løftet hånden, sprakk trollene i fjellet, for han var sterkere enn Tor. Hvor dypt han også var i slekt med ham, visste legendene ikke. Men det visste hver eneste nordmann.

V.

Tor stod folkets hjerte nærmere enn andre guddommer. Den jevne mann hadde et klart bilde av ham. Skikkelsen var tett og sterk, han hadde et rødblondt skjegg og når han ble sint, lynte det i de blå øynene hans.

Mang en mann som bad til Tor, var blitt hjulpet i den ytterste nød, især på havet der Tor var herre over storm og sjø. Vi hører at langt inn i den kristne tiden ble folk grepet i å bære hemmelige Torstegn på seg. De vilde ha beskyttelse. Et halvt årtusen seinere skulde protestantiske billedstormere gå på jakt etter Olavsbilder med samme nidkjærhet som forfedrene deres hadde ettersøkt Torstegnene.

Meget av det som var hellig i menneskenes daglige liv, var knyttet til Tor. Når det ble øst vann på det nyfødte barnet og det fikk velsignelsen, skjedde det i Torshammerens tegn. Og når livet var til ende, og mennesket ble gravlagt, var det Tor som sørget for gravfreden.

Også for tingfreden sørget Tor. Hans vern gjorde det mulig å treffe rettferdige avgjørelser, ja, i det hele tatt å komme sammen for å drøfte stridsspørsmål i stedet

Rygien smir sverdet til Sigurd Favnesbane. Av portalen fra Hylestad stavkirke.

for bare å stole på våpnene. Derfor skulde tingstevnene helst begynne på Tors egen dag, torsdagen, som hadde en egen høytid over seg i motsetning til andre dager, en høytid som først langsomt svant da det ved kongelig bud ble bestemt at hver syvende dag skulde være hviledag.

Det var i Tors tegn at et ordnet rettsamfunn vokste fram. Men han var ikke bare menneskers beskytter. Han vernet også gudene mot jøtnenes ondskap, list og brutalitet. I jøtnene var naturkreftenes ville selvrådighet symbolisert. Det er i kampen mot dem at samfunn og kultur blir til, og Tor var denne kamps beskytter. Hva var rimeligere enn at når en rekke høytidelige handlinger, sedvaner og bestemmelser som hadde vært knyttet til hovene, ble flyttet til kirkene, — da flyttet et stille og hemmelig minne om Tor med.

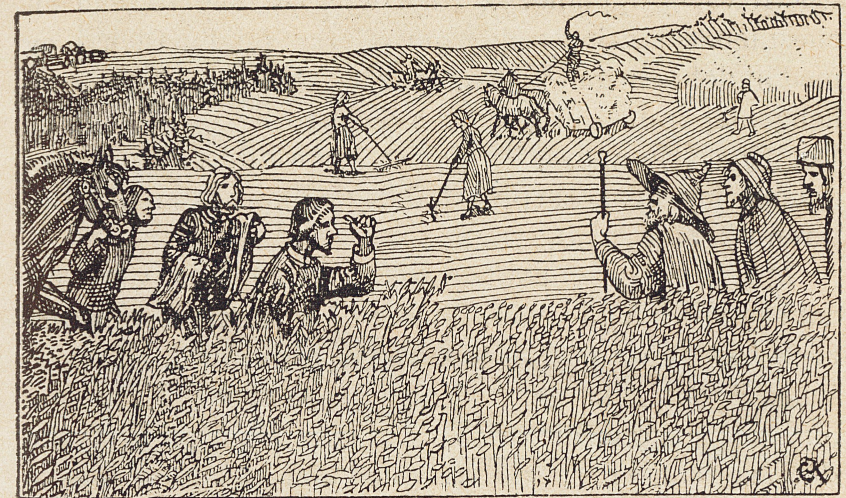
Det er iallfall ikke noe tvil om at folketroens Hellig Olav med sin sterke, ordnende, rettferdsgivende og fred-

sikrende hånd kan takke Tor for den plassen han fikk i norske hjerter. Tenk på tyngden og bredden hos Hellig Olav og på den slanke og smidige lettheten hos hans forgjenger som folkekristner, — Olav Tryggvesson! Her møter vi ikke noe av Tor. For Tor levde enno. Men folkets fantasi hadde bruk for denne kjære, heimlige skikkelsen, hard på hånden, tung i vrede, men bred i sin folkelige godmodighet. Han var en bonde i et folk der alle var bønder helt fra kongen av. Tillater vi oss det tankeeksperimentet at alle norske kulturminner forsvant bortsett fra noen få fragmenter, vilde den folkloristiske forskingen om noen tusen år formodentlig gå ut fra som en kjensgjerning at Tor og Olav var samme skikkelsen.

Når Snorre i skildringen fra Hundorp gjør narr av Tor, kommer han uforvarende til å røpe hvor nær Tor stod folket i dets jevne hverdag. Tor fikk fire leiver brød hver dag og dessuten kjøtt. Men så var det da også ham som sørget for at regnet falt og at korn spirte.

Beretningen om knusingen av Torstøtten på Hundorp er altfor skjematisk kunstferdig i den dramatiske tilretteleggingen til å kunne stemme med noe som virkelig har hendt. Men nettopp fordi historien er så ypperlig utformet, så fargemettet, så full av spenning og så rik på munter ironi, har den ned gjennom tidene bevart sin virkning. Så tåpelig hadde hedningene vært! Så klok og listig Hellig Olav!

Men nettopp på den tiden da Olav skulde ha knust avgudsbildet på Hundorp, begynte bilder av hellige menn og kvinner å finne vegen inn i de katolske kirkene ute i Europa. I Norge fortsatte enno lenge i stavkirkene

Chr. Krohg har i Snorre-utgaven tegnet den kongelige storbonde Sigurd Syr ute på jordene, en hverdagssituasjon som Snorre gir et bilde av, sant nok litt farget av hans egen tid.

ornamentkunsten fra hovene. Men tider skulde komme da Olav også fikk sine bilder, og noen av dem kom til å høre til det mest verdifulle i norsk kunst. Men ingen trodde jo at det var Olav selv. Heller ikke bøndene på Hundorp kunde ha ment at støtten som det kravlet mus og firfisler ut av, — og bøndene har sikkert lenge ant hvor det ble av brødleivene og kjøttet! — kunde være selve tordenens herre.

Vil vi følge den meget lange linje i det norske folks liv, kan vi altså ikke plutselig stanse ved Stiklestad. Det som Tor er målsmann for, går lenger tilbake enn selve folkets tilblivelse som folk, for det er riktig som P. A. Munch sier at nordmenn kan folket først ha blitt kalt når det etter stammenes vandringer hadde samlet

seg til varig opphold. Det norske folk kom til å få en enestående stilling i den germanske folkeverden i og med at det i sin gamle litteratur har den eneste sammenhengende framstilling av nordisk trosliv på den tiden. Det finnes jo andre, ikke-germanske kilder, og vi kan dømme om hvor særpreget den norske nasjonalkarakteren allerede trådte fram.

Med utgangspunkt i den gamle norske litteraturen lar det seg gjøre å gå vegen tilbake til de germanske stammers felles liv og felles tro. Tor er alltid med. Han kan synes å være like gammel som rasen selv. Vi ser ham like innpå norsk historisk tid dukke fram på de tyske slettene som en av de tre guddommene de hedenske sakserne måtte avsverge foran Karl den stores løftede sverd, — Thunor hette han da.

Men lenger, meget lenger fører vegen, — årtusener tilbake. Norske eddakvad møter indiske veda-hymner og Zaratustras forkynnelse. Det er jo det samme, ofte nesten med de samme ordene! Enten no virkelig denne felles visdom opprinnelig stammer fra vinterlandet i nord, slik som uttrykk, begrep og bilder i den synes å antyde, eller den har sitt opphav andre steder på jorden, gripes det nordiske mennesket av samme betagelsen som overfor eddakvadene, når det erkjenner den mektige sammenhengen i den ariske rases kultur. Ved hjelp av autentiske skriftstykker lar det seg påvise at for eksempel jødefolket bare var et lite kulturløst gjæterfolk da arierne skapte den kulturen som jødefolket seinere skulde hente impulser fra.

I denne forbindelse må det være tillatt på ny å minnes det norske folks store nasjonale historiker, P. A. Munch,

Indogermanske mennesketyper: Øverst Perikles og Athena Lemnia, i midten Euripides og Aleksander den store, nederst en galler og keiser Augustus.

hvis monument utenfor Universitetet i Oslo ble avslørt i 1941, på hundreårsdagen for hans utnevning til professor ved Universitetet. I løpet av de hundre årene har det vært forsøkt å så tvil om det ariske urfolkets antropologiske ensartethet, men ikke med hell. P. A. Munchs vitenskapelige klarsyn gir seg i «Det norske Folks Historie» til kjenne også i hans blikk for sammenhengen mellom de ariske skriftstykkene som stammer fra India, fra Persia, fra Hellas, fra Roma og fra Norge og Island. Det er, sier Munch, «en rimelig følge av at folket selv er opprunnet av en og samme felles rot». Det er det rasemessige fellesskapet tusener av år tilbake som betinger de åndelige ytringsformers likhet. Vi må tenke oss at de nordiske erobrere og kulturbærere er gått under i det veldige indiske folkehavet der de i virkeligheten bare var en dråpe. Kanskje er kastesystemet en levning av et siste fortvilet forsøk på å isolere seg rasemessig. En liknende utvikling må ha gjort seg gjeldende andre steder.

Dette historiske rasedramaet kan ikke unnlate å virke patetisk på mennesker av samme rase som takket være lykkeligere forhold, framfor alt en ren geografisk betinget avsondrethet, har kunnet bevare sitt rasepreg nesten uendret. Det er interessant at den norske folkeforsamling på Eidsvoll ut fra motiver som aldri er blitt fyldestgjørende presisert, og som strider mot forsamlingens grunnsyn på menneskerettighetene, innførte i den norske grunnlov av 1814 en kategorisk bestemmelse om at jøder ikke skulde ha adgang til riket. Mennene på Eidsvoll hadde foruten å interessere seg for den store franske revolusjons prinsipper også del i den nyfødte kjærlighet til den gamle norske litteratur. La bare noen

linjer av Jonas Reins tale til Eidsvollsforsamlingen i 1814 være tilstrekkelig vitnesbyrd om dette siste: «Og når da engang Dine etterkommere, mens de arbeider som trelldyr under det uverdige åk, mens det utsuges, og sukkende leser i krøniken, hva Norge, hva nordmenn engang har vært, — når de da leser på det siste blad i Norges krønike: da man skrev år etter Kristi byrd 1814, da solgte Norges menn deres nasjons gamle heder, deres frihet og uavhengighet, deres børns odel for en sum hvormed hver mann kunde kjøpe en tønne korn, da vil de forbanne vårt minne og bittert spotte vår usselhet.»

Talen kunde ha vært å lese hos Snorre Sturlasson seks hundre år tidligere. Og holdningen i den går meget lenger tilbake i rasens historie. Ja, det fører en linje tilbake til vår ytterste erkjennelse av den nordiske rases fortid, og den gir Olavstanken i norsk historie et dypt perspektiv.

Vi gjenfinner nordmennenes heimlige Tor også under navnet Indra. Tordnende kjører han fram med sin kjerre over det solsvidde Indias glødende himmel. Etter ham faller regnet. Og kornet spirer. Også der.

Han var langt mer enn en primitiv naturguddom. Fra Indias Himalaya til Islands Hekla møter vi hans brede skikkelse, men mest foredlet trer han mot oss hos hellenerne, der han som Zevs løfter sin tordenkile.

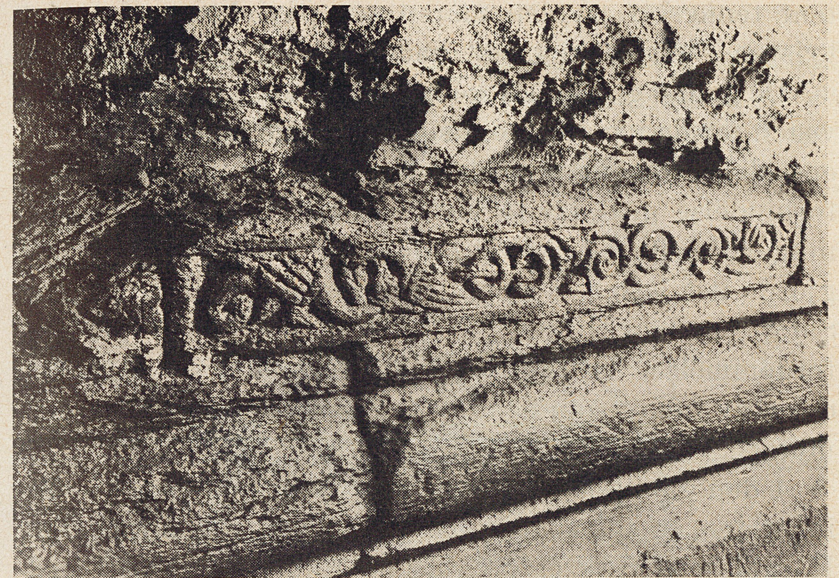
Men det var, så vidt forskningen kan si oss det, fra Norden han stammet, og her hørte han i egentligste forstand heime. Det fantes også andre guder. Men de var ikke så trauste og faste, de skiftet ansikt ned gjennom tidene, og i den gamle tros siste århundrer kunde det ikke være tvil om at Tor ble betraktet som litt plump og fir-

kantet. For no trådte den slepne og høviske Odin i forgrunnen i kongers og høvdingers gudstro. Men i folkets sinn mistet ikke Tor sin plass. Det vitner enno i det moderne Norge lange rekker av stedsnavn om der Tor er oppkalt, og som til dels stammer fra denne tiden.

Da kristendommen kom, ble merkelig nok ikke gudene framstilt som en forvillet tidsalders fantasifostrer, men som usynlig stridende fiender av den nye tro. De ble altså oppfattet som realiteter. Vi må kjenne til dette for å forstå hvordan det kunde ende med at Tor til slutt forsvant ved å legemliggjøre seg i sin overvinner.

Overgangen fra den gamle tro til kristendommen byr jo på mange eiendommelige stadier. Noen brå omvendelse var det ikke tale om. Kirken søkte selv å gjøre det lettest mulig, helt fra pave Gregors berømte brev til abbed Mellitus i 601, der paven gir anvisning på å føye seg etter hedningenes skikker og sedvaner. Det var ikke nødvendig å rive gudehovene, bare en renset dem med vievann, og ofringen av kveg ved blotene måtte endres slik at det fant sted på kirkelige festdager. Slik ble den gamle tros julefest flyttet til Kristi fødsels fest allerede av Håkon den gode, men falt siden tilbake til det gamle leiet i året, inntil Olav Haraldsson i sin kristenrett med endelig virkning fastla tidspunktet for julefesten.

Mange var både kristne og hedninger på samme tid. Kirken godtok dette standpunkt ved å gi slike halvtroende den første signingen, prima signatio. Et sted uttrykker en primsignet det slik: «Jeg er primsignet, men ikke døpt. Jeg er hedning blant hedninger, og kristen blant kristne. Når enden nærmer seg, tar jeg dåpens gave for også å få nyte paradiset.»

Rester av Klemenskirken der Olavs kiste først ble satt.

Slike standpunkter er kjent også i det politiske liv fram til moderne tid. Vi skal i neste avsnitt i en oversikt over Olavs arbeid med rettsvesen og kristenrett se at det da heller ikke var trosbesværligheter, men mer praktiske årsaker som gjorde det så vanskelig å få kristnet Norge.

Under slike forhold som altså lenge ble godtatt av kirken, kan en tenke seg hvordan guder og helgener kunde komme til å leve side om side i det enkelte menneskes sinn. Mange av troselementene i den kristne læren var enten i en fjern fortid lånt fra ariske læresetninger eller myter, som Kristi fødselshistorie som finnes i Rig-Veda to tusen år før juleevangeliets historiske tilblivelse, eller man var blitt halvt fortrolig med kris-

tent tenkesett på den måten at påvirkning fra det kristne Europa langsomt hadde endret den gamle tro.

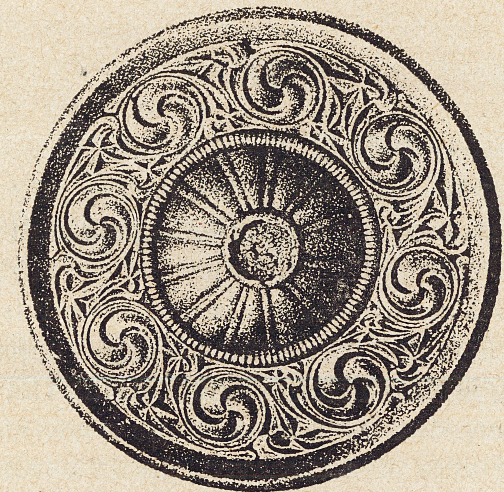
De gamle guddommene kom på sett og vis til å rydde vegen for de nye. Den ondsinnede Loke hørte til djevelens slekt, ganske som den lyse Balder ikke var uten forbindelse med Hvite Krist. Skildringen av motsetningene mellom Loke og Balder, og Balders martyrdød gjorde det lettere å oppfatte forholdet mellom Gud og Satan, mellom Himmel og Helvete, mellom salighet og fordømmelse, iallfall for den forholdsvis beskjedne delen av folket som hadde beskjeftiget seg med Baldermytene.

I den gamle tro slik som den fantes utformet i vikingetiden, og slik som vi må kjenne den for å forstå Olav Haraldssons verk og Stiklestad, finner de gamle nordmenns erkjennelse av kretsgangen fra ånd til handling tilbake til ånd gjennom oppløsningen et uttrykk i begrepet Ragnarok. Her må alt i en siste, overveldende kamp gå under for igjen å kunne bli til.

Måtte ikke de som i sin personlige tro hadde erkjent Ragnarok-mysteriet, kunne se nettopp Stiklestad som en stadfesting på det. En overveldende kamp hadde det vært, — den største i Norge. Kongen var falt. Alt det som han var målsmann for, gikk under. Allikevel så det ellevte århundres nordmenn hvordan det som hadde tapt, allikevel seiret, hvordan kongen som falt, steg levende fram som helgen, hvordan en ny verden ble til, — og det bare ikke religiøst.

Kanskje er vi ikke for dristige når vi hevder at uten myten om Ragnarok vilde ikke Stiklestad-legenden ha kunnet få så stor virkning på norske sinn.

Og kanskje er det heller ikke ubegrunnet å mene at det ligger århundrers, ja, årtuseners forberedelse i folkesinnet bak den helt enestående maktstillingen som Hellig Olav-skikkelsen fikk i norsk liv. Olav seiret over Tor, men Tor levde videre i sin overvinner.

VI.

Hva Olav har betydd for det enkelte norske menneske i århundre etter århundre, lar seg ikke måle. Det er overveldende og uten sammenlikning med noe annet i norsk liv. All rettsmyndighet og samfunnsmessig orden i landet ble utledet fra ham. All uselvisk ferd, alt samfunnsbyggende virke syntes å skje i hans tegn. Alt daglig liv og all fest i Norge hadde Hellig Olav med seg. Men ikke bare det. Over hans minne reiste katedralen i Nidaros seg som et vitnesbyrd om at nordmenn også hadde andre mål enn de jordbundne. Hvor mange ukjente byggmestre og steinhoggere i slektledd etter slektledd gikk ikke til verket med uselvisk glød og skapervilje!

Den protestantiske kirken kunde nok seinere brenne kunstverk og male over altertavler og søke å slette ut Olavsbilder, og materialismen kunde stikke ut andre og nærmere mål for folket, — det hindret ikke at det helt fram til moderne tid har levd under Hellig Olavs signing.

Olavs kristning av Norge hadde, som det ble nevnt i forrige avsnitt, ikke så mange trosmessige som rent

praktiske vanskeligheter å kjempe med. Det var fra egoismens og framfor alt fra vanens mektige krefter at tyngden i motstanden skrev seg.

Det samme måtte komme til å gjelde for Olavs arbeid for rettsvesen og administrasjon. Lov hadde det vært i Norge før Olav. Det heter i Håkon den godes saga: «Håkon var en klok mann og la stor hug på lovgivningen. Han satte Gulatingsloven etter samråd med Torleiv spake og Frostatingsloven etter samråd med Sigurd Jarl og andre trøndere, men Eidsivaloven hadde Halvdan Svarte satt, som før er skrevet.»

Fagrskinna forteller at Olav brukte det meste av det lovverket som Håkon hadde skapt. Eidsivatingsloven som av politiske grunner hadde glidd ut av kraft etter Halvdan Svarte, ble av Olav gjenreist. Når ettertiden i Olav så grunnleggeren av norsk lov, har dette sin indre sannhet. Ja, for den delen av landet som hørte til Eidsivatinget, og her regner vi også Borgartingsområdet med, er Olav uten tvil den virkelige skaperen av en varig felles rettsorden. Det gikk et kvart tusen år før Norge under Magnus Lagabøter fikk de stundom innbyrdes avvikende lovreglene i Gulatingsloven og Frostatingsloven smeltet sammen med de austnorske lovene til en for hele riket gjeldende landslov. Når det varte så lenge, kan årsaken bare være at behovet for en endring ikke kan ha vært uavviselig påtrengende.

Det kan igjen skyldes at Olav i sin kristenrett hadde gitt felles rettsregler for hele riket. Kristenretten var en kirkelov som ordnet forholdet mellom kirken og staten. Den må ikke forveksles med den kanoniske rett

hvor den katolske kirke hadde trukket opp regler for sine indre forhold.

Kristenretten fikk karakteren også av en verdslig lov i og med at den måtte gripe inn i mange av dagliglivets forhold. Det store Mostratinget som Olav i 1023 eller 1024 lot holde på Mosterøy der Olav Tryggvesson i sin tid først hadde satt foten på norsk jord, må da også hatt preget av et riksting. Sant nok var det formelt bare for Gulatingsområdet bestemmelsene ble vedtatt, men stormenn fra andre kanter av landet var til stede, og de vedtatte bestemmelsene finnes delvis også i Frostatingsloven. Av vesentlig betydning er det at kongen ble anerkjent som kirkens overhode.

Det hadde kanskje vært naturlig om den unge norske kirken til å begynne med hadde stilt seg under en angelsaksisk erkebiskop, siden Olav brakte med seg heim fra England sine vesentlige inntrykk av kristendommen, og hans egen prelat, bisp Grimkjell, var vokset opp i dette landet, men riktignok i norsktalende strøk, så vidt en kan forstå. I England arbeidet imidlertid kong Knut, Olavs motstander og etter sin egen mening Norges rettmessige herre, med sitt kristne lovgivningsarbeid, og politiske årsaker gjorde ethvert samvirke utenkelig. At biskop Grimkjell lot overbringe erkebispen av Bremen en meddelelse om at den norske kirke hadde anerkjent hans overhøyhet, fikk ikke noen praktisk betydning unntagen kanskje i Viken, der misjonærer fra Bremen hadde virket allerede på Harald Blåtands tid, da disse austnorske strøkene, som vi vet, ble betraktet som hørende inn under danskeveldet.

For Norges kommende storhet var det av vesentlig

betydning at den norske kirken unngikk formynderskapet fra den angelsaksiske kirken, og fikk utfolde seg som en i virkeligheten selvstendig nasjonalkirke. I en gammel kilde, Adam av Bremen, som kanskje ikke kan betraktes som helt uhildet, blir Olav framhevet som en motsetning til Olav Tryggvesson som i sitt kristningsverk nesten bare holdt seg til engelskopplærte prester. Bortsett fra noen få prester som Olav hadde med seg fra de norsktalende strøkene i England og andre som kom fra Bremen, kan en regne med at Olav og biskop Grimkjell mest var henvist til de kirkens tjenere som kunde få utdannelse i selve Norge. I dette forholdet kan noe av roten være å finne til det middelalderske norske presteskaps så iøyenfallende norske preg. De var bønder blant bønder, og levde seg dypt inn i bygdenes liv.

Fra fylke til fylke og fra ting til ting reiste Olav for personlig å få vedtatt og se satt i verk sin lov. Mellom de tre store hovedlovgivningsområder, Gulatingslovens, Frostatingslovens og Eidsivatingslovens område, trakk han opp klare geografiske grenser. Norges verdslige organisasjon fikk med Olav sin faste form med de tre hoveddelene som innbyrdes var nøye forbundet. Kanskje hadde ordningen sitt utspring og sin naturlige berettigelse i de tre landsdelenes forskjellige preg, slik som vi enno i moderne tid kan iaktta det, og har ved sin smidighet snarere tjent til å holde riket sammen enn til å splitte det. Ettertiden så iallfall Hellig Olavs lykkelig ordnende hånd bak resultatet.

Hvor vidt den kirkelige inndeling av landet på Olavs tid i det vesentlige kom til å stamme fra den gamle tros

administrative inndeling eller om det hovedsakelig skjedde med den angelsaksiske kirke som mønster har vært et omstridt spørsmål. Olav var iallfall en fanatisk kirkebygger, og sagnet lar trollene søke å stanse dette verket som skred fram fra fylke til fylke, fra bygd til bygd. For ettertiden reiste kirkebygningene seg som et synlig vitnesbyrd om Olavs nidkjærhet.

Denne nidkjærheten gav seg, som vi vet, også andre uttrykk. Likesom sine forgjengere kristnet Olav med ild og sverd. Det finnes hos Snorre i skildringen av Olav i Gudbrandsdalen et lite stemningsutbrudd som blir lagt kongen i munnen, og som virkelig kan stamme fra den historiske Olav. Det gir et glimt inn i en på samme tid både blid og ubøyelig karakter, et enkelt, men også følsomt sinn, men framfor alt et menneske som har satt hele sin vilje inn i en høyere makts tjeneste, og som med en viss undring ser hva det kan føre til: «Siden fòr kongen over Lordal og kom ned til et sted som heter Stavebrekka. Det renner en elv etter dalen som heter Otta, og på begge sider av elva er det en fager bygd som heter Lom, og kongen kunde se nedetter hele bygda.» «Det er skade,» sa kongen, «at en skal brenne så fager en bygd.»

Selvsagt vet vi ikke om den eldste kristenretten slik som vi kjenner den fra Gulating og Frostating, ordrett inneholder bestemmelsene slik som de ble gitt av Olav og biskop Grimkjell. Men store endringer har neppe skjedd. Tjodrek munk som satt i Nidarholmklostret og skrev Norges historie på latin halvannet hundre år etter Olavs død, legger megen vekt på at Olav lot gi lovene på norsk språk slik at alle umiddelbart kunde

forstå dem. «Leges patria lingua conscribi fecit,» heter det hos Tjodrek.

Når Olav for ettertiden kom til å stå som rikets mektige rettsstifter, skyldtes det ikke bare at han gav lovene, men formodentlig enda mer at han så effektivt sørget for at de ble holdt. I et samfunn der rettslig påtale i så overmåte meget høyere grad enn i moderne tid ble oppfattet som privatsak, og der statens oppgave nærmest bestod i å påse at forbrytelser fikk sin straff etter bestemte rettsregler hvis hovedinnhold var bøtesystemet, kom også etter Magnus Lagabøter som først i Norge gjennomførte prinsippet om samfunnet som den fornærmede og påtaleberettigede ved forbrytelser, allikevel Hellig Olav til å stå som grunnleggeren av lovens autoritet.

Det som kunde ha virket som altfor hard framferd, fikk i lyset av hans hellighet et preg av rettferdighetens ubønnhørlige og nådeløse konsekvens. Og som allerede berørt i første avsnitt av denne framstillingen, liker nordmenn konsekvens og konkrete avgjørelser. Romerrettens abstraksjoner har de aldri hatt sans for. Snorre sier at Olav satte lov og landsrett, fredet sitt rike og straffet fredsbrudd og ulovligheter med dødsstraff eller lemlesting.

I denne sin holdning var Olav absolutt ubestikkelig. Ikke alle fyrster og statsmenn i middelalderen og heller ikke i den moderne tid har vist samme fasthet. Noen plyndringsmenn som hadde tenkt å kjøpe seg fri ved å dele med kongen gullet de hadde tilranet seg, kunde ikke lokke den i og for seg pengeglade Olav. Han lot dem halshogge uten å se noe av gullet deres. «Den venn-

lige konge lot rappe tyver betale med armer og bein,» forteller Sigvat skald i en annen sammenheng.

Uten å behøve å ta vår tilflukt til alle sagnene om Hellig Olav som rettferdighetens håndhever kan vi på grunnlag av mer pålitelige kilder skimte hans mektige og lysende personlighet gjennom århundrenes tåkeslør. Vi forstår også raseriet mot ham hos alle dem som fikk sine vaner krenket.

Hos Hallfred Vandrædaskald som visstnok døde da Olav var tolv-tretten år gammel, og som var blitt kristnet under Olav Tryggvesson, aner en visse stemninger i tiden, slik som de finner uttrykk i Hallfreds Odinkvad og kristenkvad, her gitt i Hallvard Tveitens oversettelse:

Alle ætter har kvede
kvad til Odins fagnad,
enn jeg har i hugen
fedrenes herlige skaldskap.
Friggs hugsprude husbond
spak jeg er til å hate,
om enn jeg Kristus tjener
vel huger Odin skalden.

Slik er sed hos drotten
strengt han blôt forbyder,
hov og helligdommer
byr han oss å vrake.
Svikter de alle Odin
og lar hans ættmenn fare,
jeg og fra Njords ætt no
nødes til Krist å bede.

Av de skikkene som kristenretten bestemt tar avstand fra, er å drepe like etter fødselen barn som må

betraktes som mindre livsdyktig. Nettopp på dette punktet støtte gammel tro og sedvane så voldsomt sammen med kristendommen at det ble Hellig Olav som måtte vike. Det var for nordmennene mer enn en tradisjonell skikk, som her stod på spill. Det var det eldgamle prinsippet i slektens liv som i moderne tid blir kalt rasehygiene. Det skal ikke her drøftes om det kan betraktes som noen lykke for livsudugelige individer å fortsette i en tilværelse som bare kan bringe dem ulykke, savn, nederlag og elendighet. For kristendommen hadde også et forvredent misfoster en sjel så sant vesenet overhodet pustet. Det skulde få leve som ethvert annet menneske.

Vi må formode at selv Olav ut fra sine rasemessige instinkter må ha funnet denne læren lite tilfredsstillende. Iallfall har kristenretten i den formen den er kjent i for oss, fått inn en bestemmelse om at det allikevel skal være tillatt å avlive mislykte barn. Men det måtte ikke som tidligere skje umiddelbart etter fødselen. Først skulde barnet bringes ut av hedendommen ved å føres til kirke og bli primsignet. Deretter kunde det enten drepes umiddelbart, eller settes ut, eller legges ned i eller utenfor kirken for å dø der.

Også på andre punkter har Hellig Olavs lovbestemmelser som må skyldes et kompromiss. Det var på Olavs tid skikk at en mann kunde ha flere hustruer. Det er å forstå på den måten at en velstående mann foretrakk å gi hustruen fortsatt underhold og beskyttelse i stedet for å la seg skille fra henne når han tok seg en ny hustru. Kristenretten hevder i prinsippet engifte, men om en mann i den første hustrus levetid tar seg

en ny hustru, er straffen meget rimelig, — en bot på tre mark og skrifte for biskopen. Det blir, som vi vet, fortalt om Olavs halvbror og landets seinere konge, Harald Hårdråde, at han hadde to hustruer.

Meget kategorisk er derimot kristenrettens bestemmelser om ekteskap mellom slektninger. Her dukker et blodskambegrep opp som iallfall i kristenrettens form må ha vært ukjent tidligere. Også det å ta sitt eget liv ble ikke bare forbudt, men handlingen ble omgitt med særlig skjensel, også uttrykt ved at en selvmorder ikke kunde bli begravd i kristen jord ved kirken. Bare grove forbrytere hadde samme lodd.

Kristenrettens etiske bestemmelse griper altså inn i hvert enkelt menneskes vante liv, og det stundom meget sterkt. Kanskje enda voldsommere virket imidlertid de mange regler for helligdager, faste og forbudte næringsmidler. Hestekjøttet som før hadde spilt en avgjørende rolle i ernæringen, ble forbudt fordi det minte om dyrkelsen av Tor. I kristenretten blir hestekjøtt ikke engang nevnt uttrykkelig blant de forbudte spiser, fordi det formodentlig ble sett på som en selvfølge at en kristen ikke kunde innlate seg på å spise hestekjøtt. Snorre forteller jo om Olavs vrede og forferdelse da han hører at dette enno finner sted på Island.

Jaktlivet måtte endre preg i og med at det ble forbudt å nyte kjøtt av dyr som var revet i hjel av hund eller fugler fanget i nett. Ganske opprådd må mange bønder til å begynne med ha stått overfor fastens praktiske problemer. En fikk ikke på fastedagene spise så selvfølgelige næringsmidler som kjøtt og flesk, melk og ost. Tiendeparten av året hengikk i faste. Hviledagene ble også sett på med ytterste mistro. Sagaen forteller at selv trellene protesterte da Håkon den gode søkte å få gjort hver syvende dag til hviledag. Hvordan skulde en få arbeidet gjort! Overfor Olav Haraldsson hjalp ingen protester. Men vi forstår de vanskelighetene han fikk å kjempe med. Det finnes for øvrig meget høytstående kultursamfunn som ikke har kjent til noen ukentlig hviledag. Japan har først innført den i moderne tid, og har i 1944 igjen sløyfet den.

Innføringen av kristenrettens bestemmelser og de endringer som måtte foretas i tinglovene som følge av det, betydde altså en meget inngripende omlegging av norsk liv. Men til tross for at omleggingen kom til å ramme alle medlemmer av samfunnet i omtrent like høy grad, og den av alle måtte bli sett på som en revolusjon, førte den ikke til noen tilsvarende endring i samfunnets sosiale struktur.

Her ikke bare lever den gamle klassedelingen videre, men finner også stadfesting i selve kristenloven. I den austnorske kristenretten er omtalt forskjellige avdelinger på kirkegården, og det er ikke noen grunn til å tro at bestemmelsene har vært annerledes i Gulatingsområdet og Frostatingsområdet.

Som den videre norske utvikling fram til Sverre skulde vise, kom heller ikke Olavs nye administrasjonsordning og de menn han etter eget skjønn tok i sin tjeneste utover landet til å framkalle de sosiale endringene som høvdingene på Olavs tid var redde for. Den gamle samfunnsordningen som hadde overlevd og tilintetgjort Harald Hårfagres drøm om et norsk feudalsamfunn, ble stående også gjennom religionsskiftets

rystelser og omvurderinger. Grunnlaget som ordningen hvilte på, var ætt og odel. Da etter Olavs fall kong Sven i sine danskpregede forordninger rørte ved disse prinsippene, varte det ikke lenge før Magnus ble hentet heim.

I Rigstula som har vært nevnt to ganger i denne framstillingen, gis en mytisk skildring av det gamle norske samfunns tilblivelse. Diktet forutsetter tre opprinnelige samfunnsklasser, sinnbilledlig uttrykt i skikkelsene Trell, Karl og Jarl. Trellen hørte, som Rigstula uttrykkelig gjør oppmerksom på, til en fremmed rase, mens Karl og Jarl har samme ytre rasepreg og bare atskiller seg ved et noe forskjellig miljø. P. A. Munch sier om diktet: «Det viser hvorledes de fri ætter, enten det no er karlens eller jarlens, tiltar i anseelse etter som de utvikler seg. Karlens sønn, haulden, er den odelsbårne jordeier, og jarlens sønn, Kon den unge, skal øyensynlig betegne kongeætten. Vi ser hvorledes de forskjellige fri ætter forbinder seg med hverandre, idet jarlen ekter hersens datter, for etter våre forfedres begreper hørte hersene til hauldenes, ikke til jarlenes klasse. Derimot ser vi hvordan trelle-ættene alltid holder seg på samme standpunkt.»

P. A. Munch påviser meget skarpsindig hvordan Rigstula i alle deler er et norsk dikt uten påvirkning utenfra. En lang rekke beskrivelser av landskap, gjenstander, næringsmidler, dyrearter passer bare på Norge, og ikke på noe annet land, ikke engang noe nordisk. «Det er altså sikkert,» sier P. A. Munch, «at vi i dette dikt besitter den eldste, reneste og opprinneligste framstilling av våre fedres samfunnsorden».

P. A. Munch vier de rasemessige opplysningene i Rigstula oppmerksomhet. I første bind av «Det norske Folks Historie» skriver han: «Trellens uskjønne legemsdannelse og mørke hud like over for karlens raske og rødlige, jarlens stolte og lyse skikkelse stempler hans slekt som en fremmedartet, som en der ikke egentlig hørte til nasjonen selv, men enten hitrørte fra en overvunnen befolkning eller fra kjøp og rov i fremmede, sydligere land.»

Erling Skjalgsson er formodentlig den siste jarleskikkelsen i Norge, men han avslo å ta jarlenavn da han ble tilbudt det. På Olav Haraldssons tid var jarlenes av bondeyrket mer uavhengige krigerkaste glidd inn i de store odelsbønders klasse, ja, selv konger var å finne i virksomhet ute på jordene, — iallfall fant Olav da han kom tilbake fra England, sin stefar Sigurd Syr der. Snorres bilde av denne småkongelige odelsbonde og hans miljø er både malerisk og kulturhistorisk interessant: «Han hadde meget folk på åkeren. Somme skar korn, somme bandt, somme kjørte heim korn, somme satte det i stakker eller hadde det inn i lader. Men kongen og to menn med ham gikk stundom til åkeren, stundom dit hvor kornet ble lesset av. De sier han var kledd slik: han hadde blå kjortel og blå hoser, høye sko som var bundet om leggen, grå kappe og en grå, vid hatt med skygge for ansiktet, en stav i hånden med forgylt sølvholk oventil og deri en sølvring.»

Vi får her et hverdags-innblikk i et både rikt og praktelskende kultursamfunn, og slik hadde Norge lenge vært. I Rigstula fortelles det at karlens mor

hadde smykke på brystet. Og hva beretter ikke gravfunnene om det samme!

Bortsett fra trellene var det norske samfunnet på Olavs tid et rent bondesamfunn. Men bøndene hadde delt seg i to grupper, — de odelsbårne bøndene som eide slektsjord og kaltes haulder, og resten av bøndene som stod i avgiftsforhold og ikke kunde sies å eie jorden de dyrket, men for øvrig hadde fullstendig personlig frihet og rett til å ta del i alle fri menns drøftelser. Seinere øket leilendingenes tall sterkt, ikke minst da kirken systematisk begynte å overta jordegods.

Trellene fikk på sin side anledning til å kjøpe seg fri, de ble løysinger. Eller de ble frigitt. I kristenretten finnes bestemmelser om at hvert fylke årlig skulde gi en trell fri, og en liknende plikt hadde de store tingområdene som helhet. Vi forstår av det beskjedne tallet at det ikke kan ha vært mange treller i Norge i forhold til den øvrige folkemengden, og en bestemmelse fra Frostatingslovens område viser at det ikke tok så lang tid før det ikke var fler treller igjen, iallfall i disse strøkene av landet. Et forholdsvis like stort omfang som det amerikanske negerslaveri har trelldommen i Norge ikke hatt, og forholdet mellom herre og trell var alltid preget av større menneskelighet. Arvebiologer har vært inne på spørsmålet om hvor vidt det fremmede raseinnslaget fra trellenes side enno kan gjøre seg gjeldende i norsk liv. Vi skal her ikke komme inn på dette problemet.

Kristenrettens oppdeling av kirkegården gir et bilde av samfunnsforholdenes stabilitet ut over dødens terskel. La det her være innskutt at sikkert har mang

Utsikt over Trøndelag fra Mære kirke.

en fornem mann også på Olavs tid heller ønsket å bli lagt i haug på gammelt vis enn å få selv den beste plassen innved kirken. Omkring haugene kom det til å bestå en dyp mystikk helt opp til moderne tid. Olav kan ikke ha unngått denne stemningen som blir mer forklarlig når vi vet hva mange hauger virkelig skjulte av hemmeligheter fra svunne slekters liv og tro. Fra Olavs opphold på Voss har Snorre disse merkelige linjene:

«Det var en dag kongen red vegen fram og sang salmene sine. Men da han kom bent imot noen hauger, stanset han og sa: «Disse mine ord skal gå fra mann til mann. Jeg sier det ikke er rådelig for noen norsk konge etter denne tid å fare mellom disse haugene.» Folk sier at de fleste konger har aktet seg for det siden.»

Under disse forholdene måtte kristenretten komme til å beskjeftige seg inngående med den nye gravskikken. Takket være det får vi et usedvanlig innblikk i samfunnsstrukturen.

På den fornemste plassen ved kirken skulde lendermenn og odelsbønder, de som kaltes haulder, ha gravsted, men slik at lendermennene skulde ligge austenfor kirken og sønnafor under takdryppet så sant de hadde del i kirkegården. Etter odelsbøndene og barn av dem skulde løysinger og løysingers barn legges, så frigitte og barn av dem, og endelig treller og lik som var drevet i land og som en måtte regne med var av nordmenn.

I rettergang gjaldt samme klassedelingen. Bøter ble for eksempel nøye regnet ut etter den skyldiges rang.

Det kan se ut som om Olav under gjennomføringen av sin nye administrasjonsordning for riket bryter med disse prinsippene. Det er bare tilsynelatende. Det rasebestemte og ætte-pregede samfunnssynet trer klart fram ikke bare i hans rettsordning, men også, så vidt det er mulig for oss å dømme om det, i hans holdning i livets avgjørende øyeblikk, helt fra han som tyveåring kom heim til Sigurd Syr, og sagaen lar ham si at no vil han ta riket «som jeg er odelsbåren til».

Men Olavs vilje til å skape en nasjonal enhetsstat av Norge måtte tvinge ham til for eksempel å gå mot

sine egne frender, småkongene på Opplandene. Og kongens håndgangne menn, lendermennene, fikk oppleve at kongen tok den administrative og oppkrevende myndigheten fra dem når de satte sin personlige makt og ættestolthet over de kongelige interesser. Men da ættene i Norge var mer eller mindre knyttet sammen, hadde Olav, dersom han ønsket å være trygg, ingen annen utveg enn å ta sin tilflukt til lav-ættede menn. Det lar seg selvsagt ikke gjøre å se noe prinsipp i denne nødutvegen. De kongelige årmenn som skulde hevde sin myndighet uten en ætts autoritet i ryggen, gikk det ofte ille med. Deres stilling var i regelen avhengig av kongens øyeblikkelige maktstilling. Sagaen lar Erling Skjalgson overfor Olav erklære like ut at blodets lov står over kongens lov. Erling sier: «Jeg finner det hardt å skulle bøye meg for Sel-Tore som er trell-båren i alle ætter, enda han no er Deres årmann, eller for andre slike som er hans jevninger i ætt, selv om De gir slike menn heder.»

Et samfunn som det gamle norske vil kanskje virke stivt og arkaisk, sett med moderne øyne. Vi skal da ikke glemme at det var den levende kraften fra dette bondesamfunnet som strømmet stille og sterkt inn i tider da norske bønders personlige frihet var truet og kanskje også selve folkets liv.

Først med Olav fikk det norske folkeområdet klare og endelige grenser. Enno i Olavs første regjeringstid vilde hverken svenskekongen eller danskekongen godta Norge som riksbegrep. Mot bakgrunn av dette ser vi Norge i århundret etter Stiklestad stige fram som Nordens uten sammenlikning sterkeste stat, med fred innad,

med makt utad. Her strekker ikke økonomisk-historiske forklaringer til. En åndsmakt gjør seg gjeldende. Bak resultatet er det naturlig å se Olavs sterke og uredde skikkelse, hans kloke statsmannsøyne som sagaen kaller gode og fagre, men også kvasse, hans aldri sviktende vilje til å hevde den ættens odelsrett som for ham var Norges rike. Med jernhånd hadde Harald Hårfagre trukket opp et riss av dette riket. Ikke stort mer. Det ble visket ut igjen etter hans død. Først med Olav ble det levende og organisk virkelighet.

Og så stor var lykkemannen Olavs lykke at også hans fall ble fullbyrdelse. Ikke noe menneskelig feilgrep fra hans side kunde skade verket. Norgesveldet fikk en konge som var ufeilbarlig, som ikke noe menneske kunde hogge ned, og som fra sin plass i Guds egen nærhet så ut over sitt land. For en makt i en troende verden!

Sett med danskekongens og svenskekongens øyne hadde det nok vært rimelig at en arverett som begge mente å ha til landet med dypere rot i historien enn Olavs, og som fikk dem til å se på Olav som en opprører og på Olavs motstandere som lojale kongsmenn, kunde ha ført til at en vesentlig del av landet ble skiftet mellom dem. Hverken språk eller historie inntil da vilde ha lagt avgjørende hindringer i vegen, og de geografiske forholdene var til og med gunstige for slike planer. Det var en tidsalder da i Europa nasjonalitet og folkegrenser enno ikke var stivnet i endelig form. Viken kunde ha glidd inn i danskeveldet, Trøndelagsfylkene og Opplandene inn i svenskeveldet. Tilbake hadde bare blitt Gulatingsområdet, og med det kanskje øyverdenen i vest og Grønland. Enno i våre dager går et klart og uomtvistelig språkskille mellom austnorsk og vestnorsk, en grenselinje som i søraust begynner ved det gamle Rygjarbit og i nordvest slutter omtrent ved Stad, med andre ord ved samme grense som Olav trakk for Gulatingsområdet.

At en slik utvikling som vilde ha fått avgjørende følger for det norske folkesamfunns framtid på alle livets områder, ikke fant sted, kan også kalles miraklet fra Stiklestad. Men riktigere er det vel å regne med at Olav var fullbyrderen av en idé som vilde ha krevd sin rett igjen og igjen inntil den tvang seg gjennom. Vi ser at knapt var Olav dratt til Gardarike, før den av danskekongen innsatte landsstyreren, den unge Håkon Jarl, begynte å sysle, så vidt vi kan tyde det, med planer om å gjøre seg fri fra danskeveldet. Og knapt var Olav falt, før Tryggve Olavsson kom seilende inn til norskekysten og krevde, som han kalte det, sin odel til Norge etter faren Olav Tryggvesson. Tryggve kunde ha seiret, men han falt omtrent på samme stedet der Erling Skjalgsson var blitt hogd ned noen år før. Men bare etpar år etter Tryggves nederlag satt på Norges kongestol en uomtvistelig hersker over et udelelig rike. Slik seiret Olav i sin sønn. Men det som holdt riket sammen gjennom alle århundrer var jo den stille styrken i det gamle norske bondesamfunnet. Også Olav er i virkeligheten å se som en legemliggjørelse av denne kraften.

Virker den fremdeles i det norske folket? Vi vet iallfall at naturvitenskapelig sett kan den vanskelig ha blitt borte. Nasjonens ekspansive historiske utvikling i mange av de siste tredve-førti slektleddene har riktignok spredt dens arveanlegg over store deler av jorden, og

har til dels skapt verdenshistorie. Men uttynningen har ikke åpnet noe tomrom for fremmed innvandring i heimlandet. Raseblanding har stort sett ikke funnet sted, hvis en ser bort fra den formodentlige ikke avgjørende blodsblandingen med etterkommere av de gamle trellene. Som nevnt i innledningen til denne framstillingen må en altså kunne regne med at både anleggspreget og framtoningspreget hos nordmennene har holdt seg temmelig uendret. Det er etterkommerne av de gamle odelsættene i Norge som også i moderne tid rasemessig sett utgjør flertallet i folket.

Utviklingen har i løpet av århundrene sant nok drevet mange av ættene inn i leilendingsforhold, eller gitt dem husmannskår, eller henvist dem til utryggheten i de menneskers tilværelse som skal leve av å leie ut sin egen arbeidskraft. Men dette er rent økonomiske omstendigheter som ikke kan forandre raseanlegget. Stemninger, synsmåter og handlinger som forholdenes trykk kan ha tvunget fram, vil ikke gjøre seg gjeldende i samme øyeblikket trykket som framkalte dem, blir borte. Det norske folket vil utvilsomt av seg selv igjen bli et rasebevisst folk så snart et statsstyre med samfunnsmessig innsikt og sosialt ansvar viser evne og makt til å skape forhold som gjør det mulig for de brede lagene av folket å løfte hodet og se inn i sin egen virkelighet.

Ut fra det som her er framholdt, vil enhver kunne forstå at eliten som i moderne tid må lede en sosialistisk folkestat, ikke kan ha noen opprinnelse i det kapitalistiske samfunns økonomiske overklasse. De førerskikkelsene som stiger fram av massen, vil ha sin rot i rasen og ikke i kapitalen, og enda mindre i en av kapitalen

skapt motstandrørsle. En finner elitemennesker og massemennesker innenfor alle klasser. Førerskikkelser vil i Norge formodentlig lettest bli frigjort hos bønder og arbeidere, både fordi rasearven skulde være best bevart innenfor disse lagene av folket, og fordi de er minst hemmet av fremmede og i denne forbindelse ufruktbare kulturtradisjoner.

Ved terskelen til den sosialistiske folkestaten på norsk-ættet grunn står en gammel tid i kamp mot en ny tid. Og som på Stiklestad er det mennesker av samme rase og med felles fortid som står mot hverandre.

Kanskje vil vi på ny, som etter Stiklestad, kunne oppleve at to strømmer som gikk i så vilt og kokende brus mot hverandre, hurtigere enn noen kunde tenke det, vil finne sitt naturlige felles leie, og i bred velde igjen bære Norge mot Olavstankens mål, — mot orden, rettferd og fred i landet.

SEKS ODELSKONGERS LYKKETID
OG TRELLEKONGENS MØRKETID

VII.

Orden, rettferd og fred er i seg selv abstrakte begreper, og det finnes for så vidt få regjeringer som ikke hylder dem. I moderne tid har imidlertid bolsjevikdespotiene i forskjellige asiatiske og europeiske land, først og fremst i Russland, under navn av proletariatets diktatur åpent og konsekvent tatt avstand fra dem.

Det har overalt ført til samme resultat. Det viser seg at grunnlaget for hele den årtusengamle vesterlandske kultur blir rykket bort. Forholdet kan tilsløres ved at teknikkens hjul kan fortsette å gå rundt også uten noen kulturell bakgrunn. Men det står klart at uansett økonomiske forutsetninger makter ikke selv det mest beskjedne europeiske kulturmenneske i lengre tid å leve sitt liv under bolsjevikstyre. Vil bolsjevismen seire innenfra i et vesterlandsk kultursamfunn, og det ser ut til at det samme gjelder for det kinesiske, det indiske og andre gamle kultursamfunn, må ikke bare den kulturløse underverden som finnes i de fleste samfunn, bli kalt under fanene, og heller ikke bare kulturrenegater blant de intellektuelle bli satt i beskjeftigelse, men selve samfunnets kulturgrunnlag må smuldres opp.

I Norge hadde den marxistiske bevegelse nære åndelige, politiske og økonomiske forbindelser med bolsjevikstyret i Russland. Som stortingsdokumentene fra den såkalte Quisling-sak i 1932 viser, hvilte det en trusel over norsk liv.

Orden, rettferd og fred ble ikke lenger abstrakte begreper. De fikk sitt levende norske innhold. De var preget av mange århundrers utforming under forhold som bare var å finne i Norge, og ikke noe annet sted i verden. Asiatisk massevelde truet norsk individualisme og førerevne. Men slikt hadde hendt før. Da Magnus den gode, forteller Snorre, lå på Lyrskogshede, fikk han melding om at venderhæren som rykket mot ham, var så stor at ingen kunde telle den. Skulde disse fremmede folkeslagene fra aust få strømme inn over Norden? «Mot dag sovnet kongen, og drømte at han så sin far, den hellige kong Olav, som sa til ham: «No er Du tung i hug og full av uro fordi venderne drar mot Deg med en stor hær. Ikke skal Du være redd for en hedensk hær, om det er så mange som går mot Deg. Jeg skal følge Deg i dette slaget.»

Slik fulgte Olav først sin sønn, og etter ham sin halvbror og hans etterkommere i de lykkens hundreår etter Stiklestad, da Norge steg meget i rikdom og glans, som det heter i Olav Kyrres saga, eller, som Magnussønnenes saga uttrykker det, tiden var god for folket og det var fred og gode åringer. Formodentlig har Norge hverken før eller seinere opplevd et så harmonisk hundreår. Mange årsaker bidrog til det. Bøndenes odelsrett til jorda var enno ikke truet av kirkens eller storgodseiernes griskhet. Nye næringsveger brakte

velstand. Kirkens lydighetsprinsipp ble ikke misbrukt av kirken selv, men tjente til å skape sans for samfunnsmessig disiplin.

Men den store, bærende årsaken synes å tre klart fram iallfall for enhver som i statskunst ser menns ansvarlige førerskap, og i tingenes fremadskriden har øye for det biologiske grunnlaget, for det rasemessige elements betydning. Når det gjelder lykkens århundre etter Stiklestad, er det ikke nødvendig å framholde noen teorier. Kjensgjerningene slik som Snorre gir oss dem, riktignok uten selv å se sammenhengen, vokser for våre øyne til et mektig rasedrama om det norske folks skjebne. Det er mulig at dette dramaet går videre i moderne tid, og kanskje først nærmer seg høydepunktet.

Hele kjeden av norske konger i de hundre årene fra Magnus den gode til Magnus den blinde bar den nordiske rases åndelige og legemlige preg i en slik grad at sagaene gang på gang stanser ved det. Magnus den gode, Olavs sønn utenfor ekteskap, men med en kvinne av god, nordisk ætt som under Magnus fikk dronningverdighet, blir av Snorre skildret slik: «Magnus hadde rettskåret ansikt, var lyslett og lyshåret, veltalende og snarrådig, mandig, så gavmild som noen, stor krigsmann og særlig våpendjerv. Han var den vennesæleste av alle konger.»

Om Harald Hårdråde som fulgte etter Magnus på tronen, sier Snorre: «Det sa alle at kong Harald hadde stått over andre menn i klokskap og i å finne på råd, enten han skulde ta en rask avgjørelse eller han skulde tenke seg om lenge, — for seg selv eller for andre.

Han var våpendjervest av alle. Han var også seierssæl. Kong Harald var en vakker mann, og han så verdig ut. Han hadde lyst hår og skjegg og langt overskjegg. Han var fem alen høy.»

Etter Harald fulgte sønnen Olav Kyrre. Om ham heter det hos Snorre: «Olav var en storvoksen og velvoksen mann. Det sier alle at ingen mann har sett en mann med et fagrere eller verdigere utseende. Han hadde silkegult hår som falt meget vakkert, lys lett, vakre øyne og velvoksne lemmer. Han var for det meste fåmælt og ingen taler på tingene.»

Om Olavs sønn Magnus Berrføtt forteller Snorre at han var høyere enn andre menn. Han pleide å si: «En konge skal en ha til ære, og ikke til et langt liv.» Han hadde ikke fylt tredve år da han falt.

Sønnene Øystein og Sigurd fulgte etter ham. Om Øystein heter det hos Snorre: «Kong Øystein var en meget vakker mann å se til, blåøyd og noe storøyd, med lyst, krøllet hår.» Om Sigurd sier Snorre: «Kong Sigurd var stor på vekst, og han hadde brunt hår. Han var mandig, men ikke vakker.» I mannjevningen lar jo Snorre kongebrødrene legge for dagen egenskaper og tenkesett på en slik måte at ingen kunde være i tvil om hvilket folk de stammet fra.

Sigurds eneste sønn var Magnus, som seksten år gammel kom på tronen etter farens død i 1130, altså nøyaktig hundre år etter Stiklestad. Intet skulde tyde på at lykketiden snart var slutt. Om Sigurds regjering sier Snorre: «Hans tid var god for folket. Da var det både fred og gode dager.»

Men ulykken var allerede gått i land i Norge. Vi har

no fulgt den norske kongerekken gjennom hundre år, — mann etter mann, og ikke en eneste av dem mangler rasepreget. Også i den ytre framtoningen er alle sammen høyreiste, blonde, blåøyde. I vesen og ytringer og ikke minst i handlinger legger alle som én for dagen den nordiske rases egenskaper, — både tiltalende egenskaper og mindre tiltalende. Om denne norske kongerekken gjelder det i dypeste sannhet at de hørte til en hersker-rase.

Men ulykken var, som vi sa, allerede gått i land i Norge. Varslet om dette fikk kong Sigurd i en drøm da han var på en av gårdene sine på Jæren. Hvor dypt Snorre oppfattet sammenhengen, vet vi ikke, men gjenfortellingen hans av synet som Sigurd hadde, bringer bud til nordmenn i seinere århundrer, og kan enno i moderne tid stå som det truende varslet om tider som kan komme for Norges folk. Snorre forteller:

«Kongen sa: «Jeg syntes jeg stod ute her på Jæren, og jeg så utover havet, og der så jeg noe stort svart som kom farende, og det nærmet seg hit. Da så det ut for meg som om det var et stort tre, og greinene stod opp, men røttene gikk ned i sjøen. Da treet kom til land, gikk det i stykker, og stumper av treet rekte vidt og bredt om landet, både om fastlandet og om ut-øyer, skjær og strender. Da hadde jeg et syn, så jeg syntes å se ut over hele Norge langs med sjøen, og jeg så at stumper av dette treet hadde rekt inn i hver vik, og de fleste var små, men noen var større.»

Samme høsten, det må ha vært i året 1129, landet i Norge Gillekrist, som tok navnet Harald Gille. Han var av samme ætt som mange av trellene. Med ham kom

borgerkrigene til Norge. Hvor må ikke denne mannen av fremmed rase som hevdet at han var sønn av Magnus Berrføtt og på famlende norsk krevde å bli kalt konge i Norge, ha virket mot bakgrunn av den lange nordiske kongerekken vi har sett stige levende fram for oss! «Harald Gille var en høy og grannvoksen mann,» forteller Snorre, «med lang hals og noe lang i ansiktet. Han var svartøyd og mørkhåret.»

Harald Gille hadde ikke bare tungt for å tale norsk, som Snorre uttrykker det, — han var fremmed for alt norsk tenkesett. Det var bare hundre år siden Erling Skjalgsson i slaget på Boknefjorden etter Snorres beretning hadde hørt Olav Haraldsson si: «I dag snur Du ansikt mot meg, Erling», og Erling hadde gitt det kongelige svaret: «Ansikt til ansikt skal ørner klores.»

Vi skal se hvordan trellekongen Harald Gille omgikkes med konger. Vi har sant nok hørt om Olav Haraldssons grusomhet mot småkongene på Opplandene. Men da Harald Gille etter kong Sigurds død og mot sitt gitte ord om ikke å søke å få makten i kong Magnus' levetid allikevel reiser flokk i den vinteren som kaltes muge-vinteren etter de mugene eller sammenrente flokkene som søkte til Harald, og han får tak i Magnus, da gir allikevel et helt annet sinn enn Olav Haraldssons seg til kjenne. Samtidig ser vi kong Magnus vise seg som ætling av Olav. Rolig og full av forakt for den svartsmuskete Gillekrist satt den unge kongen, da alt var tapt, ombord i skipet sitt og ventet på sin lagnad.

Det ble en hard lagnad. Ikke bare mishandlingen, men vel så meget måten den skjedde på. Det må ha vært

sadistiske orgier av samme art som dem man i moderne tid har opplevd under bolsjevikveldet i Russland, Finnland, Ungarn, Spania, Polen, China og andre steder. «Dette verk var vondt og ukongelig,» heter det i et gammelt skriftstykke. Det var trellene, Harald Gilles rasefrender, som fikk lov til å behandle den bundne kongen slik som de vilde. Harald stod ved siden av med de små, svarte øynene sammenknepet. Vi kan tenke oss at han har hatt glede av skuespillet, selv om kildene forteller at ingen lenger tok råd av Harald da torturen av kong Magnus var begynt. I det hele tatt lot Harald, som Snorre sier, «andre styre med seg som de vilde. Han vilde gjerne holde moro og han var ikke stor på det.»

Det som mest viser oss at en fremmed rase var på ferde under mishandlingen av kong Magnus, er forhånelsene som ledsaget pinslene av det bundne, hjelpeløse ofret. Ironisk spurte trellene om kongen ikke følte seg vel. Da de omsider hadde stukket øynene ut på ham, stilte de ham det spottende spørsmålet hvem blant sine menn han ønsket blindet likesom seg selv. Det heter at Magnus svarte at han ikke trodde at noen vilde finne behag i det. Da trådte den trofaste Ivar Assersson fram og erklærte at ganske som han hadde liknet sin konge da kongen enno hadde øynene i behold, ønsket han å være lik ham i blindhet. Trellene grep straks Ivar og stakk øynene ut på ham. En liten episode som fulgte etterpå, blir ikke utdypet nærmere. Vi kan bare tenke oss munterheten som påfunnet må ha vakt. Da Magnus også var blitt kastrert, ble han iført munkedrakt. Forøvrig ble Magnus seinere virkelig satt i kloster. Men grusomheten raste videre mot andre offer. Stavanger-

bispen Reinald ble hengt da han nektet å utrede tolv merker gull. Det er mulig at Harald som synes å ha manglet de fleste andre egenskaper enn frekkheten og lysten til å ha det godt, var i hendene på sine omgivelser. For ettertiden får hans skikkelse allikevel symbolsk betydning. Med ham kom trellesinnet for første gangen til makt i Norge. Etter et langt århundres lykke, velstand og fred skulde no i over en mannsalder en rå og vill borgerkrig rase gjennom landet.

Hvem vet om ikke stumper av det svarte treet som Sigurd Jorsalfar så reke inn i hver vik i Norge, enno er å finne! Det er iallfall som om man også i moderne tid i Norge har kunnet møte de samme tankekvikke trellene som var så rappe i munnen den gangen da de hadde fått makt over en konge av Hellig Olavs ætt, og formodentlig kunde si meget rammende om de blå øynene de stakk ut på ham og mannskraften som de berøvde ham. Det er mennene med galger og skafotter, med dolk og med kniv, med undertrykte hevntanker og skulende havesyke, svarte øyne, rappe hender, krumme rygger, flyktende føtter, — borgerkrigenes Norge.

Er det ikke den helligste arven kong Olav har etterlatt det norske folk at mot dette nasjonens utskudd skal hans lov verges! De er få og de er små i et så raserent folk som det norske, og de kan aldri få makt så lenge folket erkjenner sin egen rases realitet. Gillekrist hadde aldri blitt konge i Norge og kunnet kalle seg Harald, dersom lange tiders gode dager ikke hadde svekket instinktene.

Moderne tid har i den andre verdenskrigen opplevd den store mugevinteren da de trelle-ættede samlet seg, og

da det ikke bare er inn over Norge at Sigurd Jorsalfars svarte tre har bredd sine nakent sprikende grener, men over verden så langt kulturen når. Derfor kom mange krefter til å møtes i forsvaret av en vidererekkende Hellig Olavs lov enn den som bare gjelder Norge. Også hos andre folk mistet ordene orden, rettferd og fred sitt abstrakte preg, og ble levende virkelighet som de måtte kjempe for eller miste.

Da Nasjonal Samling Olsok 1934 holdt det første riksstevnet på Stiklestad, hadde bevegelsens fører allerede fire år tidligere, i juni 1930, inntrengende advart mot den katastrofe som marxismen forutsier, og som den russiske revolusjon er et så fryktelig eksempel på. I 1931 hadde Vidkun Quisling talt om «det hele folks store parti», og framholdt at en folkereising må bygge på den nordiske rase som representerer det mest verdifulle raseinnslag i menneskeslekten. «Disse raseegenskaper,» skriver Quisling, «som vi er bevarere av, forplikter samtidig som de betinger en bestemt politikk ute og heime. Vi skal ikke ta til løsen importerte, mindreverdige ideer som slett ikke passer for vår egenart. Men vår politikk må, foruten å stemme med tidens krav, også være i overensstemmelse med vår rases behov og streben. Nasjonal gjenreising er fåfengt arbeid hvis man ikke gjenoppliver den nordiske ånd. Vårt folks framgang henger uløselig sammen med bevarelsen av det nordiske blod, og tar vi ikke vare på vår nordiske egenart, taper vi den. Verdenssivilisasjonen hittil er for en vesentlig del skapt og båret fram av den nordiske rase og av nordiske innslag i andre folkestammer. Hele denne sivilisasjon er no truet av mindreverdige rasers kulturnedbrytende bevegelser. Skal denne krisen kunne overvinnes, er det en hovedbetingelse at de forskjellige nordiske og nordisk innstilte folk finner hverandre og når fram til et redelig og forståelsesfullt samarbeid for verdens organisasjon og fredelige utvikling.»

Så tidlig som i 1930 hadde Quisling skarpt tatt avstand fra de borgerlige fedrelandsvenner som «vil slå arbeiderne i hodet og siden snakke med dem fra et borgerlig standpunkt». På den andre siden hadde en jo kommunistene som vilde skape enhet og sammenheng i samfunnet ved å utrydde «borgerne» som klasse.

Dersom en spør hvorfor en forsonlighetens lære som den her nevnte skulde komme til å oppvekke så megen uforsonlighet, kan en like gjerne ville vite hvorfor kristendommens mest offisielle representant i Norge i året 1030 skulde være kong Olavs mest veltalende og mest hatefulle motstander før slaget på Stiklestad.

Men aller mest må en kanskje tenke på hvordan det er mulig for menn som Harald Gille å vinne makt og edelt følge i et odelsland som Norge. Haralds død var som hans liv. Han ble funnet i et tilfeldig herberge ute i byen, der han lå sanseløst drukken i armene på en kvinne. Da øksehoggene rammet ham, grep han etter kvinnen og klaget seg i ørsken: «Du farer vondt med meg no, Tora!»

Slik døde den første trellen som hadde makt over Norges rike. Mørke var omkring ham og etter ham. Før ham hadde seks odelskonger hersket i Norge — den ene etter den andre. Da trellen fikk makten, var hundre års lyse dager og lykketid slutt.

Er det ikke rimelig at en tenker over grunnen til at slikt kan skje?

VIII.

Olav Haraldsson og de seks odelskongene som fulgte etter ham, vitner om at Olavstanken i norsk historie er tydelig rasepreget. Det er da heller ikke noen som for alvor har nektet det.

I en tid da arvelighetslære og rasebiologi enno ikke betydde noe, kunde Ernst Sars i sin mektige «Utsikt over den norske historie» allikevel ikke unngå å legge merke til slektsarvens tyngde i norsk utvikling. Det er fra Sars den fruktbare læren stammer om den norske odelsbonden som binder folkets historie sammen. Men denne livstråden som Sars kalte bondens innsats, fikk ikke det evighetspreget over seg som raselæren nødvendigvis må gi den. Odelsbonden slik som Sars så ham gjennom tusen år og mer, hadde tatt farge av det bevegede politiske liv i siste halvpart av det nittende århundre. Det var demokratiet som trengte seirende gjennom i landets styresett. Mens «Utsikt over det norske folks historie» kom ut, ble også parlamentarismen innført i Norge. Bøndene var i grunnloven av 1814 blitt gitt stor politisk makt, og i en kamp som i vesentlig grad kom til å bli rettet mot embetsmennene, brukte

bøndene de demokratiske ideene som et gunstig kampmiddel. Det oppstod en vekselvirkning, idet Sars syntes å mene at alle tiders norske bønder hadde båret på en tendens til demokrati som først fikk folde seg ut i det nittende århundres demokratiske gjennombruddstid, mens bøndene på sin side ble mer overbeviste demokrater ved å lese Sars.

Det ble uten tvil her skapt vrangforestillinger som stiller seg i vegen for en riktig erkjennelse av norsk folkekarakter, og som i moderne tid har hindret og enno vil komme til å hindre forståelsen av det for nordmenn naturlige i en sosialistisk folkestat, en stat som ikke betyr uansvarlig parlamentarisk massevelde eller marxistisk despoti, men derimot Gulatings, Frostatings og Eidsivatings system omsatt i moderne form. Norske bønder har aldri vært demokrater. En kan kanskje si at det skyldtes frykten for et aristokrati at de alltid holdt seg så tett opp til kongen, også i dansketiden. Men sannere er det nok at det var den urgamle førertanken som gikk igjen som et instinkt i deres store tillit til kongen og tro på rettferdigheten i hans avgjørelser. I «Ferdaminni» sier Vinje: «Ein av mine kjenningar som eg takka, for han hadde vore ein so god storingsmann, svara meg: «Ja, men kjære ven; eg hev ingen ting gjort.» «Nei, det var nettupp det du skulde gjera,» sa eg, «for det er ikkje meir enn tri fire menn i stortinget som kann gjera anna enn ugagn, naar dei tek stort i. Ingen klok mann krev meir av deg og dine enn aa fylgja godt med og ikkje lata seg binda av noko parti, og so koma med det dei kjenner naar det høver.» Vi skal her ikke legge for meget i den kjensgjerningen at store meng-

der av bønder i 1818 toget mot hovedstaden for å få gjort ende på grunnloven av 1814 og igjen få innført enevelde. Det var nok både forvillede tanker og forvillede individer som var å finne i bondetoget. Men noe rotfestet demokratisk instinkt tyder det iallfall ikke på. No skal en forresten huske at Sars selv aldri nektet at hans historiesyn måtte betraktes som innlegg i dagens politiske strid. Synet er bare blitt sittende igjen etter at striden var til ende.

La det imidlertid være sagt at Sars' sammenhengssøkende forsking og hans syn på nasjonen som en helhet vil ha betydning for enhver framtidig historieskrivning. Bjørnstjerne Bjørnson uttalte i februar 1892 om Sars: «Han selv er av rase, og derfor har han sans for rasen i vårt folk». I en artikkel i tidsskriftet «Samtiden» i 1938 har forfatteren av denne framstilling påpekt at Sars på sin side hadde samme syn på Bjørnson.

Det er nok mulig at Bjørnson ganske som Sars med rase mente noe som var mindre fastlagt i naturlover og mer preget av lengre tids gunstige ytre omstendigheter enn et seinere syn på rase tillater det. Bjørnson sammenfatter helhetssynet hos Sars slik: «Vår veg gjennom historien er aristokratiets veg fram til demokrati. Aristokratiet går opp i folket, og gir det derved sin adel.»

Det er for en seinere tenkemåte vanskelig å forestille seg hvordan det lar seg forene med naturlovene at et rasearistokrati går opp i en masse, og på den måten gjør massen til aristokrati. Uavhengig av slektleddenes skiftende ytre kår ned gjennom tidene, og overalt hvor kårene ikke har ført til raseblanding, gjenfinner vi det gamle norske blodet hos et avgjørende antall av nolevende nordmenn, ja, formodentlig hos flertallet. Det er derfor det finnes så rike muligheter for en sosialistisk folkestat på rasemessig grunn nettopp i Norge.

Det demokratiske synet på det som misvisende blir kalt folket når en mener massen i et folk, vil lett kunne føre til feilslutninger. Når Bjørnson lar hele folket bli adlet, er det vakkert, men kan neppe stemme med kjensgjerningene som synes å fortelle noe annet om massen i et folk, også i det norske. Den teoretiske tro på massen som nødvendigvis må være knyttet til et demokratisk syn, har ofte til følge at de enkelte individene i en nasjon blir tilskrevet egenskaper som man mener karakteriserer nasjonen som helhet. På den måten blir enkeltmenneskene gjerne idealisert, og det fører til bitre tilbakeslag når den håndgripelige virkeligheten som enhver kan iaktta i dagliglivet, forteller noe annet. Det er ikke alltid lett å huske på at en nasjon er noe annet og noe mer enn summen av de i øyeblikket eksisterende enkeltindivider innenfor nasjonen. Her lider demokratiet under en utpreget mangel på dybdesyn, på perspektiv. Marxistiske propagandister går gjerne enda et skritt lenger og gjør massen til gjenstand for dyrkelse. Men mest kategorisk er formodentlig det nordamerikanske synet som stempler det som en usømmelighet å være annerledes enn andre. Frykten for å skille seg ut fra miljøet ser ut til å ha preget den amerikanske folkekarakter. Den spanske forsker José Ortega y Gasset, som ellers ikke må oppfattes som noen tilhenger av en sosialistisk folkestat, har i boken «Massenes opprør» framholdt at det som kunde oppfattes

som en truende amerikanisering av europeisk liv, i virkeligheten ikke behøver å skyldes påvirkning fra Amerika, men derimot en tilsvarende europeisk utvikling i retning av massevelde. Det moderne massemenneske trer inn i det offentlige liv med en troskyldig forvissning om at livet er lett og uten skjebnebestemte grenser. Dette gir en seierssikker selvbevissthet som får massemennesket til å betrakte sin egen moralske og intellektuelle utrustning som fullkommen. Denne karakteristiske selvtilfredsheten gir massemennesket grunn til å handle som om det ikke på jorden fantes andre enn massemennesker, og til å påtvinge verden sin vulgære mening uten hensyn, overlegg, forhandling eller forbehold.

Ortega søker å bruke angsten for massen til fordel for sin kamp mot fascismen. I sin søken etter en samfunnsmessig elite blir det da naturligvis vanskelig for ham å finne den. Men hans iakttagelser av moderne liv er i seg selv skarpe og verdifulle, og støtter ufrivillig et nordisk syn på tilværelsen. Ortega er en typisk moderne tenker.

Det er altså vanskelig å følge Bjørnstjerne Bjørnson når han adler massen. Hva demokratiets egen historiker, Ernst Sars, angår, var han, som Bjørnson da han også fikk fram i sin februartale i 1892, akkurat det motsatte av et massemenneske, han var av rase, han var aristokrat i tenkesett og livsholdning.

Vi tør gå ut fra at kommende tiders historikere i den katastrofe som rammet det norske folk i 1940, vil se følgen av at en rasefiendtlig massebevegelse hadde fått ta makten over norsk liv. Det var Harald Gille

som igjen stod på norsk jord i kamp mot Olavstanken og med borgerkrigen i sitt følge.

Rase er først og fremst en mulighet i et folk. Men muligheten kan bare folde seg ut når den blir gitt høve til det. Under ethvert massevelde vil denne muligheten bli holdt nede med brutal hånd.

Det er formodentlig ikke nødvendig å nevne at når det er tale om rase, blir det ikke bare spørsmål om utseendet. Blondt hår sammen med blå øyne, langskallethet, et visst forhold mellom kroppens og lemmenes lengde og annet er selvsagt kjennetegn på nordisk rase. Men med støtte i arvelighetslovene tør vi si at det kan finnes bærere av nordisk rasearv som ikke viser så tydelige rasepreg.

Det er heller ikke meningen å åpne noe kampforhold til de forholdsvis få folkefeller som synes å nedstamme fra den rasefremmede del av det gamle norske folk. Her vil holdningen under vanlige forhold bli som i samfunn hvor i høyere grad enn i Norge flere rase-elementer møtes. Det må bli hovedrasen, den som framfor de andre er statsskapende og kulturdannende, som må få bestemmende innflytelse på nasjonens utvikling. Det må ikke, slik som det etter 1918 hendte i Tyskland, bli et mindretall med et annet rasepreg som bestemmer over flertallets nasjonale skjebne.

Rasespørsmålet som problem kunde lenge ikke bli særlig påtrengende i et så raserent folk som det norske. Det skjedde først da det ble tale om å skape en samfunnsramme som direkte søkte å øve vold mot folkets rasebetingede særpreg ved å overføre et internasjonalt industriproletariats livssyn på et folk som kanskje mer

enn noe annet i hele verden bevisst eller ubevisst er preget av odelsbondens nedarvede instinkter. Hvor dypt folkets tenkesett og væremåte har rot i rasen, gav selve kampen for den marxistiske livsanskuelse et bevis på. Neppe i noe annet land har denne kampen vært ledsaget av så bevisst rasefiendtlig agitasjon. En opplevde til og med at en professor i språkvitenskap på meget kort varsel ble kyndig i naturvitenskap, og fra Universitetets talerstol opplyste folket om at det ikke fantes raser i det hele tatt. En avholdsfanatiker fikk sin fanatisme penset inn på nytt spor, og gikk løs på det nordiske rasebegrep med samme iver hvormed han før hadde angrepet brennevinet.

Vi har i ønsket om først å gjøre rasebegrepet klart, innskrenket oss til å bruke ordet massemenneske uten annen definisjon enn den som ligger i selve ordet. Det er et mistak å tro at opphav i selv den edleste rase kan sikre et individ mot å dele massemenneskets lodd dersom rasens muligheter blir holdt systematisk nede. Det er jo her de marxistiske, og delvis også de demokratiske retningers hovedforbrytelse mot menneskeheten ligger. Muligheter som aldri ble virkelighet, trer fram som anklagere, tanker som aldri ble tenkt, dåd som aldri ble utført.

Men på den andre siden betyr en rasebevisst samfunnsledelse ikke at alle samfunnets medlemmer trer ut av massen og blir kjernemennesker, elite. Muligens hadde noe slikt vært tenkelig dersom det hadde eksistert en rase som bare hadde positive egenskaper, og ingen negative. Men noen slik rase finnes ikke.

Vi har i denne framstillingen søkt å unngå all skjematisering. Vi skal heller ikke trekke opp klare, men i virkelighetens verden ikke forekommende grenselinjer mellom kjernemennesket og massemennesket. Alle overgangsformer finnes. På ytterfløyene møter en på den ene siden de fødte kjernemennesker, eliten som er blitt det uten strev og kamp, og ytterst ute på den andre siden det evige massemennesket, om hvem det kan sies at det føddes og levde og døde, en menneketype som på mange måter har en rent animalsk tilværelsesform.

Med massemennesket har professor, dr. med. Ragnar Vogt beskjeftiget seg i en forelesning i 1936 om massepsykologi. Professor Vogts synsmåter kan være interessante, ikke minst fordi de er skrevet ut fra en annen innstilling til problemene enn den som gjør seg gjeldende i denne framstillingen, og derfor kan bidra til å gi et særlig perspektiv. Om massen bare som masse skriver professor Vogt:

«Også den løse masse som er stimlet sammen i en flyktig stund, har noe for seg i fellesskap — for øyeblikket enkelte steder i Spania for eksempel å sette fyr på kirker eller på annen vis å ødelegge. Det o r d n e n d e moment er her det felles mål å tilintetgjøre noe som man hater i fellesskap, eller som man iallfall i øyeblikket føler som hatefullt, etter eksempel eller forbilde av den ivrigste og mest høyrøstede i flokken. Det er en dårlig, man kan si dyrisk, primitiv orden, en flyktig, løs, lav struktur av individer, men dog en struktur, en orden. Alt hva vi kjenner fra dyrehordene møter oss her, samlingen i stimmel, innordningen under førerskap, den blinde etterfølgelse og så videre. Når man fra menneskelivet vil hente eksempler på massefenomener,

masse-aktivitet, faller tanken helst på *ødeleggelsesverk*. Der dukker opp erindringer om massemord i revolusjonstider uten lovmål og dom, om grusomhet mot de beseirede i borgerkamp — massenes sadisme —, om nedrivning av Bastillen i 1791, og billedstormene, alterplyndringene, kalkningen av kirker i reformasjonstiden og liknende vandalisme. Det er likesom angsten og hatet her har den sterkeste samlekraft. Der myrdes i flokk av hat og frykt for gjengjeldelse, der ødelegges for fote av angst for at den overvunne atter skal få bein å stå på.»

Professor Vogts utgangspunkt for skildringen av massemennesket, slik som det blir når det kommer i affekt, var altså de redselsfulle ugjerningene fra kommunistenes side som innledet borgerkrigen i Spania. Mange har undret seg over den lovmessighet hvormed myrderier, pinsler og skjendigheter følger i kommunismens spor overalt der den viser seg, for omsider å munne ut i terrorens stillhet og ro. Det er da også en virkelig lovmessighet som her gjør seg gjeldende, enten det er Harald Gille og hans treller som har fått en norsk konge under hendene, eller det er bolsjeviker som tar makten i et samfunn. Men professor Vogt gjør i sin forelesning samtidig oppmerksom på at massen også kan legge for dagen en annen og mer sympatisk reaksjon. Vogt sier:

«Men massene viser også entusiasme, heroisme. Vesentlig for masse-aktiviteten er ikke vondt eller godt. Avgjørende er den omstendighet at målene ikke bestemmes ved innsikt, etter overveielse, men i kraft av en eller annen lidenskapelig interesse, en stemning av

lavere orden, en blind affekt, en driftsmessig tilskyndelse. I de enkleste, mest primitive tilfelle har heller ikke massens fører noen framtanker. Kan hende blir han først under sammenstimlingen grepet av stemningen for deretter å føre an. Men massen kan også være instrument for noen som står bak og trekker i trådene. Det bringer i tilfelle inn et ordnende moment av litt høyere orden.»

Professor Vogts formulering er klar og utvilsomt riktig. Den får en dyster bakgrunn når vi husker at det tyvende århundres kamp ikke bare i Norge, men i hele verden gjelder massevelde eller elitestyre. Massevelde vil jo i politisk praksis bety at det er, som professor Vogt uttrykker det, «noen som står bak og trekker i trådene», mens elitestyre forutsetter at de ansvarliges ansikter er synlige.

Et eksempel på masse-entusiasme gav uten tvil bondehæren på Stiklestad. Den svulmet opp til den største stridsmakten som landet inntil da hadde sett. Men så var det da også det største bruddet i manns minne med gammel tankegang og gjengs vane som truet fra Olavs side. Uten tvil drog hæren med oppriktig begeistring ut for å bevare den verden den hadde vent seg til, de tanker den hadde hørt mange ganger før, de sedvaner den hadde lært å betrakte som ukrenkelige. Og man hadde biskop Sigurd med som i bispelig skrud stod fram og forklarte bøndene at de kjempet for edle ideer, for landets ene og sanne konge, den på Øreting av hele folket godtatte og hyldede kong Knut, for den kristne tro og for alt det som et vanlig menneske bør kjempe for.

Under hverdagens forhold, så lenge motsetningen mellom de to mennesketypene ikke presser seg fram til avgjørelse, er massemennesket fylt av ro og selvtilfredshet. Kjernemennesket med sitt større utsyn drives derimot fram av forskertrangens eller skaperviljens uro, og overfor de mål han setter seg, vil han alltid ha en følelse av sin egen utilstrekkelighet. Kjernemennesket frambringer verdier, massemennesket nyter dem. Alle massebevegelsers seier må av seg selv føre til stagnasjon, fordi de mennesker som skulde skape nye verdier, ikke får høve til å komme til.

I Norges nedgangstid i det tyvende århundre seiret massen først på det politiske og kulturelle området. At virkningene her begynte å bli merkbare, lar seg neppe nekte av noen. Fra det bærende og avgjørende i en nasjons eksistens, dens åndelige liv, brer følgene av en nedgangstid seg deretter til de øvrige livsområder, også ervervslivet. Her hadde i Norge kjernemenneskers skapende vilje og evne fått gjøre seg gjeldende lenge etter at skyggene hadde senket seg over åndslivet. Men den naturgitte utviklingsgang vilde være blitt fullført også her, dersom ikke katastrofen i 1940 hadde satt strek under masseveldets regnskap. Nedgangen gjorde seg allerede gjeldende. Det sier seg selv at de årene som fulgte etter, krigens og krisetiltakenes år, ikke gir grunnlag for noen dom. Men selv i denne vanskelige tid ble meget skapt av verdi som det hadde vært uråd å få drevet gjennom i den foregående fredstid.

Massemennesket ønsker å få leve sitt vaneliv i ro. Det finnes en situasjon som alltid og med usvikelig sikkerhet røper massemennesket. Den inntrer så snart

vanelivet i ernæringsforhold eller i tankebaner synes truet. Hva er det ikke for drifter som da kan våkne i det tilsynelatende så fredsommelige hverdagsmennesket! I motsetning til teoretikerne vet massemennesket av instinkt at det er ideer som føder nye kjensgjerninger, og derfor hater det med særlig styrke nye ideer som kan tenkes før eller siden å skape komplikasjoner i hverdagslivets vanemessige avvikling. Da Stiklestad-deltakerne i juli 1934 marsjerte gjennom gatene i Trondheim, og ble møtt av organiserte marxistmasser som skrek Rød Front, var det en halvgammel mann ved fortauskanten som plutselig fikk et avsindig raserianfall, og med oppadvendte øyne ble med i det marxistiske brølet. Synet av dette fredsommelige mennesket som kanskje hadde lest om nazismen i dagens morgenavis, eller på annen måte var brakt ut av likevekt og vaneliv, lokket ikke bare små smil fram, men kalte også på medynken. I et glimt så man massemenneskets tragedie. Kan det tenkes noe så latterlig og så hjelpeløst som en avsindig brølende halvgammel mann?

Ernst Sars ble ofte stående i grublende undring overfor det som for ham var gåten ved det norske folket. Kastet en blikket så langt tilbake som historien rekker, virket det som om flere helt forskjellige folk trådte fram, det ene bak det andre. Kunde det virkelig være samme folket som stundom var å se høyt oppe i løftingen på seierens skip over et solglitrende hav, og stundom vandret taust og bøyd gjennom århundrers dådløse tusmørke?

Vi mener å se gåtens løsning. Den finnes i motsetningen mellom Olavstanke og Gille-ånd, mellom odels-

ætt og trelle-ætt, mellom elitestyre og massevelde. Et rasemessig så høytstående folk som det norske er meget sårbart når det gjelder angrep på dets rasemessige innstilling til livet. Det har så lite i seg av motkreftene, av mørkemaktene. Det kan ikke hente våpen fra kjennskap til fiendens vesen. Folket er i lysets og seierens tider som Balder. Har ikke luft og jord, ild og vann, mennesker og dyr og planter øyensynlig avlagt løfte om ikke å vise ondskap? Hadde ikke riket seks lyse odelskonger etter hverandre? Hvem kunde ane at plutselig en morgen skulde en svart Harald Gille bøye den ulenkelige skikkelsen sin og strekke den lange halsen over en syvende odelskonge, som lå blodig og lemlestet og avmannet på jorden foran seierherren fra mørkets verden? Kunde Balder vite at misteltenen kunde drepe ham? Og da han siden skulde få vende tilbake til livet igjen dersom hele verden sørget, — se, da gråt trollet Tøk ikke, men må tvert om formodes å ha vist seiersglede på trollverdenens vegne. Med et annet bilde hentet fra naturvitenskapen, kan vi si at det norske folket manglet det beskyttelsesstoffet i blodet som gift eller bakterier kan kalle fram i legemet og som skaper immunitet. Da Ernst Sars i syttì-årene av det nittende århundre syntes å være den fødte føreren i tidens norske kamp for det som stundom blir kalt et nasjonalt gjennombrudd, dukket som troll av en eske den i Danmark fødte jøden Georg Brandes opp, og tok ledelsen. Det hele ble mer glitrende, mer internasjonalt, det var som et åndens rakettfyrverkeri, og de beskjedne stjernene som Sars og Vullum og Skavland og kretsen omkring Vinje og alle de andre mente å ha sett, bleknet bort i

det nye lyset. Bare ettertiden kan gruble over hvordan det hadde blitt hvis det såkalte gjennombrudd hadde skjedd ut fra nordiske forutsetninger. Det er for øvrig mer enn et teoretisk problem. Bedre enn lange utredninger forteller det danske Salmonsens konversasjonsleksikons artikkel om Brandes det i sin knappe formulering. Her karakteriseres kampen mot det nordisk-nasjonale som det ene bærende grunnmotivet hos Georg Brandes. Det andre grunnmotivet var ifølge samme kilde kampen mot kristelighet, mot den av teologene hevdede moral, mot politisk ufrihet, mot det lovregulerte ekteskap og mot samfunnsmessige vedtekter av enhver art.

På dette lurvete grunnlaget kom meget av norsk ånd og kultur til å befinne seg helt fram til moderne tid. De store åndene, — en Bjørnson, en Ibsen, en Garborg, løste seg sant nok snart ut av Brandes-fortryllelsen, og gikk sine egne veger. Ja, Garborg hadde fra første stund med odelsbondeinstinkt tatt kampen opp mot den fremmede i norsk åndsliv. Men de små ble hengende, og enno i katastrofens år var det litteraturjødens ansikt som kunde skimtes bak mesteparten av romanene som forlagene sendte ut, bak skuespillene som teatrene oppførte, bak de rappe og holdningsløse og ansvarsforlatte pennene i en stor del av pressen, ja, også bak en ofte parodisk malerkunst, og bak meget av musikken.

Hvem var egentlig mannen på gaten i Trondheim som plutselig vrengte øynene og gav seg til å brøle sammen med dem som allerede på forhånd brølte? Han kunde like gjerne ha lest Brandes og være romanforfatter, skuespilldikter, maler eller musiker som han

kunde være arbeider, kontorist eller offentlig funksjonær. Under enhver omstendighet var det vanelivet i tanke, i levesett og i ervervsforhold han mente å se truet i det nye som marsjerte fram over Elgeseter bru.

Det er tenkelig at ettertiden vil se noe mer i Stiklestadferden i 1934 enn det som deltakerne selv la i den. Når historien med rolig hånd kan stille tingene inn i århundrenes sammenheng, vil det kanskje vise seg at det først og fremst var rasens reaksjon mot massevel-dets undergangskrefter som gjorde seg gjeldende i denne ferden til det stedet i folkets historie der dets lysende odelskonge ofret livet for en framtid som skulde bringe åndelig og materiell lykke til slektledd etter slektledd som fulgte etter ham.

Også før hadde det hendt at Olavstanken var blitt borte. Ingen vitenskap kan si hvor Sverre stammet fra, som etter en nedgangstid igjen skulde ta Olavstanken opp. Kanskje var han kongssønn, kanskje ikke. Kanskje lå det noe vi ikke vet, bak bispenes og lendermennenes forsøk på å skape en kongemakt som i Magnus Erlingsson vek ut fra mannslinjen, men til erstatning for odelen skulde få Hellig Olavs velsignelse. Meget edelt norsk blod gikk iallfall tapt i kampen mellom ham og Sverre. Men Sverre seiret med en høyere rett. For et rasebevisst historiesyn vil det være like naturlig å la en ny konge-ætt begynne med ham. Alt har jo sitt første opphav. Hadde det ikke også i 1905 vært naturlig å se det på denne måten? Den beskjedne og fornuftige danske sjømannsprinsen som ble Norges konge, behøvde ikke å ha smykket seg med svunne kongerekkers navn og tradisjoner. Det kunde

jo aldri få noen dypere virkelighet. Det var nettopp angsten for det forlorne, frykten for at en kongemakt uten rot i folket kunde bli brukt mot folket som fylte mange av underskriverne av det såkalte republikanske oppropet, der en kan lese navn som Blehr, Bryggesaa, Castberg, Five, Arne Garborg, Gjelsvik, Gunnar Heiberg, Gunnar Knudsen, Konow fra Hedmark, Håkon Løken, Georg Stang, Steen, Jens Thiis, Ullmann, Helge Væringsaasen, — for de aller flestes vedkommende menn med meget gammel odelsrett i landet.

Over 1905 var det ingen Olavstanke. En uklar fornemmelse av at det på en eller annen måte hadde vært en skuffelse, bredte seg snart i hele folket. Christian Michelsen trakk seg tilbake, og kom ikke mer igjen. I enkelte traktatforhandlinger viste Norge en holdning som vanskelig lot seg forene med den nyvunne suverenitet. Forsøk på å gjøre den syvende juni, frigjøringsdagen, til en nasjonal festdag, strandet. I litteraturen dukket verker opp der det ble søkt etter årsaken til det nasjonale mismotet som fulgte etter 1905. Gunnar Heiberg og andre mente at folket hadde fått friheten for billig, og ikke hadde ervervet seg nasjonalt alvor og ansvarskjensle.

Men samtidig begynte folket mer og mer høyrøstet å gi råd til stormakter og småstater og verden i sin alminnelighet. Selvtilfredsheten øket. Trangen til å dømme andre individer og andre nasjoner gav seg merkelige utslag. I det personlige liv ønsket enhver å få gjøre det som falt ham inn. Alle kunde lese og skrive og hadde bestemte ideer om hvordan menneskenes liv skulde innrettes, stater styres, og kulturen fremmes,

kort sagt, massemennesket med sin mangel på dypere innsikt og uten bevisst sammenheng med nasjon og rase var på frammarsj i bred fylking. Kolonne etter kolonne ble innfanget av marxismen, og massemenneskets skjebnesvangre erobring av det norske samfunn skjedde enten under marxistiske faner eller ved at andre retninger senket sine faner for seierherrene.

Kanskje hadde den halvgamle mannen som ved Elgeseter bru i Trondheim i juli 1934 gav følelsene sine så uventet uttrykk, vent seg til marxismens faner og ble rystet da han så at de røde fanene som dukket opp på brua, hadde noe som ikke hørte heime i røde faner, — et gult kors. Det var Norges eldgamle, nasjonale farger han fikk se.

Denne oppmarsjen var første varslet om at rasen i en nasjon ikke uten videre finner seg i å bli kvalt. Hvor massen hersker, kan ingen bærende raseegenskaper få folde seg ut.

De hujende flokkene som i Trondheim søkte å hindre marsjen til Stiklestad, visste hva de gjorde. Instinktivt følte de at det var noe ganske annerledes stort de gikk til strid mot enn et par tusen deltakere i et demonstrasjonstog. De fleste gjemte jo selv dypest inne i sitt vesen rasens imperativ. Som en dårlig samvittighet lot det dem innerst inne føle at de var ført inn på unorske veger, og no gikk de i trassig selvhevdelse videre.

Hva var det Olav vilde? spurte Bjørnstjerne Bjørnson i den berømte Olsoktalen på Kalvskinnet i 1897. Bjørnson gav svaret med noen få ord, og i disse ordene omfattes alt: ætten, rasen, folket, riket, rettferdet og troen:

Ungdom på marsj til Stiklestad Olsokdagen 1934.

«Han vilde omvende folket til ærlig frendesamfunn.»

Hva annet var det de vilde, de som marsjerte fram under de gulrøde fanene? Var ikke hele programmet deres bare skrevet ut fra et glødende ønske om å gjøre et forvirret, holdningsløst, klassekamp-plaget samfunn til et ærlig frendesamfunn?

Bjørnsons tale stod trykt i sin helhet i programmet for det første Stiklestad-stevnet, og mer enn én deltaker festet seg ved noen ord som i likhet med så meget annet hos Bjørnson vitnet høyt og uavviselig om hvor sterkt rasens, den nordiske rases livsholdning gjør seg gjeldende hos fedrelandssangens dikter:

«Alene i kampen kan vi renses. Kampen for en stor, samlende sak er blitt det nødvendigste av alt nødvendig i dette uferdige land — uferdig fordi folket er det. Vår nasjonale æresfølelse må bli gudsfølelse. Men å adle vårt sinn i arbeid for et nyskapt Norge, for et ved oss nyskapt Norge, dermed haster det.»

Bjørnson siktet her til det kommende oppgjøret med Sverige. Få var mer skuffet enn han da oppgjøret var fullbrakt, og det viste seg hvor lite det hadde fremmet sinnets adel hos folket. Bjørnson så riktig, men han så ikke langt nok fram i tiden. Det nasjonale frendesamfunnet som han mente skulde skapes med Olav som skytsånd, må bli til under ganske annen hard kamp enn den i 1905. Da kolonnene under de røde fanene med det gule korset marsjerte inn i Trøndelagen og fram mot Stiklestad, fantes det mennesker under fanene som ikke gikk av vegen for den rensende kampen Bjørnson hadde talt om. Mange av dem har siden med ofret av sitt liv vitnet om det.

Kan noen skildre det nasjonale folkefellesskap vakrere enn Bjørnson gjorde det i Olsoktalen:

«Vi er etterhånden blitt noe mer enn enkeltmennesker, — opptatt av mer enn vår egen sjelstilstand. Vi er blitt et samfunn av medansvarlige, et fellesskap til fedrelandets ære og velferd. Her står vi no atter i en alvorlig kamp. Endelig en gang vil vi atter hva Olav vilde: gjøre dette landet helt til vårt.»

Dystrere og tyngre ble kampen enn noen hadde tenkt seg den. Over hele verden reiste massemennesket seg og vilde ha makt over samfunnene. Rundt om i landene var det ofte ganske små minoriteter som holdt folkenes livsideal oppe.

Men i et så raserent folk som det norske kunde en regne med at fikk en først bukt med masseveldet også i sinnene, vilde rasens muligheter strømme fram av inntil da skjulte kilder. Det vilde bli en folkefrigjøring som aldri var opplevd i landet. Da vilde de mulighetene som Bjørnson hadde ment at frigjøringen fra Sverige kunde bringe med seg, bli virkelighet i en folkevår rikere enn den som fulgte i de hundre lykkens år etter Stiklestad.

IX.

På den skjønne sommerdagen i 1934, med drivende skyer under en blå himmel, skiftende mellom sol og regn, var det ikke bare Olavstanken som drog fram gjennom Trøndelagen, men også Olavs-striden.

Det blir gjerne sagt at de som kommer med det nye, er misnøyde mennesker som ikke har funnet sin plass i samfunnet. Da historien ikke kjenner noe eksempel på at de fornøyde har laget revolusjon, eller at runde og mette mager stimulerer til drøftelse av problemene, må vi regne med at alle avgjørende omveltninger i menneskenes historie er blitt gjennomført av slike som ikke var fylt av uinnskrenket tilfredshet. Jacob Aall sa det slik: «På velstands grunn gror ei reformens sæd.»

Før Stiklestad må Olav, det forstår vi, i tankene ha målt hæren sin med sin egen kongelige oppgaves mål. Vi tør med sikkerhet si at han ikke stilte for store krav til hæren. Det forteller hans tale før slaget oss, slik som vi lærer den å kjenne hos Snorre. Bare svermere kan tenke seg at det finnes så mange kjernemennesker i verden at det kunde bli en hel hær av dem. Demokratiske og marxistiske massepolitikere tror heller

ikke det. De sier det bare i talene sine når de smigrer massen.

Selvsagt krever det mer av sin mann å være med i en Olavs-strid enn å stå tett i tett i den motsatte fylkingen. Den harde, ulike kampen kan til slutt komme til å skylle vekk selvglad egenkjærlighet og tanketomt vanegjengeri og tvinge individet til å søke feste i grunnen av sitt vesen. Der vil han da finne sin rase. Når vi igjen møter ham, har blikket fått et annet uttrykk, og det finnes en større og dypere sammenheng i det han sier. Vi står foran den mest høytstående skapning på jorden, — elitemennesket med ansvarskjensle for det samfunnet han er med i.

Olavs-striden kan i moderne tid være tung, og det kan være lett å kjempe i massens lune fylking. Men det må ikke bli glemt at nettopp i dette finner en naturlig utvelgelse sted. Det sier seg selv og behøver ikke å bli understreket en gang til at elitemennesket, kjernemennesket, kan oppstå i alle lag av det kapitalistiske samfunn. Hele den moderne tids verdenshistorie er blitt preget av at den marxistiske materialisme tok feil på dette avgjørende punktet. Marxismens vandrende jøde på propagandaens område, professor Tschachotin, som har virket både i Russland og i Tyskland, er kommet til en sørgmodig erkjennelse av det materialistiske historiesyns underkjenning av de kreftene i menneskenes vesen som ikke lar seg påvirke av økonomiske forhold og som ikke er underlagt klassekampens prinsipper. Tchachotin har ute i selve livet, i propagandaens kamp om menneskesinnene, opplevd en virkelighet som marxismens teoretikere ikke kunde se fra skrivebordene,

redaktørkrakkene eller klassekamptribunene, og han uttrykker det slik: «Mennesket er ikke en maskin som bare påvirkes av økonomiske faktorer. Den naive darwinismes og den på darwinismen oppbygde vulgærmarxismes tid er avgjort forbi. På en måte er nok et menneske en maskin, men en meget mer komplisert maskin enn man trodde. De kollektive organismer er også mekanismer, men langt mer innviklede og vanskelige å behandle enn man hadde forestilt seg det. Menneskets sjelelige betingede handlinger kan bevisst og planmessig ledes utenfra — til lykke eller fordervelse for ham. De siste års politiske kamper i Tyskland har eklatant bevist følgende kjensgjerning: det var ingen utelukkende økonomisk kamp, selv om den økonomiske konstellasjon leverte en viktig bakgrunn for den.»

Andre marxister har fått øynene opp for faren ved det bakoverskuende i synet på fenomenene som den materialistiske historieoppfatning gjør naturlig. Da alt fullbyrdes etter faste og håndgripelige lover, gjelder det bare å holde øye med det som har vært for å kunne regne ut det som skal komme. Merkelig nok er det ikke blitt skrevet noen sammenhengende Norgeshistorie på grunnlag av den materialistiske historieoppfatning. Det er detalj-synet som hersker innenfor denne epokes historieskrivning. Den historiske forsking i Norge etter 1905 kan således henvise til at den har flyttet slaget i Havsfjord fra året 872 til omkring 900. Professor Sverre Steen sier i «Trin i norsk historieforskning», utgitt i 1935, at denne årstallsflyttingen ikke i og for seg er noen sensasjon, «men,» fortsetter professoren, «det kan allikevel tjene som et symbol for granskingen

i vårt slektledd, som et merke på en nøktern kritisk prøving av gamle historiske sannheter og gamle historiske kilder».

Dersom professoren ikke var kjent som en samvittighetsfull og vitenskapelig tillitvekkende forsker, vilde en følelse lett kunne dukke opp som stundom gjør seg gjeldende overfor materialistiske historieforskere, — at de driver gjøn med sine lesere. Vi har ikke anledning til i denne framstillingen å gi særlig stort rom til sidesprang, og skal derfor innskrenke oss til å slå fast at i dr. Estrups «Lærebog i den almindelige Verdens-Historie» som kom ut i Sorø i 1826, heter det: «Harald Haarfager forenede omtrent 898 de smaae Riger i Norge til een Stat.» Den årstallserkjennelse som for professoren i historie ved Oslo Universitet «kan tjene som et symbol for granskingen i vårt slektledd», har vært barnelærdom iallfall for de skolebarna som brukte Estrups historie. Skulde det fra materialistisk historikerhold bli rettet innvending mot et eller annet synspunkt i denne framstillingen, for eksempel vår mer positive vurdering av de gamle norske kildene, kan vi ha den oppmuntringen at vi iallfall ikke opererer med historiske nyryddinger som var å finne i skolebøkene for over hundre år siden.

Det er trettheten i folkesinnet etter 1905 som også gjør seg gjeldende i oppfatningen av folkets fortid. Det hele oppløser seg til en serie tilkjennegivelser av økonomisk art. Som allerede nevnt, kan det bringes verdifull detaljviten fram i lyset. Men det står fast at det etter 1905 ikke er skrevet noe historisk verk i Norge som kunde gi nye slektledd det som P. A. Munch og

seinere Sars hadde skjenket de generasjoner som førte kampen fram til 1905.

Men ganske som Sars gav bondevenstre våpen i seierskampen, har, som allerede påpekt, den materialistiske historieskrivningen etter 1905 nettopp ved å oppløse fortiden gitt den internasjonale marxisme ellers utenkelige muligheter i norsk liv. Det er av betydning å være oppmerksom på årsaksammenhengen her. Fra fortidens kilder springer framtidens nasjonale liv. Gjennom populariseringer i avisartikler eller kringkastingsforedrag eller folkeakademiforelesninger eller med flittige lesere, ikke minst blant skolelærere, som mellomledd, eller på annet vis, ble brede lag av folket gjort delaktig i den nyeste viten. Folkets fortid fortonet seg mer og mer som en moderne klassekamp i gamle kledebon. Det norske folks historie ble til en langvarig konflikt mellom stridende materielle interesser. Det som ikke hadde med matstrevet å gjøre, ble skåret bort som dikt og drøm. Det var faktisk ikke lenger noen av de materialistiske historikerne som vilde ha vært i stand til å skrive en sammenhengende Norgeshistorie, for det fantes ikke lenger noen sammenheng.

Omtrent samtidig med at en ny kjensle av norskhet ytret seg i toget til Stiklestad i 1934, og et nytt syn på samfunn og menneskeverd gav seg til kjenne, og grunnen ble lagt til avgjørende endringer i det norske folks liv, skrev professor Sverre Steen disse linjene som ut fra andre forutsetninger allikevel helt dekker det vi har sagt om den åndelige bakgrunnen for den nye Olavs-striden:

«Etter 1905 har folk her i Norge vært lite interessert

for rent politiske spørsmål og enda mindre for politisk tenkning. Interessen har først og fremst samlet seg om den enorme tekniske utvikling i de siste halvhundre år og den økonomiske framgang. Men hånd i hånd med omlegningen av produksjonsforholdene har gått en skjerpelse av klassemotsetningen i samfunnet. Helt nødvendig har det måttet føre til at historikerne har kastet seg over studiet av økonomiske og sosiale forhold ikke bare i det 19. årh., men også tidligere.»

Videre skriver professor Steen:

«Denne interesse, noen vil si denne materialistiske interesse, har ikke bare ført til gransking av spesielle næringsveger og bestemte samfunnsgrupper. Den har også påvirket historieforskingen langt dypere. Våre historikere har i langt større utstrekning enn tidligere prøvd å klarlegge nettopp de materielle forhold i alle tidsrom av historien.»

Endelig heter det:

«Enkelte historikere — klarest Bull og Koht — har ført denne linjen videre og hevdet at produksjonsforholdene er de egentlige drivende krefter i den historiske utvikling.»

Når vi tenker på at både Bull og Koht samtidig var aktive politikere, forstår vi noe av makten i motkreftene. Det var fra åndens verksted denne makten stammet, om den aldri så meget kalte seg materialistisk.

Vi har beskjeftiget oss så meget med samtidens historiske syn fordi det i langt høyere grad enn de fleste tenker, er både underlag og sangbunn for de ytre tilkjennegivelser. Heller ikke kampen for en sosialistisk folkestat i Norge vil kunne føres fram til seier,

dersom den ikke står på sikker grunn i sin historiske kunnskap, i kjennskapen til den rasemessige sammenhengen i det norske folks liv.

Da tvilen om materialismens absolutte gyldighet begynte å snike seg inn i marxistenes rekker, slik som vi så det i sitatet fra Tchachotin, var kampen i virkeligheten tapt for dem. En marxist som ikke er materialist, blir som deig uten gjær.

Men vi skulde i Norge oppleve at kampen ble ført videre på nytt grunnlag, og denne gang et hverken vitenskapelig eller moralsk holdbart grunnlag. No ble det bare spørsmål om det praktisk formålstjenlige. Åndelig sett representerer den bevegelse som kalte seg Det norske Arbeiderparti, en politisk pragmatisme av en art som aldri før var opplevd i Norge.

Men skildringen av de politiske forholdene i landet i de årene da det ble ført en så ulike kamp mot massepartiene, og da først og fremst mot den bevegelsen som proklamerte seg selv som massens egentlige representant, hører ikke heime her, men derimot innenfor rammen av et bredt historisk verk om Norge i moderne tid. Også Nasjonal Samlings partihistorie, som under kyndig forfatterskap er langt på veg mot fullføringen, vil føye sitt særlige stoff til. I partihistorien finnes i den alminnelige framstillingen en skildring av de store Stiklestad-stevnene, og mer spesielt blir de behandlet i et eget kapitel om samtlige riksstevner.

Den her foreliggende framstillingen har på sin side til mening å søke å gi ikke så meget det ytre hendingsforløpet som det vi kan kalle den indre historiske linjen. Det er som titelen sier, Olavstanken fra Stiklestad

til Stiklestad vi vilde søke å få fram. Stiklestad er et usedvanlig fast punkt i norsk historie, for så vidt som heller ikke årstallsforskerne har noe å innvende her. Om slaget fant sted i juli eller august, har vært gjenstand for spissfindige og i virkeligheten likegyldige drøftelser, men ikke en eneste norsk historiker har trukket selve året 1030 i tvil. Ja, en av den materialistiske retningens yngre historikere, Schreiner, betrakter det som det første helt faste og uomtvistelige årstallet i norsk historie.

På sitt vis kan Stiklestad i 1934 bli et like fast punkt i norsk historie. Den fylkingen på noen tusen mennesker, for en stor del ungdom, som marsjerte fram under Norges gamle farger, har kommet til å huske høysommerdagen på Stiklestad med noe av samme klokkelyden i luften som Snorre forteller at nordmennene hørte før slaget på Lyrskogsheden, da kong Olav hadde vist seg og sagt: «Jeg skal følge med i dette slaget.»

Da mange av dem igjen møttes på Stiklestad i 1942, var slaget om Norges frihet begynt. Ja, noen av dem som hadde vært med under solkorsfanene åtte år før, stod no under våpen langt ute mot aust i kampen mot den moderne tids vendere. Andre var falt i kampen og sov sin evige søvn der ute, mens noen var kommet på kort besøk heim fra fronten og med sine kampslitte uniformer brakte den ytterste avgjørelses virkelighet med seg.

Kunde noen la være å minnes at det var en ny Olavsstrid de stod midt inne i? Kom ikke på en gåtefull måte likheten påtrengende nær her på dette stedet som for så mange slektledd av nordmenn hadde vært hellig, og

som rommet dyrebare minner også for dem som var der no? Var det ikke forunderlig ofte de samme ordene som Olav hadde måttet høre, som no ble brukt mot dem som i det samme Norge, men mange hundre år seinere, av et rent hjertes oppriktighet hadde satt sitt eget til side og tatt opp Olavstanken og Olavs-striden?

Mot seg hadde de igjen massen, — hatet, hånen. Trellen Kark kunde igjen slipe sin dolk. Løysingene kunde igjen gå mot det som var født fritt. Men det fantes også stormenn med massen, — menn som i likhet med Einar Tambarskjelve hadde fått gaver eller i likhet med Kalv Arneson løfter, — «da skal jeg la Deg rå for Norge», lar Snorre kong Knut si til Kalv da de på engelsk jord blir enige om å bryte ned det nyreiste Norges-veldet.

Jo, i sannhet måtte en på Stiklestad i 1942 minnes det som hadde hendt der over ni hundre år tidligere. En ventet bare at biskop Sigurd skulde vise seg i sitt skrud og si som hos Snorre: «Verg den friheten som kong Knut har lovet dere. Husk på hva kong Knut rådde dere til dersom Olav på ny prøvde å komme til Norge! Far mot dem og slå disse umenneskene ned for ørn og ulv! Ingen må være så djerv at han fører dem til kirkene, for de er alle sammen vikinger og ugjerningsmenn.»

Men nettopp i disse minnelsene som kanskje kunde synes bitre, skjulte det seg underlig nok også en kilde til glede over å høre til en nasjon og bo i et land der alt er så sikkert og lovmessig at brua over ni århundrer ikke behøver å få større spenn. Få nasjoner har det slik. Ikke mange kan komme forfedrene sine så nær.

Selve landet, så hardt og steilt og lukket, gjør dette mulig. Takket være det har folket fått lov til å forbli seg selv. Ingen fremmede har stormet herjende inn over åpne grenser og fått leve videre i folkets blodsarv.

I dette folket lever Olavstanken. Dypt i bevisstheten har det ønsket om orden, rettferd og fred. Det kan feile sterkt, det kan i århundrers massesøvn synes å ha glemt selve rasens drift mot handling. Men igjen og igjen opplever vi at så snart førerne er der, stiger folket fram så friskt og sterkt som om femhundre-årsnatten bare hadde vært en kort kvil på vegen.

Folket fikk sitt evighetspreg som nasjon på tingvollene. Fra Gulating, Frostating og Eidsivating stiger Norges varige samling til ett rike fram.

Det er et rettferdig folk. Forvillede tider kan fare over landet. De beste kan bli hogd ned. Hærverk kan triumfere. Sinnets nedrighet kan føre det store ord. Men alltid så lenge folket verger sin ætt og ikke blander blod med fremmede, vil det samme skje som hendte etter Stiklestad, da «trønderne gikk ved at det var sant at de hadde handlet ille ved å røve kong Olav for liv og land, og de sannet også at de hadde fått hard lønn for den ulykken de hadde gjort».

Olavs hær på Stiklestad bestod for en del av menn som ikke hørte til nasjonen, men sant nok i utpreget grad til samme folke-ætten, samme rasen. Danskebispen kunde på dette grunnlaget forklare nordmennene at Olavs hær var en unorsk hær. Allikevel viste utviklingen at det skulde bli nettopp denne lille, tapre hæren som førte selve Norgestanken med seg, samlet som

hæren var omkring en fører som kommer til å leve i norske sinn så lenge Norge består.

Kan en egentlig vente at mengden i et folk skal oppfatte de skjulte, skapende kreftene som stundom kan ha mysteriets preg over seg, som på Stiklestad da nasjonens liv tvinger selve døden inn under sin tjeneste, og lar Olav seire i sitt bitre og blødende nederlag? Endog Bjørn Stallare hadde en tid gitt opp troen på Olav.

Ja, er det ikke instinkt mer enn innsikt som i historiens løp så ofte har fått eliten i et folk til å velge den vanskelige vegen i stedet for den lette, men riktignok den vegen som viste seg å føre fram trass i enhver sannsynlighetsberegning?

Bak mangfoldige slike problemer skjuler seg lover som vi enno ikke kjenner. Som i all forsking er også her det som vitenskapen vet, overmåte beskjedent i forhold til det som den ikke vet.

Men selv om vi i tilværelsesproblemene ser hvor kort lyset rekker, og ikke hylder massemenneskets tro på at det meste er klarlagt, lærer erfaringen oss at det er av livsviktig betydning for en nasjon å trenge dypt ned i sitt eget vesen, sin egen fortid og sine egne muligheter. Det finnes tider da dette skjer i form av sagndannelser og diktning, slik som Eddakvadene, og andre tider da mer eller mindre dokumentariske, kunstnerisk utformede historiske beretninger fyller oppgaven, slik som Snorre, og det finnes igjen tider da folkets sinn søker uttrykk i religiøse legendedannelser, — slik som hele kretsen av legender om Hellig Olav, og vi vet at også nasjonale folkeeventyr er en

veg, selv om disse eventyrene kan ha vandret aldri så meget omkring i verden før, ja, kanskje nettopp da, for da ser vi tydeligst nasjonens preg i dem.

I moderne tid da massen søker å tvinge fram sin flatbunnete og lettvinte erkjennelse, og her fører en tilsynelatende sluttet vitenskapelig fylking i marken, materialismens vitenskapsmenn, må folkets kunnskap om seg selv få sterk og sikker vitenskapelig støtte fra alle de forskingsfelter som i moderne tid kan fortelle om et folks fortid.

Innenfor denne framstillings ramme har vi som nevnt søkt å vise veg til en dypere sammenheng enn øyeblikkets historieskrivnings. Vi har villet få fram at Olavstankens veg mot større orden, rettferd og fred i landet og Olavs-stridens innhold av vilje til å møte undergangskreftene alltid er knyttet til rasen og alltid blir båret av en elite, av ansvarsfølende, oppofrende kjernemennesker. Får en først blikk for denne dypere sammenhengen, ser en også grunnen til at Stiklestad må ha så høy plass i nasjonens liv, og at Olav må bli den mannsskikkelsen som i en ganske annen mening enn kirkens kan kalles Norges evige konge.

En slik forståelse av kreftene i folket og den dype, inderlige sammenhengen i det tvers gjennom tidsaldrenes ytre endringer vil gi ny styrke til alle nasjonalt følende mennesker og gjøre faren som truer fra masseveldet, mer konkret. Hver enkelt vil føle både den medansvarlighet og det adelskap som felles opprinnelse, felles blod gir. Her møtes det sosiale med det nasjonale, og på dette grunnlaget vil en norsk sosialistisk folkestat bli til.

Vi har i denne framstillingen villet understreke historiskrivningens betydning i enhver tidsalders kamp. Historieskriverne blir ikke bare preget av sin tid, — de gir tunge, ja, stundom avgjørende våpen til dagens strid. Norges åndelige utmattelsesperiode og kulturelle nedgangstid etter 1905 gav åpent rom for en materialistisk historieoppfatning, som på sin side litt etter litt fikk gjort folket fortrolig med den populære forestillingen at det utelukkende er økonomiske forhold som bestemmer kultur og åndsliv. Dette synet sivet også inn i kretser som det i særlig grad var marxismens hensikt å utrydde, og en kan si at utryddelsen begynte nettopp på denne subtile måten. Man fant det naturlig, så snart man hadde ytet et eller annet pengebidrag til åndslivet, å bli hyldet som åndslivets egentlige opprettholdere. Penger skapte ånd.

Ubundet av den materialistiske og rasefiendtlige tradisjon som i nedgangstiden søktes skapt, vil et nytt slektledd av historiske forskere i følge med nye ledende menn pa alle kulturlivets felter og i samvirke med et sosialt innstilt næringsliv stå foran den store oppgaven å føre videre linjen fra Norges åndelige storhetstid i det nittende århundre. Denne storhetstiden som seinere fulgtes av en bølge av velstand, vilde ikke ha fått slik bredde og dybde uten innsatsen av en åndsfører som P. A. Munch, som for første gang lot folket se en sammenheng i sin historie. Han fikk med seg på sin stolte veg mange høytragende åndsfeller i politikk, forsking, diktning, kunst og ervervsliv.

Tvers over en mannsalders mørketid i folkets åndsliv rekker en ny tid sin hånd til denne svunne slekt som ikke

bare vilde Norges storhet, men også skapte den. Sammenhengen skal igjen komme til å tre fram for folkets blikk, bare enda fastere og klarere enn før, fordi den blir bygd på en ny erkjennelse av naturgitte forhold som det tidligere ikke kunde bli regnet med.

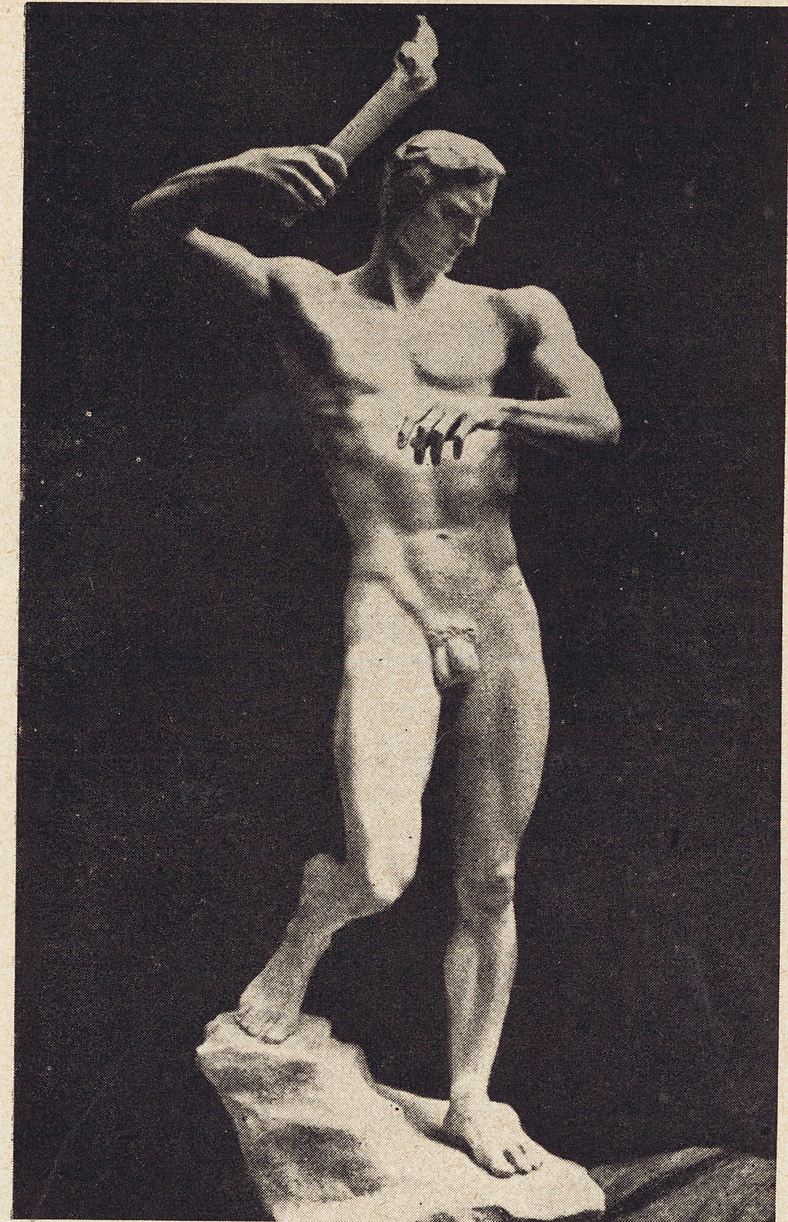
Om det hadde kunnet la seg gjøre, skulde denne framstillingen ha vært tilegnet de unge, kommende forskere som får det til sitt livsverk å gjennomføre et arbeidsprogram som her selvsagt bare er sett i store riss. De vil sikkert tilgi mangler som de ut fra sin større erkjennelse måtte finne i framstillingen. Og de vil huske at den ble skrevet i en tid da det med våpenmakt ble kjempet om livets helligste verdier. Den ble avsluttet mens hærmasser fra alle himmelretninger truet vår gamle kulturverden.

I hovedoppgangen til universitetsbiblioteket i Oslo finnes et stort veggmaleri som sinnbilledlig framstiller massenes væpnede oppmarsj, — stilisert nesten til kubisme, men av stor virkning, fordi uttrykksformen i dette tilfelle harmonerer så sterkt med innholdet. Det er mulig at kunstneren ut fra sine andre forutsetninger ikke i alle deler har ment det som våre dagers mennesker ikke kan unngå å se i verket. Tungt, massivt, uten ånd strømmer panservogner, undervannsbåter og fly fram mot et ukjent mål. Her finnes ingen individualitet. Alle ansiktene er like. Ingen elite hever seg over massen. En minnes en seinere tids amerikansk og russisk krigspropaganda. Ikke kvaliteten betyr noe, — bare mengden, tallet. Stumpt og dystert og uhyggesvangert er massens velde når moderne teknikk har gitt det våpen i hånd.

Bildet er riktig anbrakt. I et åndens verksted skal det

minne åndens arbeidere om massen på marsj. Det er den store Olavs-striden som er kommet, og den er avgjørende, fordi det ikke, som etter Stiklestad, vil bli tilbake noen historiens appell-instans i en nordisk folke-ætts rettferdskjensle, dersom slaget skulde tapes.

Seirer massen, slokner Olavstanken i Norge. La da alt som er av ånd og odel i landet, skyve det som skiller, til side, og finne sin plass bak Norges evige konge!

ANNEN DEL

ORD OG MINNER
FRA DE TO STORE STIKLESTADSTEVNENE
1934 OG 1942

1934

HVORFOR STIKLESTAD?

Av Vidkun Quisling

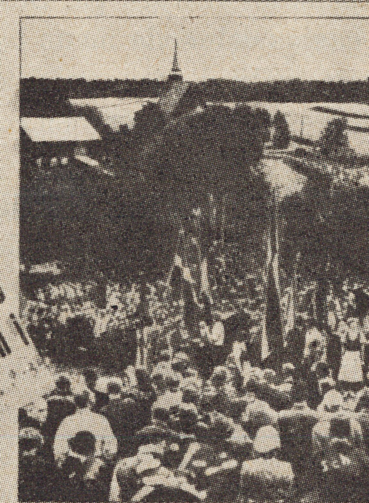
Olav Haraldson er den videst kjente mann i rekken av de landstyrere som har rådd for Norge, og en av de mest eiendommelige. Hans historiske verk mer enn noen annens var det, at landet ble samlet til ett rike og folket kristnet. Og den store sak seiret gjennom hans personlige nederlag og død. Derved fikk hans liv og innsats en merkelig og betagende likhet nettopp med den opphøyde skikkelses skjebne og gjerning, som et tusen år tidligere hadde grunnlagt kristendommen, det store nye utviklingsstadium i verdenssivilisasjonen som forsinket nådde våre fjerne kyster, og som nettopp med Olav slo igjennom i landet vårt. Olav Haraldsons person ble således i sjelden grad en bærer av det som i pakt med tidens utvikling skulde og måtte skje i Norge da, og prege århundrene framover. Derfor ble han i folketroen Hellig-Olav, Norges evige konge. Og Stiklestad som skueplassen for de avgjørende begivenheter som likesom samlet alt dette i seg, ble et symbol, både stedet og navnet, for det nasjonale storverk som således ble fullbyrdet.

Når nordmennene i våre dagers skjebnesvangre bryt-

SANNHETEN OM STIKLESTADSTEVNET.

Den veldige nasjonale mønstring som den borgerlige og marxistiske presse og kringkastingen søker å tie ihjel.

Med bilkortegen på nasjonalt triumftog gjennem Østerdalen

Det store NS-stevne på Stiklestad.

Den strålende innmarsj i Trondheim

80 biler i kortege. Hele byen på fote langs de avsperrede gater.

Ypperlig NS-møte på Rådhusplassen i Trondheim.

N S 2. riksmøte.

300 deltagere fra alle landsdeler.

Stenregn mot N S-skibet i Haugesund.

De marxistiske ledere holder sig skjult, men bisser barna frem. Den vellykkede hjemtur fra Stiklestad.

Ungdomsfylkingens bålfest påStiklestad

Avisreportasje fra det store NS-stevne på Stiklestad i 1934.

ningstid begynner å finne seg selv igjen som folk, er det naturlig å knytte på ny den i forfallstiden tapte forbindelse med Stiklestad og Olsok. Lik alle andre folkesamfunn som vil berge seg fra en alvorlig krise og gjenfødes må også det norske samfunn hente nytt liv fra det nasjonale grunnlag som det er bygd på. Bevisst eller ubevisst har derfor nasjonalsinnede menn og kvinner i de seinere år med rette søkt å gjenoppfriske disse gamle nasjonale erindringer, som kanskje mer enn noe annet kan minne oss om at vi er et folk.

Og for oss i vår unge nasjonale samlingsbevegelse var det så meget mer naturlig å gjøre det, og å bruke den første anledning til å samles på Stiklestad. Vi mener at vi no igjen står på terskelen til en ny tid for Norge og for verden. Gjaldt det den gang å samle Norge til ett rike, så gjelder det no å samle nordmenn til ett f o l k. Gjaldt det den gang overgang fra hedenskap til kristendom, så gjelder det no også et avgjørende tidsskifte i menneskehetens historie, en ny æra i verdenssivilisasjonen med radikale og revolusjonerende endringer på alle områder av menneskelivet. Men dette nye, som no skal arbeides fram og virkeliggjøres, må samenes med vårt folks gamle kulturbærende og etiske verdier.

Derfor møter NS no, den første sommer det kunde gjøres, på Stiklestad og i Trøndelag, den landsdel som fra gammelt av skulde være Norges makt og styrke. I kontakten med fortiden henter vi kraften for dagens strid og for framtiden. Men vårt blikk er rettet fremad mot den nye samfunn som skal bygges. Til ny kamp og ny gjerning kaller den nye dag.

Det unge Norges fylking rykker besluttsomt fram under Olavskorsets banner som betyr enhet, tro og offervilje.

(Forord til Stiklestadstevnet 1934, offentliggjort i bladet «Nasjonal Samling» 26. juni 1934 og i programheftet for stevnet.)

I.

Innmarsjen i Trondheim, set med motstanderøyne.

Så hørtes musikk, taktfaste rop, faner — gulrøde — nedover Prinsensgate. Nasjonal Samling kommer til syne — — —.

«Rød Front, Rød Front» — det stiger som knyttede never, det tar til i styrke, og snart er det som storm av et haglvær, en torden.

Et hav av knyttnever reises, fra tusener av struper smeller Rød Front-ropene. De kastes tilbake fra husveggene, blander seg i nye rop, og som et djevelsk kaos brer det seg ned etter gaten. Rød front. Rød front. Det ligger noe fortettet oppdemmet i ropene, og man får uvilkårlig inntrykk av at dette tusenstemmige folkehav higer etter å gripe disse hanekyllingene ved vingebeinet og med inderlig vellyst gni dem ned i brusteinene.

(Av kommunistdagbladet Ny Tids referat.)

II.

Vestlands-deltakerne i Bergen.

Allerede før vår innmarsj måtte politiet bruke køllene på kommunistiske demonstranter idet disse misforstod situasjonen og trodde møtet var av de såkalte «antifascistiske».

Da prosesjonen marsjerte inn på Festplassen var der samlet ca. 10 000 mennesker, — de fleste marxister. Gulbrand Lunde holdt en kraftig og ildnende tale. Han angrep meget sterkt det borgerlige samfunn og oppfordret arbeiderne til å slutte opp om den sanne sosialisme, solidaritetstanken. Foredraget ble stadig avbrutt av «Internasjonalen» og andre kommunistiske kampsanger. Under foredraget måtte politiet dra køllene for å bringe litt kaldt vann i blodet på de kommunistiske demonstranter.

Lundes foredrag høstet sterkt bifall fra de nasjonale tilhørere.

Etter at fedrelandssangen var sunget, marsjerte Stiklestadfarerne til kaien under våre faner og med musikkorpset i spissen.

Kommunistene fulgte etter og på kaien hadde de protestmøte.

Vårt møte var meget vellykket. Bergens befolkning fikk nemlig her god undervisning i de kommunistiske terror-metoder, og der gikk sikkert mange bergensere heim den kveld med den faste overbevisning at slik pøbel ikke kan settes som styrere i et samfunn.

(Av et partireferat.)

Innmarsj i Trondheim.

III.

Østlands-deltakernes innmarsj i Trondheim.

Med femten meters mellomrom kjørte bilene inn mot byen i en imponerende kortesje under sang og begeistring blant de mange kampfeller.

Morsomt var det å se det store frammøte av bygdefolk langs vegene inn til byen. Langs vegkanten stod en sammenhengende kjede av mennesker som besvarte kortesjens hilsen med begeistrede hurrarop. I Trondheim var gatene avsperret av politivakt så kortesjen hadde fri kjørebane. Langs ruten gjennom byen var alt som kunde krype og gå av trondheimere møtt fram og den imponerende innmarsj var av storartet virkning.

Stavangerne kommer.

Det var en beveget stund for de kampfeller som tok del i kortesjen.

I god orden kjørte det lange tog av biler til leirplassen på Øya hvor et tre meter høit plankegjerde var satt opp rundt leirområdet.

Umiddelbart etter kortesjens ankomst til leirplassen kom de henved 200 deltakere med ekstraskipet fra Stavanger, Rogaland og Bergen marsjerende gjennom byen med sitt musikk-korps i spissen. Dette tog stevnet også mot leirplassen hvor det ble utvekslet de mest hjertelige og begeistrede hilsener mellom kampfellene fra de forskjellige landsdeler.

Marsjen til Domkirken 1934.

Da alle var kommet til ro i leiren, ønsket fylkesføreren i Trøndelag, professor Skancke, velkommen. Deretter holdt Quisling en tale hvori han takket alle som hadde gjort den lange og tildels besværlige reise til den store NS-mønstring i Trøndelag. — Frammøtet var et levende utslag av den interesse og offervilje våre kampfeller rundt om i landet er besjelet av.

Kampsangen ble sunget med bistand av Stavanger-musikken og gjorde sterk virkning blant de tusener som var møtt fram ved leirplassen.

(Av bladet Nasjonal Samlings referat.)

Trondheims Domkirke.

IV.

Nidaros-Domen.

Med musikk-korpset i teten marsjerte det store tog taktfast mot Domkirken, mens kampsangen ble sunget. Ved Domkirken hadde en veldig menneskemasse samlet seg. Domen var fylt til siste plass, etter kirketjenerens oppgaver var omtrent tre tusen mennesker til stede, og flere hundre måtte gå uten å få plass. Ungdomsfylkingens medlemmer reiste seg og overlot sine plasser til de eldre.

En mektig stemning hvilte over den andektige forsamling i det storslagne gudshus som er knyttet til det minne NS har slått ring om. For oss som søker tilbake til vår histories etiske verdier var det en opplevelse å overvære en gudstjeneste i så sterkt tradisjonsfylte omgivelser som landets vakreste nasjonalhelligdom.

(Av bladet Nasjonal Samlings referat.)

V.

Stiklestad.

Så opprant den Olsokdag på Stiklestad som våre kampfeller hadde sett fram mot og satt forventninger til. Værgudene hadde dagen i forvegen ingen garantier gitt, selv om regnværet lørdag ettermiddag stilnet av om kvelden. Imidlertid opprant den store stevnedag med tålig bra vær. Riktignok hang der truende skyer over stedet, men det fryktede regn uteble heldigvis.

Om formiddagen samlet stevnedeltakerne seg på Verdal stasjon. Dampskipet Gann var aftenen i forvegen kommet til Tronæs med deltakere fra Rogaland og Bergen og et ekstratog fra Trondheim kom til Verdal, samtidig som busser og biler kjørte fram med deltakere fra nær og fjern i endeløse rekker. Sykler og motorsykler rullet langs alle veger, så trafikken på Verdalsøra etter hvert ble rent imponerende. Alle stevnet mot Stiklestad og den store Olsokdag var preget av NS' nyreising, av våre farger og våre folk på en måte som var av mektig virkning.

(Av bladet Nasjonal Samlings referat.)

Hele bygden var flaggsmykket. Langs vegene var der fullt av folk og gjensidige hilsener ble utvekslet til alle kanter.

Føreren Vidkun Quisling hadde tatt oppstilling foran Olavstøtten og med hevet hånd hilste han den store prosesjon velkommen. Alle hilste på samme måte. Hele Stiklestadsletten var med ett slag forvandlet til en skog av hender.

(Av Trondheimsavisen Dagspostens referat.)

Under endeløs begeistring besteg så Vidkun Quisling talerstolen. Nye hilsener ble utvekslet og da bifallet omsider hadde lagt seg begynte han sin tale som var imøtesett med så stor forventning.

— Vi er kommet til Stiklestad, uttalte han, fordi Norges skjebne en gang tidligere har vært avgjort på dette sted. Det var her Hellig Olav kjempet for kongstanken — at Norge skulde samles til ett rike. Han var også imot fremmedherredømmet, og det var han som ble bæreren av den nye tid som kristendommen skapte.

Føreren kommer til Nord-Trøndelag

Situasjonen i dag har meget til felles med forholdene for 900 år siden. Splittelsestanken finner vi overalt. Landsdel står mot landsdel og nordmenn mot nordmenn. Fremmedherrdømmet truer oss også, og den lære som lanseres, holder på å ødelegge folket. Det er fare på ferde.

Vår bevegelse vil ødelegge den pest som har trengt seg inn i det norske folkelegeme. Vi vil skape et solidarisk samfunn.

Folkenes framtid er hyllet i tåke. Ved det norske folk finnes blant annet også den eiendommelighet at når vi først samles om en sak som i 1905, kan ingen nasjon oppvise en disiplin og samhold som oss. Vårt folk er riktignok lite. Allikevel hører vi til de folk som

bærer sivilisasjonen fram. Vi har en stor oppgave her i verden, en stor arv å ivareta og et stort ansvar. Jeg spår det norske folk en stor framtid hvis det i tide forstår å legge det rette grunnlag.

Vi nordmenn er utpreget patriotiske i det små, men sjeldent når det gjelder store ting. Det må vi lære å bli. Vi må føle oss som ett folk, og når det nye samfunn er skapt, må vi også gjøre vår innsats gjeldende i verdensfellesskapet. Vi må føre norskdommen fram.

Hellig Olav stilte Norge på plass. Han gav landet lov og forfatning som viste folket den veg det skulde gå. Det norske folk må også no finne sin plass som nasjon og rike.

Vi skal vise at vi har krefter til å bygge det nye Norge. Egennytten skal da vike for fellesnytten. Vi vil heltemot, fellesskap og kameratskap. Vi viker ikke tilbake for kamp. Den skal rense og styrke det norske folk. Men vårt mål er fred, orden og rettferdighet.

Quislings tale høstet voldsom tilslutning. Deretter ble fedrelandssangen sunget.

(Av bladet Nasjonal Samlings referat.)

1942

ATTERSYN OG FRAMSYN

Av Gulbrand Lundes tale på Stiklestadstevnet 1942.

Det er underlig for oss som i 1934 marsjerte gjennom Verdalen til Stiklestad å se hvordan bevegelsen er vokst gjennom disse årene. Det er oss en stor glede å komme tilbake til disse historiske steder og minnes kampens år mellom 1934 og 1942. Den gang var det ikke mange som var i stand til å forstå da vi reiste rundt og talte om det nye, om det store tideverv vi var oppe i. De færreste så det, men vi advarte folket. Hadde folk den gang fulgt Førerens veg vilde meget ha sett annerledes ut. Men det nytter ikke å tenke på dette. Vi må finne en ny veg inn i framtiden.

Når et folk blir rammet av en ulykke og må stake ut nye linjer for framtiden, da må folket gjøre som et menneske gjør i en slik situasjon, søke å bygge seg noe nytt og bygge på erfaringene, og erfaringene er folkets historie. En må lære av historien hvordan vårt folk er og ut fra det skape det nye. Derfor ser vi i dag tilbake på vår historie. Derfor står vi i Verdalen, hvor en stor del av vår historie er skapt, for å knytte kontakten med den stortiden Norge opplevde.

Folket har mange ganger i sin historie hatt lett for å miste noe av sitt eget, og da har det gått nedover med folket. I tiden etter det stornorske rike sank folket stadig nedover, så landet til slutt ikke ble stort mer enn dansk provins. Folket var ikke tro mot seg selv, maktet ikke å bygge på sitt eget.

Da et nytt, stort tideverv kom med reformasjonen som førte til nasjonal fornyelse i andre land, gikk det enda lengre nedover for vårt vedkommende.

De fleste folks historie var skrevet på latin. Norges er skrevet på norrønt mål, gammelnorsk. — Med reformasjonen kom fjernelsen fra det latinske språk og medførte en renessanse for de nasjonale mål. Morsmålet ble helt ut også disse lands språk. I Norge så vi at vi i stedet fikk et fremmed, dansk mål.

Husmannsånden vant innpass i Norge. Også vår gamle norske kultur trakk seg tilbake oppover dalene og inn i fjordene.

Den som reiser gjennom Gudbrandsdalen mot Lillehammer, vil øverst i dalen finne gamle kirker, Lom stavkirke, og lenger nede Ringebu og Fåvang kirke. Jo mer vi nærmer oss Lillehammer, jo mer har folk i bygdene vanvyrdet sine gamle kirker. Fåvang kirke, en gammel stavkirke, er overpanelt slik at der ikke finnes mer igjen av den gamle stavkirken. Hele kirkens interiør er solgt på auksjon, og der er satt inn benker som de vi finner på venteværelsene i jernbanestasjonene. De har laget sin kirke om til en jernbanestasjonsbygning. Opp igjennom dalen er det formelig som en krets av pietetsløse folk vil ødelegge den nasjonale kultur, de

er som kjernepunkter for den rotløse stasjonsmentalitet. Det er den som har gitt grobunn for marxisme og andre villfarelser.

Den største stasjonsbygning har Oslo selv. Se på Oslo rådhus. Det kunde ha stått i Bilbao, Buffalo eller Teheran, det eier ikke noen typisk kultur eller form.

Vi skal lære av dette og se og forstå at det som har kontakt med det gamle og sterke, er vår levende, gamle bondekultur.

Når ættetanken og slektsfølelsen i et folk lever, må det være seg selv. Det samme må også et menneske. Det kan ikke være noe annet. Se på ungdommene som står her i dag, de bærer i sine ansikter fars og mors trekk, deres ånd og vilje i sitt indre. De er fortsettelsen av slekten. Den generasjon som lever i dag, er fortsettelsen av generasjoner før oss, det norske folks evige liv.

Derfor må vi hedre og ære far og mor og våre forfedre. Vi har da også store minner fra dem og kan der hente styrke og kraft. Derfor samles vi der hvor våre forfedre øvde stordåd.

Dette at vi alle er en fortsettelse av våre forfedres liv, var blitt glemt i Norge. Vi ser da kristendommen ble innført. Folk tok ikke bare mot den nye tro, men mistet samtidig noe av seg selv, for de forstod ikke at de samtidig måtte stå på norsk grunn. Se på manns- og kvinnenavn her i landet — hvor ofte er de ikke utenlandske. En gang var det gildt å være norsk-amerikaner.

Å «kalle opp» etter fedre var en symbolsk handling for å vise at slekten levde videre på det gamles grunn.

Øverst: Forsvarsministeren, statsråd Quisling, intervjues ved inngangen til Forsvarsdepartementet i februardagene 1932. Nederst: En marxistisk deputasjon utenfor Stortinget. I midten lederen.

Slik er det også med panelet på stavkirken. De har laget en fremmed kultur, der ligger et stort, tykt skall utenpå, dansk, svensk, amerikansk, marxistisk, jødisk, og alle disse skallene må skrelles av for at vi kan komme inn til kjernen! På samme måte som vi, når vi i dag under ledelse av minister Hustad, skreller av panelet på Fåvang kirke, under panelet ser stavkirken komme til syne, slik skal vi gå fram med det norske folks sjel. I ungdommens tanke og vilje skal det ekte og rene og norske leve!

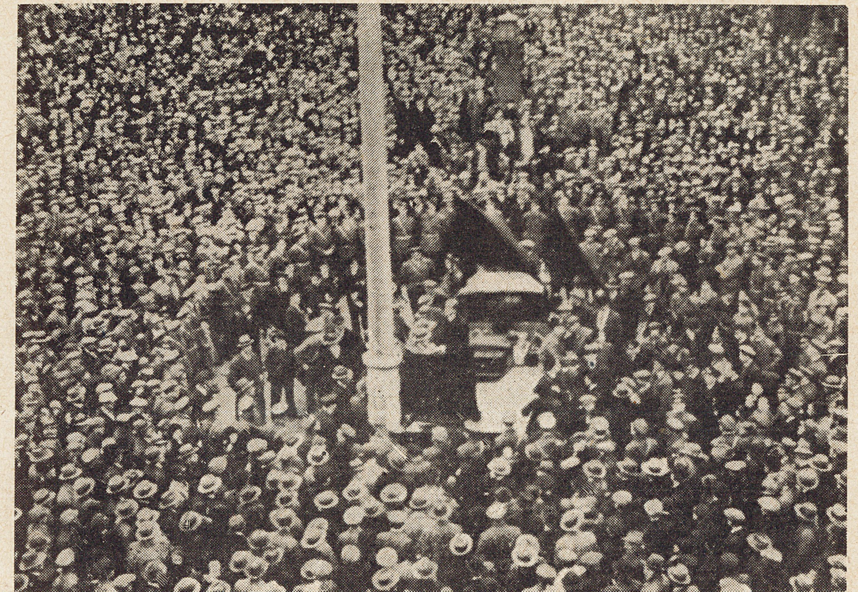
Om vi heter aldri så meget et utenlandsk navn, så er vi norske, for vi kan ikke lages utenlandske. Det beste eksemplet har vi at folket i 1905 vilde gjøre en dansk prins om til norsk ved å kalle ham Håkon.

Folket må ledes inn på rett veg. Der må være én som staker ut linjen. Den som skal stå i spissen og planlegge dets framtid, kan ikke være en som ikke har rot i den norske ætt. Likevel var der så mange slike husmannsånder at vi i 1905 hadde sjangsen til å få en nordmann og ikke fikk ham, fordi vi var så bundet av gammel tro på at vi måtte ta en utenlandsk prins og som et plaster på såret gi ham et norsk navn.

I dag sitter denne mann blant andre emigranter i London og gjør alt hva han kan for å ødelegge det norske folket. Han betaler nordmenn med stjålet gull for å ødelegge norske skip i innenriks fart, våre sildoljefabrikker og andre norske verdier. Det kaller de å befri Norge!

Vi ser no at skal noen kunne føre folket, må det være en i hvis årer der flyter norsk blod. En slik mann har vi i dag, og det er vår Fører Vidkun Quisling!

Store deler av vårt folk vil ikke tenke. Når lærerne har strevd lenge med å få sitt samband og endelig får

Som trusel mot forsvarsministeren, statsråd Quisling, marsjerte Arbeidervernet i uniformerte rekker opp foran Stortinget 6. april 1932. Omkring talerstolen sees den uniformerte avdeling. Unifomene var laget etter russisk modell.

det, så vil de ikke ha det, fordi det er NS som har skaffet dem det — fordi de har fått anvisning i posten på hva de skal tenke. Professor Gjelsvik kaller det massetoskeskap. Massetoskeskap og menneskeangst preger store deler av det opplyste Norge i dag. Det rareste er at store deler av de kristne, eller rettere de kristelige, skjønner ingen ting. De er preget av massepsykose eller redde for massen. Det er vel bedre å tenke riktig sammen med få enn å tenke galt sammen med mange!

Slik var det også med Stiklestad. Der var en Sigurd som bad om hjelp mot det nye. Han måtte typisk nok flykte til England!

Ganske eiendommelig blir sammenhengen når vi sammenlikner med situasjonen i dag. I dag er de som står imot det nye i virkeligheten på bolsjevismens side mot kristendommen og er all norsk kulturs svorne fiende. I dag veksler England telegrammer med den røde marskalk.

Vi må sørge for at Norge sikres en plass blant de nasjoner som står oss nær, og det vil for oss si de andre germanske nasjoner. Vi står imot det som vil slå ned det nordiske og germanske. Vi er stolte av de norske legionærer som kjemper på østfronten.

Vår oppgave er å bygge det nye Norge. En nødstid går forut for det nye, slik som i 1814. Det er i en vanskelig tid at evnene skjerpes og viljen styrkes. Norge spyttet til slutt på sitt eget jeg. Vi skal gjennom vanskelighetene skape en nasjonal og sterk reisning. I dag har vi sjangsen til å bygge ut vårt land. Vi vil frigjøre oss for den internasjonale jødekapital. Vi bygger ikke lenger på pengevelde, men på produksjon og arbeidsvilje. Vi behøver ikke å spørre jødene om å få låne penger. Vi har tillitt til det norske folket. Hvis vi ikke selv bygger landet ut, vil andre gjøre det for oss. Det er den norske del av det nasjonalsosialistiske Europa som skapes.

Vi er alle etterkommere etter de som skapte det store Norge. I dag spør det tyske rike om vi vil samarbeide og vi svarer ja, for nordmenn skal være med om å skape det nye. Da må også grunnlaget være i orden, det nasjonale.

La det merkjast i meir enn i ordi
at vi halda den arven i stand,
at når fedrane sjå att på jordi,
dei kan kjenna sitt folk og sitt land.

SOLKROSS OVER TRØNDELAG

Av Stiklestadkvadet, Olsok 1942.

FYLKET:

I n n - T r ø n d e l a g !
Kling ikkje namnet med en selsam stålklang
av malm frå Noregs eldste tid?
Kling ikkje namnet, av mål i emning,
— av våpengny og meiningstrid?

N o r d - T r ø n d e l a g !
Syng ikkje vinden i bylgjeslag frå fjord,
— i grønnkledd eng, — i gyllent korn,
— i skogens vakre høgdedrag
— og alt som veks av jord?

Fortel ikkje Fylket
— om helleristning, runeskrift,
— om vardens vakne baune-eld
og hauglagt bondes farmannsdrift,
— om hovdinggrave, bautaer,
frå vikingferd og tideskrift?

I soga — og på denne dag,
er Norges hjarte — T r ø n d e l a g !

Her — er Norges grunnstein
i Norrøn soge lagt!
Her — hev kristen grunnverd
det første offer bragt!
Her — hev merkesstonga
med Solkrossbanret stått!
Her — hev Samlingstanken
eit ævleg vigsel fått!

I soga — og på denne dag,
stig S o l k r o s s over T r ø n d e l a g !

FOLKET:
Merket med Solkross i blodraudt me minnast,
folket hev vakna — og Noreg skal vinnast
atter for Olavs Kvite-Krist-sak.
Hildurleik-hirden fylker til verge,
F ø r a r med heilhug landet skal berge.
Fedrelandskjærleik — sett viljen bak!

HIRDEN:
S k a l d e k v a d segjer seg sjølve i soga,
kvedande kampglade kjempor eit kvad.
H i r d e n er fylka, F ø r a r å fagna,
samla på Stiklestad, rekke og rad.
N o r e g si n o r r ø n e nøring hev funne,
F ø r a r med h i r d i f y l k i n g hev vunne,
s a m l a n d e s i g e r p å S t i k l e s t a d!

BØNN:
A l m e k t u g e s k a p a r,
du — som var attåt,
alltid når landet vårt
kava for l j o s.
Vær no og med oss,
fridom å berga.
Leid oss i orden og rettferd
vår kos: —
E i n i n g av folket,
a r b e i d for landet,
vokster av Norskdom
og Kristendoms sed. —
S i g n oss med hugnad,
truskap og dugnad,
f r a m for f r e n d e s k a p s
h e i l a g e f r e d!

(Utdrag av Lorch-Falcks Stiklestad-kvad 1942.)

VI TROR PÅ DET NORSKE FOLK

Av fylkesmann Torbjørn Eggens velkomstord på Stiklestad i 1942.

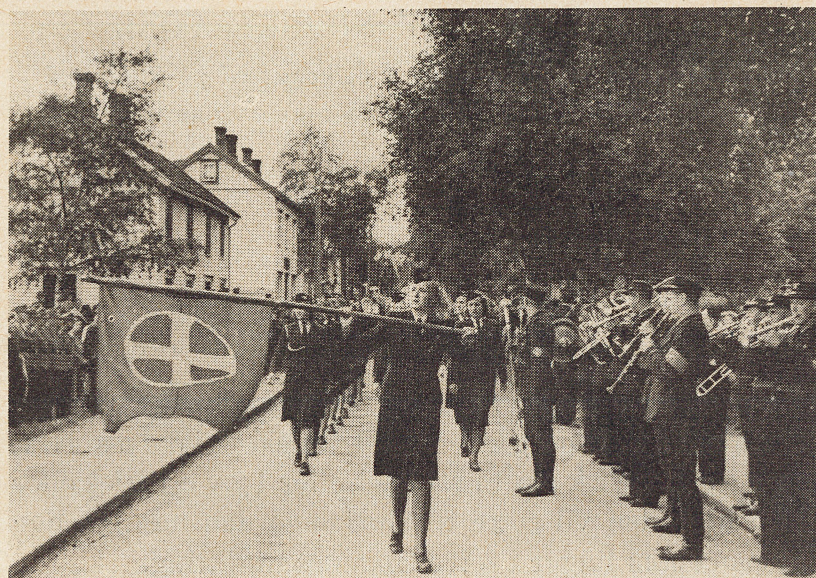
Den s t o r e s a k vi har t a t t o p p å s k a p e e t s a m l e t N o r g e i p a k t m e d t i d e n s l o v, l a r s e g h v e r k e n t i e i hjel eller l y v e i hjel eller s l å i hjel, den vil seire til slutt med den uunngåelige sikkerhet som ligger i selve tingenes utvikling.

Dette var F ø r e r o r d etter Stiklestad-stevnet i 1934.

Når vi for annen gang i v å r t s e k e l s nasjonale kamp møtes med Nasjonal Samlings Fører på Stiklestad og i dag også med N o r g e s F ø r e r, vil jeg minnes disse ordene.

Tie i hjel, lyve i hjel, slå i hjel sannhets sak — det er d e t alle unasjonale krefter i vårt land bevisst og med vond, unasjonal hensikt har villet gjøre.

I dag — bare 8 år etter — er disse kreftene bundet i avmektighet, mens de nasjonale kreftene med alle dem i folket som har nasjonal skaperevne samles om sitt midtpunkt, om ham som hadde vidsynet større enn noen annen.

Gjentehirden defilerer 1942.

Med offer inn i døden kjempet våre fedre for nasjonens framtid, fordi de bar en høyere vilje i seg.

Slik kjemper også i dag Olavskorsets menn for nasjonens framtid.

M o t , v i l j e o g k r a f t er arven i norrøn ætt, og arven lever enn.

Vi rekker hånden over de tusen år, og i historisk andakt takker vi våre fedre for den kamp de førte og for den arv de gav.

Vår Fører!

Vi hylder Dem i dag på det sted hvor Olav førte sin kamp til seier, og på det sted hvor Olav i sine syner så Norge enig, sterkt og mektig, slik det også siden ble.

Flaggparade ved Stiklestad 1942.

Vi vet at også De vår Fører vil føre vårt folk inn i en stor framtid.

Vi tror også at det norske folk når det nasjonalt og sosialt er lutret til nytt liv og når det helt har vunnet fram til ny åndelig, nasjonal styrke, også vil ha en misjon å fylle u t e n o m s i n e n a s j o n a l e g r e n s e r .

Vi tror på vår folkekraft, og vi tror på forsynets vilje med vårt folk.

Derfor er det også i dag fra øst, fra vest, fra sør og fra nord kommet kjempere for å kåre sin høvding og for å kjempe ved vår Førers side.

Marsj til Stiklestad 1942.

ALLE AV NORSK BLOD I LANDET HAR SAMME OPPGAVER Å LØSE SOM OLAV HARALDSSON OG HANS MENN

Av Vidkun Quislings tale på Stiklestad Olsokdagen 1942.

Landsmenn.

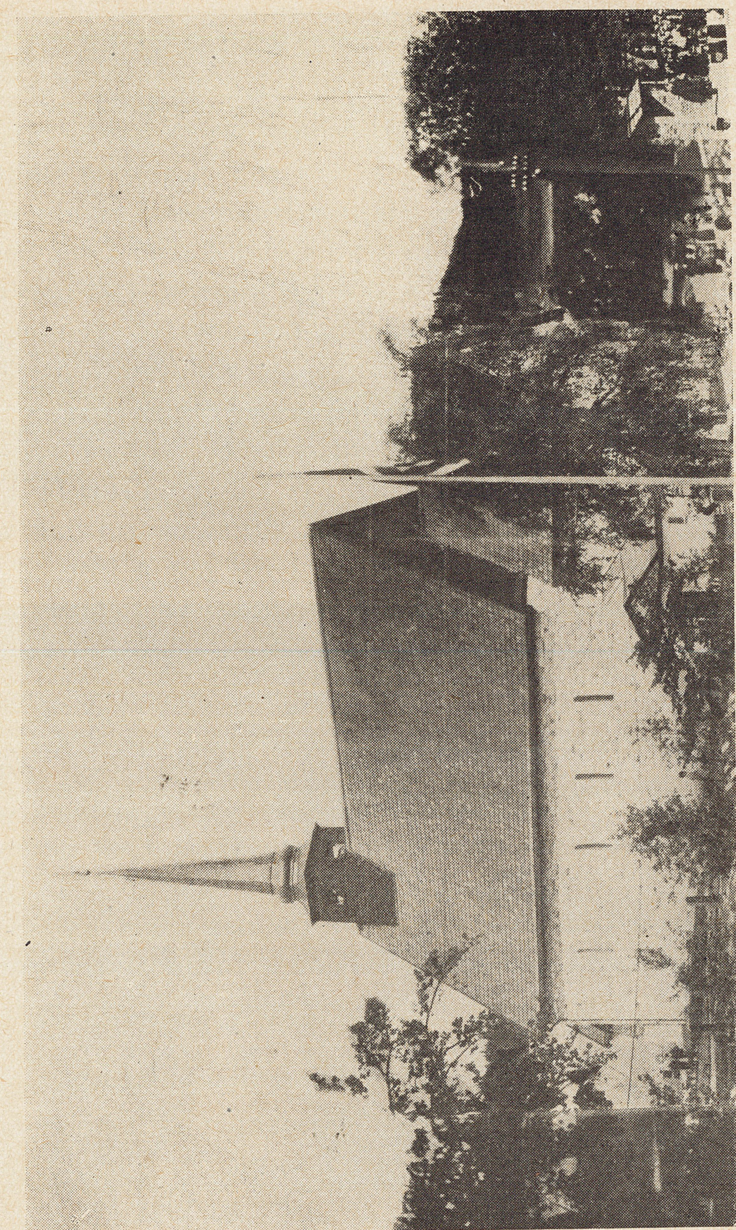
La oss minne hverandre litt om det som hendte i landet vårt, det som betyr noe i den store kampen vi står i dag. Henrik Ibsen skrev ved tusenårsfesten den 18. juli 1872: Tappert står slaget, det står den dag i dag. Ibsen skildret hvordan verden vilde bli drevet, og spådde at i de kommende tiders slekter vilde samlingsverket bli fullbyrdet. Dronning Ragnhilds drøm, kongemoren som drømte om treet som vokste opp i Norge og skygget ikke bare hele Norge, men videre utover verden, og som biskopen minte om i sin tale i Stiklestad kirke i dag. Det er ikke bare Havsfjordslaget som raser fremdeles, men det står også et Stiklestadslag.

Vi i Nasjonal Samling mener at vi allerede er gått igjennom Stiklestadslaget. Vi har gjennom nederlag vunnet fram til seier og grunnfestet det nye Norge. Vi vet at i 1936 hadde Nasjonal Samling samlet alle de krefter som det rådde over til et avgjørende slag for Norges framtid, Så ble vi slått ned. Da Olav Haraldsson falt på Stiklestad, sier sagnet at himmelen ble formørket. Vi kan vel si at for alle tenkende nordmenn som har

fulgt med i tiden og som så hvor det bar hen, for oss er det etter valget i 1936 som en stor formørkelse kom over det norske folk. At ikke det norske folk ble slått med redsel over det som da skjedde, kan bare skyldes det forfall og den sløvhet folket var brakt i. For i virkeligheten var da Norge dømt, det gikk uvilkårlig mot katastrofen. Nettopp gjennom dette nederlag, denne katastrofen hadde vi i Nasjonal Samling seiret og kunde grunnfeste det nye Norge.

Det er vel slik at Olav Haraldsson gjennom sin død og de forbindelser som det skapte med hensyn til Kristi offerdød, virket sterkt på de norske sinn, og tvang etter hvert det norske folk inn i hans arbeid. Men det som i virkeligheten ble gjort, er det at de følte at her var det krefter som de ikke kunde stå imot, her var utviklingen som ble fullbyrdet. Det var håpløst å kjempe mot den. Hva var det så som Olav Haraldsson kjempet for, hva var hans verk? Olav Haraldsson fullbyrdet Norges samling, han skapte det åndelige grunnlag for nasjonens samling ved å innføre kristendommen i den katolske kirkes form. Han sikret ikke bare Norge en plass som selvstendig nasjon, han sikret Norges plass i Europa. Det er kanskje ikke mange som tenker på at nettopp i den tiden, omkring år 1000, var virkelig et stort nytt tideverv innledet over hele Europa. Nettopp i den tiden skaptes alle de seinere europeiske riker og stater av noen betydning. Europa ble virkelig den gang en enhet.

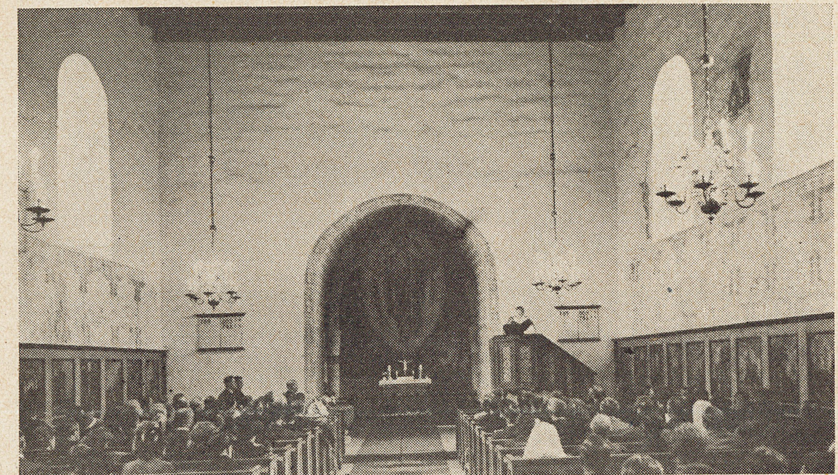
Olav Haraldssons store verk har ikke alene skapt Norges plass blant de selvstendige europeiske nasjoner, men han sammensmeltet det nasjonale i et felles livs-

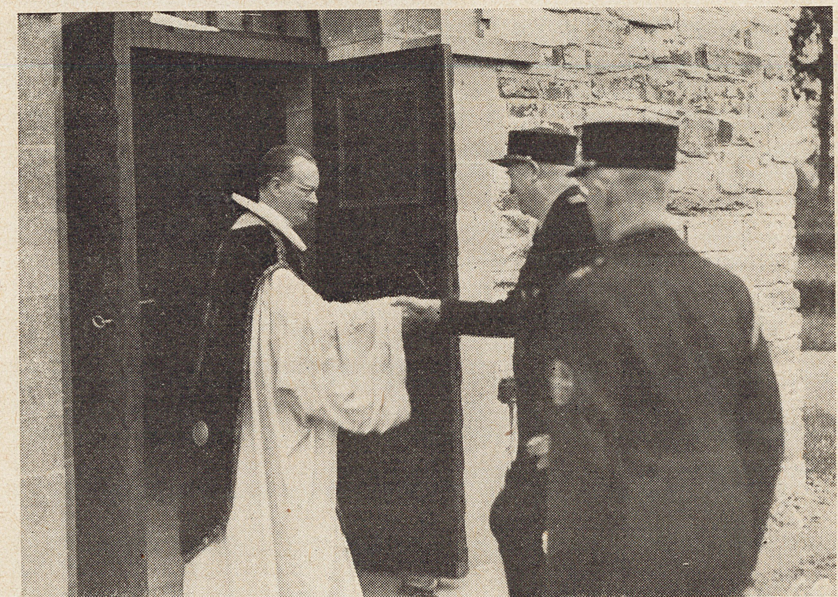
Stiklestad kirke.

syn på en så fullkommen måte som det kan oppnåes her på jorden. Han gav uttrykk for det norske folks streben, følte seg i harmoni med verdensviljen. Det er store ting. Den plass Olav Haraldsson gav Norge blant nasjonene, var en stor plass, den var så stor at under en av hans etterfølgere, Håkon Håkonsson, vilde paven sette den norske konge til romersk keiser i den germanske nasjon. Så stor var Norges innsats. Det norske folk hadde i middelalderen sin blomstringstid. Det stornorske rike var det best organiserte statssamfunn, det beste folkesamfunn vi overhodet har hatt i Europa.

No er det slik at denne europeiske enhet er brutt. Fra 1300-årene og fram til den nye tid er på sett og vis Norges forfallstid. Når vi ser på situasjonen i dag, så vil vi finne de oppgaver som vi i NS har å løse. Jeg regner det ikke som min oppgave, det er det norske folks oppgave i dag. Det er ikke som det gamle, da konger og slike spisser for folket samlet i seg hele folket. I dag er det de bevisst nasjonale menn og kvinner som leder folkets skjebne, nasjonale kvinner og menn som forstår det norske folks oppgave, forstår hva det gjelder, som har norsk blod i sine årer. De har de samme oppgaver å løse som Olav Haraldsson og de som var sammen med ham. Det gjelder for oss i dag akkurat som den gang, med de nødvendige forandringer som tiden krever og utviklingen fører med seg, å skape en ny samfunnsordning, samle det norske folk, sikre Norges frihet og selvstendighet. Det gjelder å skaffe Norge en plass i Europa, i verdensfellesskapet av nasjonene, det gjelder å være med på igjen å samle det Europa som har vært splittet i over 400 år. Det gjelder for oss å

Festgudstjeneste i Stiklestad kirke.

Biskop Lothe hilser Føreren velkommen i Stiklestad kirke.

finne fram til det livssyn som gjør det mulig for nordmennene i dag å leve livet med fornyede krefter, komme i harmoni med tilværelsen. Det er oppgaven som samler oss i dag.

Når vi vet det, nordmenn, må vi ikke da rette en sterk appell til alle landsmenn om å være med i dette verk. Er det ikke en samvittighetsplikt for alle norske kvinner og menn? Her er ofte talt om samvittigheten, i skoler og kirker. Men det er samvittighet som bare ser sin egen interesse. Det er den dypere samvittighet, den som sier hver ærlig og oppriktig norsk kvinne og mann hva de har å gjøre. Nasjonal Samling ønsker ikke alle som medlemmer i vår bevegelse, vi har ikke bruk for det. NS skal være en bevegelse som bærer statens nasjonale idealer. Det vi trenger er de kvinner og menn som føler å ha et kall til å være med i arbeidet for det felles, enten i stat eller i kommune eller kulturlivet eller næringslivet, som føler at de vil være med og forme dette livet. De som forstår det, har vi bruk for i NS. Derfor er det et privilegium å bli medlem av Nasjonal Samling. NS er det vi kaller den statsbærende stand. Vi uttrykker det så, gir uttrykk for det som er folkets vilje, søker å virkeliggjøre det gjennom den makt vi har over staten og kulturlivet og næringslivet. Vi vil bringe alt sammen til tjeneste for det norske folks interesser. Kom ikke med liberale fraser om flertall og stemmerett!

Hvor mange var det på Stiklestad som stred for den nye tid? Hvor mange kjempet for det gamle som skulde synke? 2500 sammenskrapte folk fra Russland og Sverige sammen med noen hundre nordmenn var på

Føreren hilser på hirdungdom på Stiklestad.

Olavs side. 12 000 stod på den annen side som stred for det som skulde falle. Skal man regne slik, vil man komme bort i det absurde. Det som er virkelighet, er det at NS står sammen med hele Europa. For vi står ikke alene i denne omveltningstid. Vi står midt oppe i et tidsskifte som har grepet det norske folk med uimotståelig kraft, tvinger det framover, tvinger det til å finne fram til en ny ordning eller gå til grunne. Vi som har forstått dette, vi vil sette igjennom den nye ordning med alle midler. Hvis noen av våre motstandere tror at de kan stå imot det, så vil jeg si de tar feil. De våkner en dag og vil føle redselen stige over seg. Ikke redselen for fengslene og slike ting, men den redsel som er dypere: redselen for kampen mot det som er det gode, det som skal fram i verden. Mon tro om det ikke er mange av våre prester og lærere som føler at de er på den gale siden. Se på dem som er imot Nasjonal Samling, se på deres nedslåtte uttrykk. Er ikke disse skulende nedslåtte øyne tegn på at de føler samvittighetsbrudd? — Men se på Nasjonal Samlings ungdom. Er det mennesker som er bundet av at de gjør noen forbrytelse? De har levende uttrykk, fordi de føler at de er på den rette siden, de er virkelig fribårne mennesker.

Og så dette at England og dermed Russland skulde seire. Hvis jeg var jøssing og hadde den forstand jeg har, vilde jeg be Gud bevare meg for at England skulde seire. Hvordan vilde det gå med jøssingene hvis England skulde seire? Det må enhver forstå at tyskerne ikke kan bli kastet ut av verdens sterkeste festning som Norge er i dag, uten at her kom til å ligge et land i ruiner. Og så er vi i Nasjonal Samling heller ikke så

få. Vi vil ikke uten videre la oss rasere bort. Den Nygaardsvoldske regjerings politikk er å gjøre Norge til et springbrett mellom Russland og England for verdensbolsjevismen. Det er de tanker jøssingene gjør seg selv. — Det er forbryterske tanker det.

Norske kvinner og menn og norsk ungdom, la oss i dag, enhver i sin stille stund la disse tankene gå gjennom våre hoder, la oss i dag festnes i kampen for det vi vet er det som skal føre det norske folk videre framover. Vi vet i dag at det er mulig å bygge en ny og bedre samfunnsordning enn noensinne før i Norge. Vi vet det er mulig i dag å gjenreise Norges frihet og selvstendighet, vet at det er mulig å gi det norske folk en ærefull plass blant Europas nasjoner. Det er mulig at det norske folk på en virkningsfull måte er med å bygge det nye og enige Europa som må til for å sikre vår stilling i verden mellom to kjempekolosser som er vokst opp på siden av det, Amerika i vest og Russland i øst. La oss håpe, og det er mitt ønske på denne dag, at denne dag skal befeste oss i det at vi skal nå vårt mål og gjennomføre en ny og rettferdigere samfunnsordning i Norge, gjenreise Norges frihet og selvstendighet, skaffe Norge en ærefull plass i Europa og verden og strebe etter å gi det norske folk igjen et livssyn, så at vi sammen i dette land kan leve som et fredelig samfunn med enige og samlede krefter.

TREDJE DEL

STIKLESTAD, VALPLASS OG SYMBOL

«I menneskesjelen ligger en hang til de steder hvor den har gjennomgått mye, hvor den har følt lidelsen sterkt eller gleden, hvor den har virket mye, kjempet mye.
Som med det enkelte menneske, så også med nasjonalbevisstheten. Den føler seg knyttet til de historiske steder, hvor nasjonens liv har utspilt seg intenst og beveget. Og den søker tilbake til disse steder.»

VIDKUN QUISLING 1. februar 1942.

STIKLESTAD, VALPLASS OG SYMBOL

Av fylkesmann Torbjørn Eggen
og fylkeskontorsjef Torleif Vik

Stiklestad — ordet og tanken har det strålt lys og kraft fra i snart 1000 år — i gode som i onde tider.

I snart 1000 år har Stiklestad vært den faste kjerne i det norske folks nasjonale bevissthet — rikstankens samlende symbol — folkets og nasjonens havn i stormfulle tider.

Stiklestad som ord og tanke har evnet å lyse seg igjennom 400 årsnatten og gjennom seinere tiders nasjonale forfall. Stiklestad har trosset all materialistisk historieskrivnings målbevisste reduksjon av våre nasjonale idealer og vår store nasjonale arv.

Stiklestad har trosset den marxistisk-materialistiske historieskrivnings forsøk på å redusere betydningen av enkeltmenneskets, ideens og åndens førerskap i utviklingen. Derfor fylles også det norske folk i dag med andaktsfølelse, med mektig historisk stolthet, med nasjonal ærefrykt når Stiklestad kommer på tale.

De fleste vet kanskje ikke hvorfor.

De kjenner ikke til at Stiklestad er en av kildene, kanskje den viktigste, til Norgesveldets norrøne kraft.

De ser ikke sammenhengen mellom Stiklestad og Nidaros som det seinere sentrum for Nord-Europas kulturelle og religiøse liv.

De vet ikke at historieforskeren har ofret et langt livs arbeid for å få slått fast den objektive og historiske sannhet omkring Olavs fall og den 1000 årige virkning det har hatt. Men ett står fast for dagens Norge: Olavs fall på Stiklestad er det store vendepunkt i Norges historie, — kanskje det største til i dag. —

Og folket har i sine tanker gang på gang vendt tilbake ikke bare til Stiklestad i Trøndelagens hjerte, men til Trøndelagen selv, for å hente ny kraft og styrke, for å nå fram til et klarere syn på framtiden. Og den som i dag med et åpent nasjonalt sinn søker hit og lytter til historiens og fedrenes tale vil også få ny kraft, en ny og sterkere fedrelandskjærlighet og en større følelse av ansvar for slektene som var og slektene som kommer.

Kommer du opp på Stiklestad vil du kunne skue vidt over eng og fjord og fjell til øyet taper seg i blånene. Og under dette mektige inntrykk av et stykke fagert Norge skuer du videre inn i historiens dype og rike spill til 1030. Da vil kanskje du på din måte kunne ha det samme syn som Olav hadde og som vi kjenner fra Snorre:

«Jeg så no utover Norge da jeg så vest fra fjellet. Det kom meg da i hug at jeg har vært glad mang en dag i dette landet. Jeg fikk da det syn at jeg så utover hele Trøndelag, og deretter over hele Norge, og jo lenger dette syn var for øynene mine, desto videre så jeg, inntil jeg så utover hele verden, både over land og sjø. Jeg kjente nøye igjen de steder jeg før hadde vært og sett, og likså tydelig så jeg de steder jeg før ikke hadde sett, og noen som jeg har hørt om, like ens dem jeg ikke tidligere har hørt omtalt, både bygde og ubygde, så vidt

Luftfoto over Stiklestad, fra 300 meters høyde. Ved vegkrysset ser en Stiklestadkirken. Til høyre for denne såvidt synlig på bildet ligger Korshaugen hvor minnesteinen over Harald Haraldsson er reist.

som verden er.» Snorre forteller også at biskopen som Olav nevnte dette synet for, sa det var hellig og meget merkelig. Ja, hva annet skulde han vel ha sagt. Han hadde ikke Olavs visjonære kraft. Han forstod ikke at dette Olavs syn var symbolsk for selve det norske folkets utvikling og kommende innsats de nærmeste hundreår etter Olavs fall.

For enkelte nordmenn hadde rikstanken vært en levende realitet som de hadde viet sin kamp og sitt liv; men den indre samling i folket var enno ikke kommet så langt at alle de bærende og positive krefter kunde forene seg om de store felles mål. Olav førte en kamp mot det trønderske ættesamfunn — ikke for å knuse dette, men tvert om for å vinne det for den store tanken i tiden.

Olav Haraldsson «sammensmeltet det nasjonale i et felles livssyn på en så fullkommen måte som det kan oppnåes her på jorden. Han gav uttrykk for det norske folks streben, følte seg i harmoni med verdensviljen». Slik uttrykte Føreren det i sin tale på Stiklestadstevnet i 1942.

Olav så ut over Trøndelag, ja ut over Norges grenser. I et syn stod det klart for ham at maktet han bare å vinne trønderne og Trøndelagen for sin idé og for sin kongstanke, vilde ikke Norge bare bli fritt og stort, men vilde også kunne føre kraft til andre. Det var en stor og dristig tanke; for aldri hadde det vel sett så mørkt ut for landet og folket siden Harald Hårfagre tok til med samlingsverket, som da. Norge lå helt under for fremmed, for engelsk-dansk innflytelse — Svein Knutson var på veg fra Danmark til Nidaros for å la

Gudstjenesten ved Olavsstøtten på Stiklestad 29. juli 1930.

seg hylde som konge og mot Olav stod også mektige høvdinger og ættestore menn som var kjøpt med dansk gull og gylne løfter. Men Olav seiret gjennom nederlag.

Trøndelagen og de trønderske høvdingættene ble vunnet for den nasjonale sak. Olav Haraldsson fullbyrdet Norges samling. Det som skjedde var at det mektige Trøndelag ble føyd inn i nasjonens samlede liv og gav folket kraft til å bryte med fremmedveldet og de unasjonale kreftene. Norge ble en stormakt og vant seg en plass i Europa.

Det var de bundne krefter i folket som fikk sin utløsning. Nidarosdomen står der enno i dag som et kneisende monument over den nordiske skaperkraften og den trønderske bondesønnen, biskop Eystein Erlendson, har hovedæren for dette herlige byggverk.

Fram gjennom tidene ble Trøndelag det faste vern for våre nasjonale interesser. Selv i årene da vi hadde mistet vår nasjonale frihet og selvstendighet og hele vår nasjonale bevissthet var i ferd med å slokne ble den norske kulturarven tatt vare på og vernet om i Trøndelagen. Da vi så fikk vår frihet igjen i 1814, måtte dette bety en mektig impuls for det nasjonale liv i Trøndelagen. De nasjonale kamper i folket vårt i midten og slutten av det forrige hundreåret bærer også sitt tydelige preg av trøndernes innslag. De gamle trønderske bondeætter fostret på ny uredde kjempere som stod framst i den nasjonale fylkingen.

Hans Barlien fra Namdalseid, H. K. Foosnæs og Ole Welde fra Beitstad står som høvdingeskikkelser i den politiske kampen blant dem som i og utenfor Stortinget reiste seg mot det unorske og unasjonale og som søkte

Olavsantemensalen fra Nidarosdomen. Øverst til venstre Olavs drøm før slaget, til høyre gravleggingen. Nederst til høyre Olavs fall.

å realisere tidens sosiale tanker på nasjonal grunn. Det var ikke uten grunn at Nord-Trøndelag fylke bar betegnelsen «det røde amt». Også på andre felter kjempet trøndere i første linje for den nasjonale sak. Folkeopplysningsmannen Ole Vig fra Stjørdal og den særpregede nasjonale dikter Anders Reitan fra Ålen har gitt ettertiden åndelig rikdom.

Også i denne tiden var Stiklestad det åndelige kraftsentrum og nasjonale samlingssted. Et bilde av denne kraften som strålte ut av Stiklestadnavnet, gir Per Sivle i sitt mektige kampdikt Tord Foleson: «Mannen kan siga; men merket det må i Norig si jord som på Stiklestad stå». Og Stiklestad var stevneplassen for folket, ved helg og høytid, men også i den politiske kamp. Det mest kjente var vel Stiklestadmøtet i 1882 hvor Bjørnstjerne Bjørnson talte. Stiklestad var på ny blitt et symbol for det norske folket. —

I politiske stormfulle tider søker alltid folket etter et fast holdepunkt for sin tro, sitt håp, sin tanke og overbevisning. De søker til symbolet. Slik har det alltid vært. «Våre forfedre,» sier Quisling, «så kampen mellom det onde og det gode som en stadig kamp som tilslutt skulde løse seg ut i en verdenskamp, i Ragnarok. Det var da Fenrisulven og Midgarsormen skulde gå løs på de gode makter. Man tror kanskje at dette er gammel overtro. Men disse tegn står på stjernehimmelen. Ulven og Slangen står der når høsten kommer. Ut av dette laget de gamle nordmenn disse forestillinger om Fenrisulven og Midgardsormen. Man kan si det var mystikk. Vi trenger imidlertid ikke det mystiske, men vi trenger s y m b o l e n e som skal minne oss om denne veldige

sluttkampen. Og v å r t symbol i kampen mot disse onde makter er s o l k o r s e t — det flammende røde og gule.» Nasjonal Samlings symbol er hentet fra Nordisk Folkereisning som Quisling dannet i 1930 — 900 år etter slaget på Stiklestad. Det var Olavskorset i Olavsantemensalen i Nidarosdomen som gav inspirasjonen til dette merket.

Slik peker vårt symbol — solkorset — også tilbake til Stiklestad og Stiklestad i seg selv er også blitt et symbol for oss. «Vi i Nasjonal Samling mener at vi allerede er gått igjennom Stiklestadslaget,» sa Føreren i sin tale på Stiklestad i 1942. «Vi har gjennom nederlag vunnet fram til seier og grunnfestet det nye Norge. Vi vet at i 1936 hadde Nasjonal Samling samlet alle de krefter som det rådde over til et avgjørende slag for Norges framtid. Så ble vi slått ned. Sagnet sier at da Olav Haraldsson falt på Stiklestad, ble himmelen formørket. Vi kan vel si at for alle tenkende nordmenn som har fulgt med i tiden og som så hvor det bar hen, for oss er det etter valget i 1936 som en stor formørkelse kom over det norske folket. At ikke det norske folk ble slått med redsel over det som da skjedde, kan bare skyldes det forfall og den sløvhet folket var brakt i. For i virkeligheten var da Norge dømt, det gikk uvilkårlig mot katastrofen.

Nettopp gjennom dette nederlag, denne katastrofen hadde vi i Nasjonal Samling seiret og kunde grunnfeste det nye Norge.»

Alt fra sin første stund har Nasjonal Samling søkt tilknytningen til Olav Haraldssons livsverk og Stiklestad, og de som var til stede på bevegelsens første store

Føreren taler på Stiklestad i 1942.

Riksmøte i Trondheim og Stiklestad følte også dette som Føreren har gitt et så klart uttrykk for — nasjonalbevisstheten føler seg knyttet til de historiske steder hvor nasjonens liv har utspilt seg intenst og beveget. Og den søker tilbake til disse steder.

Dette er ikke stedet for en politisk og historisk vurdering av det decennium som vår vesentlige kamp har utspilt seg i — tiden mellom det første Stiklestadstevne og 10 årsdagen i år; men la det bare være kort nevnt at Stiklestadstevnet i 1934 på en klar og utvetydig måte knyttet den sterke og ubrytelige tråd med fedrenes Norge, knyttet fortid til framtid, et betydningsfullt ledd ble føyd til den historiske kjeden.

Med Stiklestadstevnet 1934 vilde vi samle slektenes krefter og den rike arv fra fedrene til den store innsatsen for Norges nye store framtid.

La oss gjøre ett av minnene fra den gang levende, minnet om minister Gulbrand Lunde som i en solfylt sommer med fulle krefter og med gnistrende ånd begynte sin del av samlingsverket på sin båtferd langs Norges kyst fra Stavanger til Verdal. —

I samme øyeblikk som Stiklestad var blitt et symbol for folket, var det naturlig at det søkte å skape et ytre uttrykk for dette — en materialisering av symbolet. Først ble kirken reist på det sted hvor Olav sannsynligvis falt. Men det fortelles også at pilegrimer, ikke bare fra Norges land, men fra hele Europa, bar stein med seg til Stiklestad og på den måten reiste Olav et minnesmerke. Der Stiklestadmonumentet no blir reist har det i uminnelige tider stått minnesmerke over Olav Haraldsson, og det er sannsynlig at det var på dette sted bonden Torgils Halmasøn skjulte kongens lik i et skur.

I 3. bind av Verdalsboken gir lektor Musum følgende opplysninger om Olavstøttens historie:

Opprinnelig stod der et trekors eller en trestøtte med et to alen høyt jernkors, men dette ble fjernet i 1710, da oberst ved Det Trondhjemske Dragonregiment, Johan von Lemfort, reiste et nytt minnesmerke. Han lot mure en fem alen høy pyramide av teglstein og på toppen ble det gamle jernkors plasert. På nordsiden av monumentet ble det innfelt en flat firkantet stein med følgende inskripsjon:

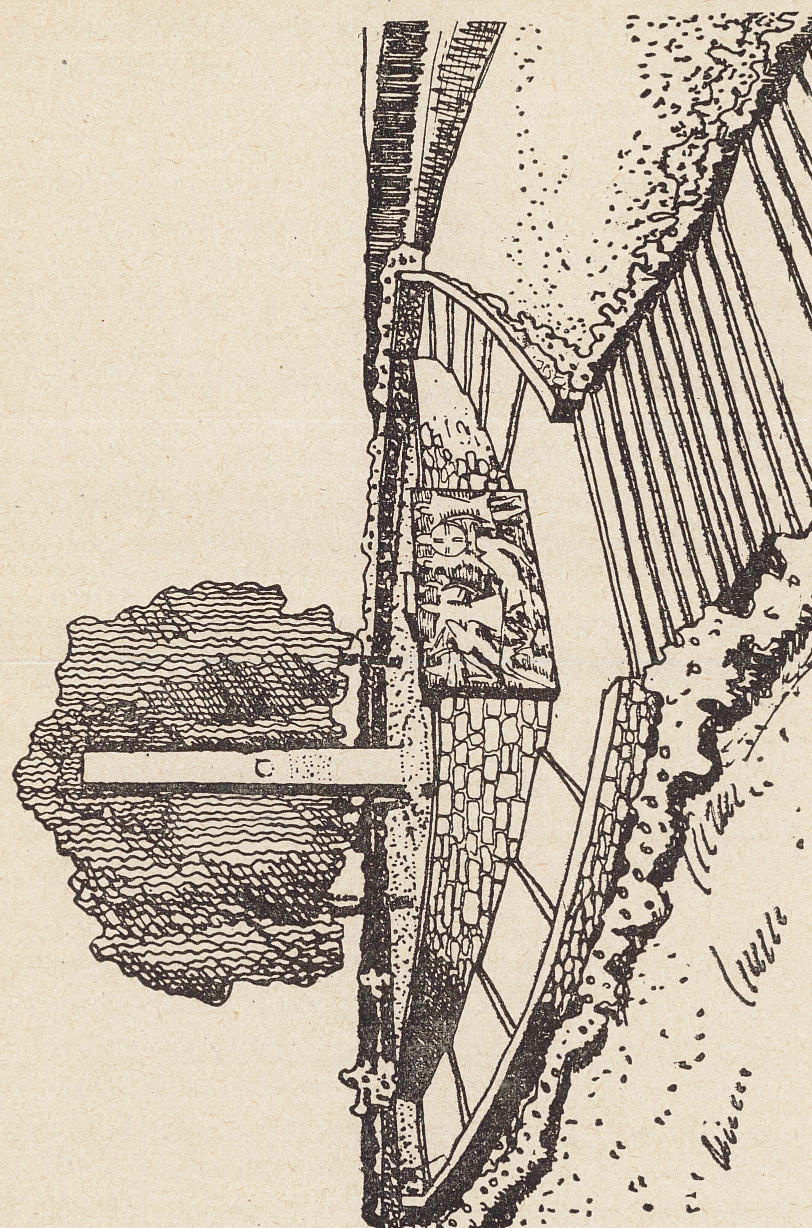
«Anno Christi 1025 på en Fredag udi Augusti Maaned var her ved Stichelstad på denne Sted Sancte Ola Konge til Norge. Fældet af Toere Hund, og lidet den Marter og Pine for den Christelige Troe, og er nu dato 1 Julii Anno 1710 dette Kors her bleven fornyet af den Velbaarne Herre Herr Johan v. Lemfort Kongelig Majestet til Danmark og Norge Bestalter Obrister over det Troniemske Regimente.» (Dagen og årstallet er anta-

gelig hentet fra In die sancti Olaui regis et martiris, Olavsprekenen, som regner med dette årstallet for Olavs død. Den katolske Olavsmessen er også 3. august.)

Etter hvert ble vedlikeholdet av støtten helt forsømt. «Høit at man hvert andet eller tredie år har oversmurt den med kalk og ler, så at indskriften nu er ganske ulæselig: af staketverket om støtten er intet mere tilbage — den står nu i en ynkelig heldende stilling og ser helt faldefærdig ud,» beretter kapellan Hagerup i sin bok Olof den Hellige, trykt i 1805. Stiftsamtmann, baron Adeler la merke til dette under en reise i Verdal i 1803 og foreslo en innsamling til et nytt og verdigere minnesmerke. Han tegnet seg selv for 30 riksdaler og blant Verdals innbyggere ble der innsamlet ytterligere 40 riksdaler, men da dette ikke var tilstrekkelig, tenkte han på å utvide innsamlingen til også å omfatte det øvrige land. Da han imidlertid kort etter ble forflyttet til Danmark, skrev han den 8. mai 1804 til major Lyng og tilbød seg selv å bekoste monumentet «som et ubetydelig bevis på min erkjendtlighed for det venskab, som de ædle trøndere under min korte embedsførelse i Trondhjems stift har skjænket mig.»

I «Trondhiems borgerlige Skoles allene privilegerede Adressekontoirs Efterretninger no. 57, Fredagen den 15. Juli 1808,» finner vi følgende inserat:

„Af en skrivelse fra Wærdahlen den 8de Juli 1808 Støtten til Minde af Kong Olufs Fald ved Stikkelstad i Wærdahlen, der (som bekiendt) er bekostet af Trondhiems forrige Stiftamtmand Ridder Baron Adeler, og huggen av Dajon i Kiøbenhavn, efter Kapitian Ole V. Lyngs Tegning, blev paa Baronens Bekostning

Idéutkast til det nye minnesmerket.

bragt lige til Værdahlen f. A. i September Maaned, hvor den ved Major v. Lyngs Omsorg strax blev opsat. — Skiønt Jern Gitteret, der skulle hægne om samme, allerede var færdig, blev det dog ikke sat derom, saasom Fundamentet tillige krævede nogen Udslagning, hvilket den raae indtrædede Høst og Kulde lagde Hindringer for. — Nu er derimod alt i fuldkommen Stand, og den staaer der som et kiært Minde for en norsk Mand, saavel af den store Konge, der fortiente dette som af den ædle Herre, der satte ham samme.

Ingensinde vil den Kyndige lede efter Giverens Navn; men Vandreren og den Fremmede maatte vel ønske at finne samme. — Wærdahlens beboere ville derfor, ved en Indskrivt, og paa lignende Maade vedheftet Støttens Fodstykke, som den, der forhen pryde dens Søyle, vide takknemmelig at nævne den sande Store, der i saa mange Henseender fortiener det nordenfieldske Norges Erindring og Høiagtelse. — Og snart vil man af Smagens Genius haabe, at den bortrydder den rue Steenmasse, der nu staaer og fordunkler Monumentet, og som for et Par Aar tilbage blev opsat ved den Bonde, (der havde et Engeslette for den forrige Muurstøttes Vedligeholdelse) og af dennes, da faldefærdige og nedbrudtes, Brokker, der intet har tilfælles med den forrige uden dens Jernkors."

Som det framgår av foranstående er den støtten Lemfort reiste i 1710 seinere revet igjen og ble erstattet med en ny med det gamle jernkors på toppen. Denne støtten stod til i 1880-årene da den endelig ble fjernet og det gamle jernkors omsmidd til hestesko.

Baron Adelers støtte hadde opprinnelig følgende inskripsjon:

«Kong
Oluf Harraldsøn
som udbredte Chri
stendommen over hele
Norrig, hvor han re
gjerede i 15 aar. Falt
heri Slaget mod en
misfornøiet Almue d.
29 Juni 1030 35 aar
gammel siden kaldet
den Hellige.»

Da denne imidlertid var ukorrekt, er den seinere blitt forandret. På nordsiden av støtten ble det siden innfelt en hvit marmorplate, hvor det stod:

«Denne Støtte
er reist Aar 1805 til Minde om
Kong
Olaf Haraldssøn
kaldet den hellige
som faldt i Slaget ved Stiklestad
den 29de Juli 1030.»

Som det framgår av denne siste inskripsjon skulde støtten være reist i 1805, mens avisreferatet fra 1808 forteller at den først ble reist i 1807.

Dette er i korte trekk minnesmerkets historie.

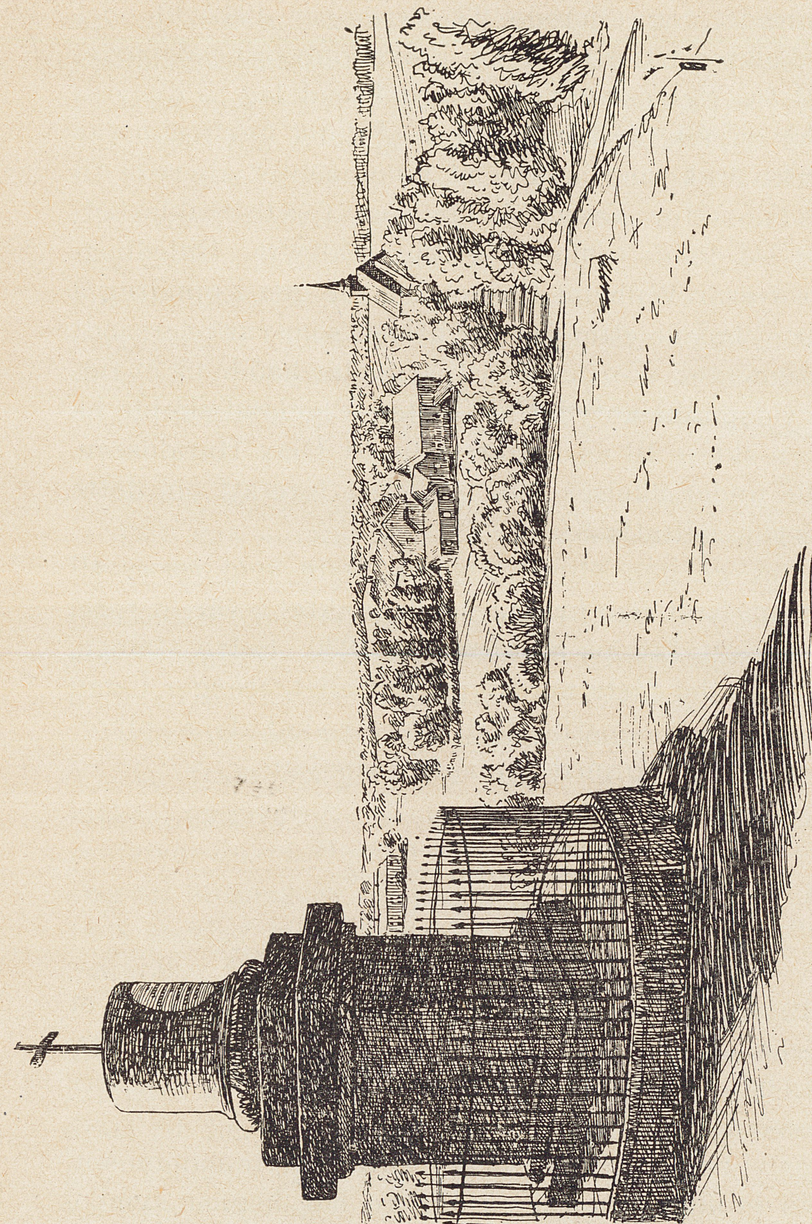
Med Vidkun Quislings kamp for å reise Norge fra forfall, ved hans utrettelige arbeid for å gjenopplive den nordiske ånd, reiser det seg i folket og først og fremst i Nasjonal Samlings rekker, en sterkere vilje til å hegne om folkets felleseie, et sterkere ønske om å bringe de historiske minner fram i dagens skinnende lys, til å gi videre den arv en selv har fått, og på ver-

digste måte. Slik også med Stiklestad som har gitt oss solkorset som det seirende symbol.

Alt fra 29. juli 1934, den dagen Vidkun Quisling føyd Stiklestad og dets historie til vår kamp for Norges samling, har den nye nasjonale bevissthet i folket stadig sterkere samlet seg i ønsket om et norsk og verdig Stiklestadmonument. Dette kom ikke bare til uttrykk mann og mann imellom. I Adresseavisen for mandag 24. juli 1939 slås det til lyd for tanken offentlig: «Støtten fra Danmark på Korshaugen har gjort sin nytte,» heter det, «men det kan vel ikke godt sies at dette i dag er en verdig minnestein for Olav Haraldssøn og hans kongstanke. Er det ikke snart på tide at det norske folket reiser et minnesmerke på denne haug og lar sine kunstnere konkurrere om et verdigere minnesmerke?» Etter at Stiklestad i 1942 atter var blitt samlingsstedet for den unge nasjonale bevegelsen, vokste dette ønsket til et krav, og det var Aftenposten som denne gang ble talerøret for de mange i folket.

Det var da naturlig at arbeidet med å realisere dette kravet ble tatt opp fra Nord-Trøndelag fylke, her hvor Stiklestad danner den rike kjernen i en sagatung og hendingmettet historie.

Allerede høsten 1942 ble der satt i gang en innsamling i Trøndelagen og det kom inn bidrag fra alle kanter og fra alle deler av folket. På denne måte ble folket selv med på å realisere den tanken som i bunn og grunn var folkets egen. Det var opprinnelig meningen å holde en idé-konkurranse som ikke bare skulde omfatte det nye Stiklestad-monument, men også hele den kunstneriske og arkitektoniske utforming av Stikle-

Olavsstøtten som ble reist i 1807 av stiftamtmann, baron von Adeler. Den er no revet og tatt vare på og på dens plass er den nye minnesteinen reist.

stadområdet, og allerede 23. desember 1942 ble det første beløp sendt Kultur- og Folkeopplysningsdepartementet fra Fylkesmannen i Nord-Trøndelag til disposisjon for en slik idé-konkurranse. Da det imidlertid var et sterkt ønske om å få reist monumentet allerede til 10 årsdagen for Nasjonal Samlings første Stiklestadstevne, lot denne tanken seg ikke realisere. Billedhogger professor Wilhelm Rasmussen ble gitt i oppdrag å utforme planene etter det idé-utkast som var oversendt departementet. Forfatteren Ivar Sæter hadde på et tidligere tidspunkt antydet at Gustav Vigeland skulde ha laget en skisse til en rytterstatue av Olav Haraldsson, men de undersøkelser som har vært foretatt om dette har vært resultatløse.

Denne gangen blir det norsk stein som reises til minne om ham som brakte vendepunktet i vår historie gjennom sitt fall på Stiklestad i 1030. Selve steinen, hogd ut av det faste norske grunnfjellet, trenger ingen utforming av menneskehånd. Derfor skal alene solkorset hogges inn og med denne inskripsjon:

Mannen kann siga,
men merket det må
i Norig si jord
som på Stiklestad stå.

Opp til Korshaugen vil det fra vest bli bygd et trappeanlegg og på toppen av dette plasert en granittblokk, hvor Olavs fall er framstilt i relieff, hogd av professor Rasmussen.

Når vi no den 29. juli 1944 avduker dette monument, skal vi minnes dem som tidligere har hegnet symbol

og idé, og dem som i tidenes løp også hegnet om Stiklestadmonumentet. M e n d e t s o m e r d e t b æ r e n d e o g s e n t r a l e i det lille og allikevel store verk som her er skapt, er d e n n o r d i s k e å n d.

Det monument vi reiser på ny er et monument for Olav Haraldsson, Bjørnstjerne Bjørnson, Fridtjof Nansen, Gulbrand Lunde, ja, for alle bærere av den norske kongstanken. Det er et monument over norsk ånds evige kraft. Og om dette minnesmerke en gang skulde falle, så vet vi at det monument vi på ny er i ferd med å reise i folket aldri faller.

Det som no står igjen er å utforme den plass som i framtiden skal bli vårt store nasjonale samlingssted. Stiklestad har vært og vil komme til å bli stedet for de store nasjonale mønstringer. Det er vår oppgave å gi disse en så vakker ramme som vi evner.

Allerede for noen år tilbake la en lokal nemnd i Verdal fram en plan for utsmykning av Stiklestad kirkes omgivelser. Nemndas faglige konsulent var professor Jakob Holmgren som i 1940 utarbeidet et forslag til ordning av området omkring kirken. Professorens forslag omfatter også anlegg av en amfiformet møteplass for Stiklestadstøtten.

Arbeidet med denne spesielle oppgave har siden vært stilt i bero, men planene ble elskverdigst stilt til rådighet av nemnda i 1942 og har således direkte bidratt til den idémessige utforming av Stiklestadanlegget. Planene og ideene for utformingen av anlegget i sin helhet er enno i sin vorden, men enkelte av hoved-

punktene har allerede tatt så fast form at en i dag kan skimte konturene.

Planene omfatter ikke bare regulering av området omkring kirken og anlegg av stevneplassen, men også en kunstnerisk utforming av denne som er dette nasjonale samlingssted verdig. Den skålformede innsenkningen i terrenget hvor amfien tenkes anlagt, er trolig en gammel skredgruve. Antagelig skriver den seg fra Stiklestadskredet omkring 1490. Etter sagnene skulde Øvre og Nedre Stiklestad før skredet ha ligget like overfor hverandre på hver sin side av vegen som fører østover fra kirken. Det var Nedre Stiklestad som raste ut, hvoretter gården ble flyttet ned på flaten hvor Stiklestad Østre no ligger. Massen ble ført ned til området ved Stiklestad kirke, hvor en enno tydelig kan se merker av det. Det er således naturens hånd som selv har skapt den amfiteatralske formen denne plassen skal få, og for menneskehånden står det da tilbake å gi uttrykk for de tanker Stiklestad skapte og skaper i norske sinn. Gjennom en mektig steinportal fører oppmarsjvegen, flankert av granittblokker og luende fakler, inn til stevneplassen. Når Norges ungdom Olsokdagen samles på Stiklestad skal deres tanker komme til å hvile hos dem som med våpen i hånd kjempet og falt for å verne om vår nordiske kultur og som gav sitt liv for at fribårne nordmenn fortsatt kunde leve i dette landet. Derfor skal disse helter, alle de som falt for sitt land i denne kampen få sine navn hogd inn i den uforgjengelige granitt. De unge vil på ny finne kampens og offerets veg.

Vegen inn til stevneplassen skal være en gang gjen-

Skisse til Olavs fall, relieff av professor Wilhelm Rasmussen til Stiklestadanlegget.

nom hele vår historie. Relieffer og skulpturer fører de unge inn i vår rike historiske arv fra våre fedres kamp mot guder og naturen, inn i fedrenes tro på det godes seier gjennom Ragnarok. De vil føres gjennom vår tusenårige historie fram til det Ragnarok vi i dag faktisk gjennomlever og som fedrene visste vilde komme.

Og når så de unge på stevneplassen står ansikt til ansikt med Føreren og hører ham tale til sitt folk, da vil hver enkelt vite at dette folket kan ikke dø.

Det mektige Ragnarok vi i dag er midt oppe i, vekker ikke bare gru og redsler.

Det styrker også troen på vårt folks kraft og historiske misjon.

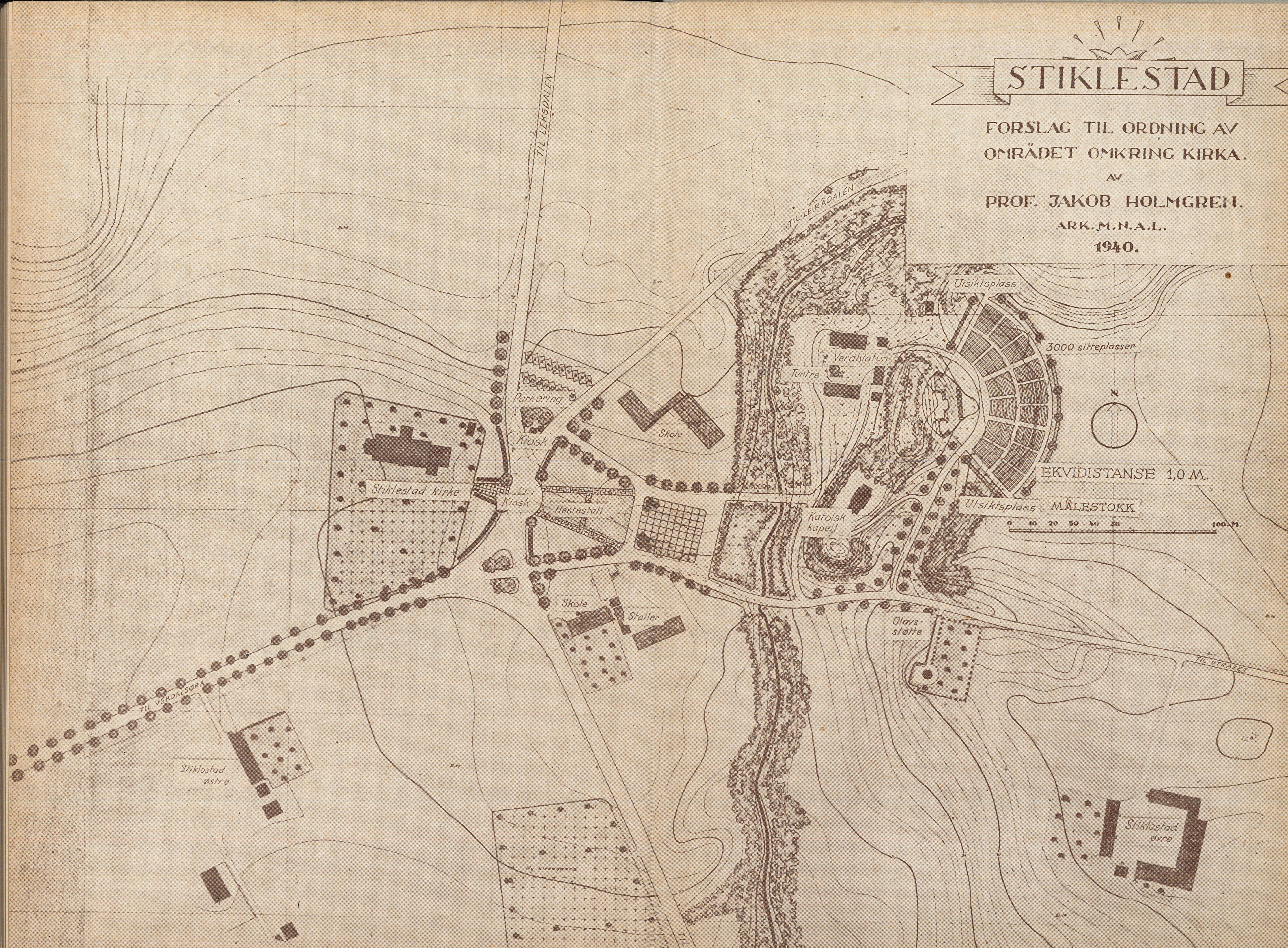
Det styrker viljen til fortsatt liv og vekker den nordiske ånd til skapende innsats.

Derfor skapes også planene for dette monumentale anlegget nettopp i en tid da hele vår nasjonale eksistens er truet. Stiklestad — symbolet for det nye Norges nasjonale kraft — vil i tider som kommer atter være en kilde til folkets fornyelse.

Våre tanker vender seg mot Stiklestad og Trøndelagen. Måtte trønderne igjen føle sin rike histories forpliktende bud — det fullt ut å gi sin kraft for frihetskampen, for folkets nasjonale vokster.

4. 1. 1945

STIKLESTAD
FORSLAG TIL ORDNING AV
OMRÅDET OMKRING KIRKA.
AV
PROF. JAKOB HOLMGREN.
ARK. M.N.A.L.
1940.
TIL LEKSDALEN
TIL LEIRÅDALEN
Utsiktsplass
3000 sitteplasser
Verdblatun
Tuntre
Parkering
Skole
Kiosk
Stiklestad kirke
Kiosk
Hestestall
Katolsk kapell
EKVIDISTANSE 1,0 M.
Utsiktsplass
MÅLESTOKK
N
Skole
Stallen
Olavsstøtte
TIL UTRÅSET
TIL VERDALSØRA
Stiklestad østre
Stiklestad øvre
TIL